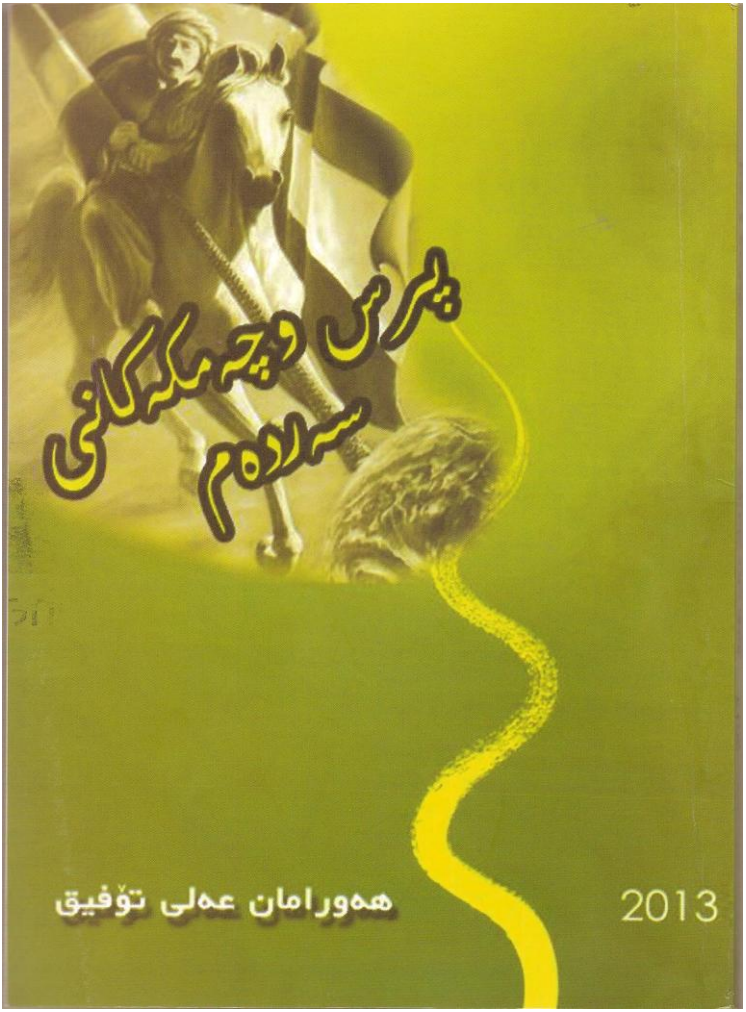
پرس وچە مکەکانی
سەردەم
هەورامان عەلی تۆفیق
2013

ناوی کتێب : پرس و چەمکەکانی سەردەم

ناوی نوسەر : هەورامان علی تۆفیق

دیزاین : ئارت دیزاین

شوین و ساڵی چاپ : سلێمانی / 2013

تیراژ : 500 دانە

چاپخانە : کارۆ

بەرهەمی : زنجیرە کتێبی مەکتەبی ڕۆشنبیری و راگەیاندنی لقی چواری پارتی دیموکراتی کوردستان

ناوەرۆك

- دیموکراتیەت ودیموکراتی بوونی دەسەلآت.
- جیاکردنەوەی ئاین لەدەولّەت .
- کۆمەلّگای کوردی و مەدەنیەت بوونی .
- بیریستروویکا ودووبارە بوونەوەی لە دونیایی عەرەبی ورۆژهەلآتی ناوەراست دا هیوایەکە بۆ بەدی هێنانی خەونەکانی کورد .
- چەمکی ئۆپۆزسیون بوون لە نێوان تێنەگەیشتنی دەسەلآت وبێ ئەزموونی ئۆپۆزسیۆن دا.
- دەولّەتی کوردی لەنێوگۆرانکاریەکانی ئەمرۆدا .
- فیدرالیەت وکۆنفدرالیەت لە سیستەمی دەسەلآتی نوێخوازی دا .
- تەوافقی سیاسی لە عێراقدا چەند لەبەرژەوەندی کوردایە .
- قۆرخ کردنی دەسەلآت ودیاردەیی گەندەلّی .

پێشەکی :

ئەوەندەی مەبەست بێت کە لەسەر ئەم بەرهەمەی نووسەر سەرنج و تێبینی بخەینە روو تەنها ئەوە نیە کە هەڵسەنگاندنی بۆ بکەین چونکە خوێنەر لە روانگەی دید و بۆچوونی تایبەتی خۆی لەسەر بابەتەکان مافی هەڵسەنگاندنی هەیە نەوەک کەسانێك بێن ئەم مافەی لێ زەوت بکەن ، بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە ئەوەیە ئایا ئەم کتێبە یان ئەم بەرهەمە ئاراستەی خوێنەر بەرەو کۆی دەبات و چ ئامانجێك دەستەبەر دەکات ، چ رۆڵێك لەسەر زیادکردنی بیرو وشیاری تاك و کۆمەڵگە دەبینێ .

کاك هەورامان علی توفیق پێشینەیەکی باشی لەسەر ئاستی رۆشنبیری و توێژینەوەی هزر و بابەتە سەردەمیەکاندا هەیە ، دەیەوێ لەرەمەکی خۆی دوور بگرێت بەڵکوو گەرەکیەتی بە تێروتەسەل بە چاکترین رێگا والە خوێنەر بگەیێنێت کە ناچاری بکات بۆ لای خۆی رای بکێشێت ، ئەمە رەنگدانەوەی قوولی بەدواداچوونی نوسەرە کە لە ئەوروپا دەژیت پێی خۆشە ئەم بیروباوەرە یاساییە و سیاسیانە و کۆمەڵایەتیە سوود بەخشانەی ئەوی بە پەلە و کورتترین رێگا و بە شێوازی نایاب وا لە هاونیشتمانیەکانی خۆی بکات بە هەر نرخێك بێت ئاوێتەی بێ .

دونیای ئەمرۆ وا دێتە بەرچاو کە سیاسەت هەموو کەلەبەرەکانی داگیر کردووە ، ئەمە ئەگەر بگونجێ لانی کەم لە رۆژهەڵاتی ناوەراست بووەتە نەریەت ، نەخۆشی سەردەم بەوەی هەموو رێساو یاسایەك پەیوەست کراوە بە سیاسەت ئەو سیاسەتەی کەلە کوردەواری مانایەکی جوان نابەخشێ وەك ئەوەی دەڵێن (فلانەکەس سیاسەتی کابرای کرد) واتە شکاندیەوە ،

بۆیە دەبێ بڵێێن ئایا سیاسەت یاسا بەرێوە دەبات یان یاسا سیاسەت بەرێوە دەبات .

نوسەر لە نێو ئەم رەوشە سەقامگیرەی کە تێدا دەژێت بە چاوێکی تیژ بە قەڵەمێکی درشت بە بیرێکی وورد گوڵبژێرێکی جۆری کردووە بۆ نێو بازنە داخراوەکانی دەڤەری پر لە کێشمەکێشم کە هەتا رادەیەکی ئەوتۆ عەقڵ تێدا گیری خواردوە وەك ئەوەی لە پشوودا بێت ، سەرەرای ئەمانەش ئەم خستنەرووە هەوڵێکە نوسەر دەیەوێت پێشکەشی ئەزمونی نوێ گەلەکەی بکات ، بە راشکاوانە قسە لەسەر ئەو پرسانە دەکات کە پەیوەستە بە چارەنوس و ئایندە ، سەرەرای ئەمەش دەزانێت کۆمەڵگە لە کوێ ئەم قۆناغەن کە هەمووانی ئالوودە کردووە بەڵام بیر لە دۆزینەوەی ئەو هەنگاوە ناکەن کە چار نیە دەبێ رۆژێك لە رۆژان ببینێت .

ویرای دەستخۆشی لە کاکی نوسەر هەورامان علی توفیق بۆ کوڵبژێرەکەی کە پشتی بە چەندین سەرچاوەی شیاو بەستووە ئەمەش وا دەکات بەم شێوەیەش کتێبەکەی دەبێتە سەرچاوە و کتێبخانەی کوردی دەوڵەمەند دەکات .

خۆزیا دەخوازین گەنج و لاوەکانمان ، ئەوەی دەستی قەڵەم دەگرێ بەتایبەتی ئەوانەی لە دەرەوەی کوردستانن چاو لە دەوروپشتی خۆیان بکەن بۆ نیشتیمانەکەیان گەلێکی خاوەن ئیرادە دروست بکەن ، رەنج بەبادان درێژە بەو ستەمە میژوویيە دەدات بەوەی سەدان ساڵە نەتەوەکەمان کەوتوەتە ژێر ئەم بارە قورسە ، ئیستاش لەوپەری پێویستیدایە بە هەمووان

.

لەگەڵ هیوای سەرکەوتن

نیعمەت عەبدوڵا پیرداود

سەرۆکی یەکیتی پەرلەمانتارانی کوردستان

2012 / 10 / 30

دیموکراتیەت ودیموکراتی بوونی دەسەلآت

دیموکراتیەت ئەودەسەلآتەیە کە لەلایەن گەلەوە لە چوارچێوەی پرۆسەیەکدا کە هەڵبژاردنی دەسەلآتی فەرمانرەوا پێکدێت ، ئەم دەسەلآتە سیاسیە بەشێوەیەکی گشتی ئاڵوگۆری دەسەلآتە لە روانگەیەکی ئاشتیانە ودەسەلآتی زۆرینە ولە دیمکراتیەتی لیبرالدا رێزگرتن لە یاسا وپارێزگاری لە مافەکانی کەمینە وئازادیە رەهاکان بەرجەستەدەبن ولە تەواوی نیوەی دانیشتوانی گۆیی زەوی لە ژێردەسەلآتی ئەوسیستەمەدا دەژین کە دەبێتە دیموکراتیەتی لیبرال وەک ئەورووپیەکان وئەمریکا بەهەردوو کیشوەرەکانیەوە و هیند وبەشەکەی دی لە ژێردەسەلآتی سیستەمێکدا دەژین بەناوی دیموکراتیەت لەوانە چین کە ناوی دەنێ دیموکراتیەتی جەماوەری .

دەسەلآتی گەل هەڵبژاردن وئاڵوگۆری دەسەلآت بەشێوازێکی ئاشتیانە ئەوبنەما سەرەکیەی کە پێکهاتەی دیموکراتیەت پێکدێنێت ودەبێتە لێکدانەوەیەک بۆ وەسفکردنی دەسەلآتێکی فەرمانرەوا لەوولآتەی کە بەدیموکرات سەیردەکرێت ، کەواتە ئەوسیستەمە کۆمەلآیەتی یە کە لەریگای بەئاگایی ورۆشنبیریەتی سیاسی کۆمەڵگاکەیەوە پێوەر دەکرێت وئەودیموکراتیەتە لەنێوئەودەیان شێوازەدا دەست نیشان دەبێت .

پێکهێنانی دەسەلآت وکارکردن بۆ گەیشتنە مەرانی دەستکەوتەکانی وخۆدۆزینەوە لە خاڵی دیموکراتیەتی سەردەمیانە دا ، دەستەبەرکردنی

پێداویستیه سەرەکیەکان وخۆدۆزینەوە لە خاڵە بنەرەتیەکانی دەستوردا وخۆ خستەنە نێومالّی ژیانی کەسایەتی سیاسی وخاوەن دەسەلاّت کە هەموویێکەوە دەبێ لەروانگەی بنەمایی یاساکانی مافی مرۆڤ وئازادیەکانی تاك وبەتایبەت ئەوانەی کە دژ بەدەسەلاّت دەبن وزیاتر لەوشێوە کۆمەڵگایانەی ئێمەدا کە کۆمەڵە ئاینی وئیسلامیەکانن بەشێوەی تایبەت کەواتە بەبێ جیاوازی لە بۆچون وتێڕوانینی تاك مافەکانی وەك یەك پارێزراوبن ، جیاکردنەوەی دەسەلاّتەکان کە دەسەلاّتی جێ بەجێکار کە دەبێتە حکومەت ودەسەلاّتی یاسادانەر دەکاتە پەرلەمان ودەسەلاّتی دادوەری ، دورکەوتنەوەی حزب لەدەسەلاّتی دەوڵەت وئازادیەکانی بیرورا وراگەیاندن ورۆژنامەگەری وپێکهێنانی کۆمەڵگای مەدەنی وریکخراوی تایبەت لەم شێوەیە بەومەرجەی دوور لەدەستی حزب وئەندام لایەنگرانیەوە بن ولەهەموگرنگ تر ئازادیەکانی خۆپیشاندان وهەڵبژاردن سیستەمێکی سیاسی سەردەمیانە وتێگەیشتن لە بروای ئۆپۆزسیۆن ومامەڵەی دروست لەگەڵ تێکرای یاساکان بۆ بەرژەوەندی کۆمەڵگا وسیستەمی لامەرکەزی .

تێگەیشتن لە هاوسەنگیەکان لەوروانگەیە دێت کە بەرژەوەندیەکانی زۆرینە لەگەڵ بەرژەوەندیەکانی کەمینە یەك ناگرنەوە ولێرەدا پێویستە هاوسەنگیەك هەبێت لە نێوان دەسەلاّتەکانی جێ بەجێ کار و یاسادانان ودادوەری ودواتر لە نێوپێکهاتە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا ، لێرەوە بۆ چونەکان رووڵە دەسەلاّتی لامەرکەزی دەکەن ، لە نێوان دەسەلاّتە ئاینی ودنیایەکان بۆچونی علمانیات دێتەئاراوە .

چەمکی رۆشنبیریەتی دیموکراتی

یاسایی بوونی سیاسیەت ودەسەلآت لە روانگەی قبولێ بوونە لە لایەن گەلەوە چونکە ئەودەسەلآتەی شەرعیەتی خۆیی نەپارێزێ ئەوە رووبەرووی نارەزایی شەقام دەبێتەوە وزۆربەی کات ئەم نارەزایی وپەرپەرج دانەوانە لە شێوازی ئاشتیانەدا نامێنەوە وهەندێ جار دەبنە شەری ناوخۆ ونائارامی وخۆپیشاندان ورژانە سەرشەقام وڕێ پێوان .. کە دەرەنجام دەگەڕێتەوە بۆ شکستی دەسەلآتی سیاسی لە مەیدانی کاری خۆیدا ، نمونەش بۆ ئەمە شەری ناوخۆیی ئیسپانیایە کە لە 17 یۆلیۆی 1936 دڕێژەی هەبووبۆ 1 ی ئەپریلی 1939 کە ئەوولآتەی کردبووبە دووبەشە ولە لایەن شوعیەتەوە پشتگیری لایەك دەکراولە لایەن دەسەلآتی دیموکراتیەتی لێبرالیەتەوە بەشەکەی دی .

کەواتە چەند هاوسەنگی لە دیموکراتی بوونی دەسەلآت دا پێویستە هێندەش رۆشنبیریەتی دیموکراتیەتی سیاسی لای تاك گرنگە ، چۆن کارلەگەڵ ئەوسیستەمەدا بکات ئەوەی لای شێوە کۆمەڵگای خۆماندا باوە بەهاوشانی کەم دەرکی سیاسی لە چەمکی دیموکراتیەت تاکیان بەوواتایەی دی کۆمەڵگا بەشێکە لە هۆکاری تێکدانی ئەوهاوسەنگیە وهۆکارێکە لە دروست کردنی دەسەلآتی تاکرەودیکتاتۆر چونکە ئەوشێوە

دەسەلاّتانە لەخۆیانەوە دروست نابن وزەمینەیەك بۆیان لەباردەبێ وئەورێگایەیان پێ دەدات ولەهەمان کات دا تاکەکان هاوکاردەبن .

سیستەمی دیموکراتی بە پێی ئەوشەرعیەتیە سیاسیەی کە لەرێگای هەڵبژاردنەکانەوە کۆمەلگا دەکات بەدووبەشەوە کە بریتیە لە براوەودۆراو، لێرەدا رۆشنبیریەتی دیموکراتی رۆڵی بەرچاوی دەبێ لە قبوڵ کردنی یەکتر ورێگەدان بەگواستنەوەی دەسەلاّت بەرێگای ئاشتیانە بۆ پارتی براوە وپارتە دۆراوەکانیش وەك ئۆپۆزسیۆن کاری ئۆپۆزسیۆبوونی خۆیان لەچوارچێوەی ئەویاسا ودەستوورەدا بکەن وئۆپۆزسئۆن وەك بەرهەڵستارێکی هاوکارودڵسۆز بۆ ولاّت کاروئەرکەکانی خۆیی بەجێ بگەێنێ وگیانی لێبوردەیی ومیسالیەتی کۆمەڵگا وکاریگەریەکانی بۆ نێوبەشەکانی کۆمەڵگاوکاتەکانی بیروراگۆرینەوە ، کەواتە گرنگە تەواوی پێکهاتەکان وبەجیاوازی بیروراکان کارلەسەر ئامانجە سەرەکیەکان بکەن بەوشێوەی کە خۆیان بروایان پێی هەیە ولەچوارچێوەی ئەودیموکراتیەتەدا

تەنها ئازادی هەڵبژاردنەکان گەواهی ئەوەنادەن کە ولاّت دیمکراتیەت تێیدا بەرقەراراە ، چونکە رۆشنبیریەتی دامەزراوە سیاسیەکان وبەمەدەنیەت بوونیان وپێداویستیە هەنوکەییەکان وخزمەتگوزاریەکانی کۆمەڵگا و ئەو رۆشنبیریەتیەی کە دەبێ تەواوی بوارەکان بگرێتەوە کاریگەر بونی هەبێت ، ئەم هەنگاوەش گرانە وبەکێکە لەوسەردەمانەی کە دەسەلاّتەکان بەرەو رەوتی دیموکراتی دەبات و زۆر لەودەسەلاّتانەی کە تەنها بەروکەش لەژێر پەردەی دیموکراتیەت وهەڵبژاردن دان و هەندێك لەوانەش بەردەوام

ئاڵوگۆڕی دەسەڵات بەشێوازی نائاشتیانە دەبێت ئاستەنگە دیموکراتیەت لە مانا وناوەرۆکە بنەرەتیەکەیە وە بیگرێتەوە .

ئەودیموکراتیەتە لیبرالیەی کە ئەمرۆ لە ئەورووپادا کاری لەسەر دەکرێت لە ساڵی 1900 تەنها شێوە دەسەڵاتێکی فەرمانرەوایەتی لەسەر سیستەم بوونی نەبووکە مافەکانی هەڵبژاردن لەسەر پێوەرە نێونەتەوەییەکان بپارێزێ وئەوەی تەنها کاری لەسەر دەکرا دیموکراتیەتێکی دیاریکراوبووکە لەوسەردەمەدا تەنها 25 دەوڵەت هەبوون ، بەپێی ئەوگۆڕانگاریانەی کە لەماوەی سەد ساڵی رابردوودا رووياندا لە ساڵی 2000 دا نزیکەی 120 سیستەمی دیموکراتی لیبرالی لە جیهاندا بوونی هەبوو، سەدەی بیست لەتەواوی گۆڕانکاریەکان بەرەوسیستەمی دیموکراتیەت هەنگاوی خێرا وگۆڕانگاری خێرا لە چوارچێوەی ئەوشۆرشە دیموکراتیانەی کە دونیای گرتەوە کە زۆربەیان لەدەرەنجامی شەروشۆرش دا سیستەمی سیاسی ولاتەکانیان گۆرانی بەسەردا هات وبەتایبەت ئەوولاتانەی کە لەدوای جەنگی جیهانی یەکەمەوە دۆران وداگیرکارن کە زۆریان دەوڵەتی نەتەوەیی لە ئەورووپادا هێنایەکایەوە وزۆریشیان لەسەر بنەمایی دیموکراتیەت دامەزرێندران وهەندێك لەوانەش ئەم شێوە سیستەمە بەسەریاندا سەپێنرا وبەپێی زۆر لەوبۆچونانە ئەمە دەبێتە ئازادی گەلان وەك ئەوەی لەسالاّنی رابردوودا لەگەڵ ئەفغانستان وعێراق کرا ولەرێگای هێزەوە دەسەڵاتە دیکتاتۆرەکان بەرەوشێوە دیموکراتیەتێك سیستەمەکان گۆران ، بێ گومان ئەودەوڵەتانەی کە تەنها بەناوروالّەت لە ژێرپەردەی سیستەمی دیموکراتی دا خۆیان دەشارنەوە زۆر لەوولاتانەی ئەوروپا لەدوای جەنگی جیهانی یەکەمەوە کە دەوڵەتی نەتەوەیی بوون وتەنها بەناودیموکراتی بوون

ولەراستی دا بەدیارکەوتنی ئەم شێوە دەوڵەتانە کاریگەری لەسەر دیموکراتیەتی ولاتانی وەك فەرەنساوبەریتانیا وسویسرا وبەلجیکا نەکرد وئەم ولاتانە وەك خۆیان مانەوە وگۆرانگاریەکان وجەنگ وئالۆگۆر کاریگەری لەسەر رەوتی سیاسی ودیموکراتیەتی ئەم دەسەلاتانە نەبوو، لە هەمان ئاراستەی بەرامبەریشەوە فاشییەت ورەگەزپەرستی خۆیی دەکێشایە قولایی کۆمەڵگاوە لە ئەڵمانیای نازی بەسەرکرادیەتی هیتلەر وئیتالیا لە ریگای مۆسۆلۆنی ورژێمەکانی ئیسپانیا وپورتوگال بەشێك بوون لەولێشاوە دەسەلاتە فاشیانەی لەسەردەمی خۆیاندا دژ بەخواستەکانی تاك و تەواوی ئازادیەکانی مرۆڤ وکێشکردنی شەر و کاولکاری ومالّ وێرانی . لەگەڵ ئەوەی کە ولاتانی داگیرکراوە ژێردەستی ولاتانی داگیرکەردا بارودۆخەکانیان بەرەوخراپ بوون دەچووگوزەران ژیانی خەڵك وتەواوی سیستەمی ژیان لەوولاتانەدا بێ حاڵ بوون ، ئەڵمانیا وەك نمونەیەك لە دوای داگیرکردنی ئەم ولاتەولەناوچوونی هیتلەر بەش بوونی ئەڵمانیا ، بەشی رۆژئاوا بەرووی دیموکراتیەت وکرانەوەوئازادی ومافەکانی مرۆڤ وبەشی رۆژهەلاتیش بەرووی یەکیەتی سۆڤیەتی جاران دا کە دوور بوولە هەموبەهایەکی دیموکراتیەت وکرانەوە .

دواتر ئەولێشاوە دیموکراتیەی کە شۆرشی نوێ وەك خاڵە گرنگەکانی نێوپرۆسەی دیموکراتیەت و وەك هەنگاوێك بۆ نزیك بوونەوەی لە دیموکراتیەتی لیبرالی ، سەرچاوەی ئەوگۆرانکاریانەی کە یەکیەتی سۆڤێتی گرتەوە دەگەڕایەوە بۆ سالاّنی هەشتاکان کە بارودۆخی ئابوری وزەبروزەنگ وتوندوتیژی دەسەلاّتی سۆڤیەتی ئەوسەردەمەوخراپی باری ژیان وگوزەرانی خەڵك لە رووی ئابووریەوە لە چاوولاّتانی ئەوروپای

رۆژئاوادا وتەواوی گۆرانکاریە جیهانیەکان وهەنگاوی (
گورباتشۆف بۆ پەیرەوکردنی سیاسەتی بیرۆسترۆکا) هەنگاوێك بووبۆ رزگارکردنی ئەوولاتانە لەچنگ سۆڤیەت وسیاسەتی تاکرەوی بەم هەنگاوە کۆتایی بەشەری سارد هاتووودەسەلاتە شوعیەکان کۆتاییان پێهات وئەویەکیەتیەش هەلوەشایەوە وزۆربەی ئەودەولەتانە بەرووی ئازادی ودیموکراتیەت دا کرانەوە ئەگەرچی بەوشێوازەی رۆژئاوایەکان نەبوو بەلام هەنگاوێك بوو بەرەودیموکراتیەت وئەمرۆش دەبینین زۆربەی ئەوانە بەپێی سیاسەت وسیستەمی یەکیەتی ئەوروپا بوونە ولاتێك لەم یەکیەتیە ولەودیموکراتیەتەدا دەژین کەپێویست بێت وزۆریش پالێوراون بۆ هاتنە ناویەکیەتی ئەوروپاوە .

هەندێك لە ولاتانی ئەمریکای لاتینی وئاسیای رۆژهەلات وهەندێك لە ولاتانی ئەفریقی هەولێ ئەوەیان دا رووبەدیموکراتیەتی لیبرالی بکەن ولە ولاتانی عەرەبی ئەم هەنگاوانە لە سالانی هەشتاکان وتەنانەت نەوەدەکانیش پێچەوانەی ئەوهەولانە رویان لە دیکتاتۆریەت ودەسەلاتی تاکرەووی دەکرد ، وپێچەوانەی هیواوخواستی خەلك کە لە ئایندەیان دەروانی وئومێدی ئەوەیان هەبووولاتەکانیان وەکولاتانی دیموکرات کۆمەلگایەکی مەدەنی دروست بکەن .

گەر لە شێوەکانی دیموکراتیەت وردبینەوە ولەنزیکەوە باسیان لێوەبکرێت دەبینین چەند شێوازێك سیستەمی دیموکراتی هەیە لەوانە :

دیموکراتیەتی راستەوخۆ ....

ئەم شێوە سیستەمە شێوازێکی زۆر کەمە ، چونکە لەوشێوەیەدا جەماوەر بریار لەسەر یاساکان دەدات ولەریگای بەڵێ یان نەخێر ولەم روانگەیەوە خەڵك بەبێ ئەوەی کە نوێنەری هەڵبژێرێت بەخۆیان بریاردەدەن وخاوەن بریار دەبن ، لەگەڵ ئەوەی کە ئەم شێوە دیموکراتیەتە کار وکاتی زۆری دەوێ وهەنگاوەکان ئاستەنگی زۆریان دەبێ لە کۆکردنەوەی خەڵك بۆ بریاردان لەسەر یاساکان وزیاتر لەوکۆمەڵگا بچوکانەدا ئەنجام دەدران کە ئاستەنگی خەڵك کۆکردنەوەیان نەدەبوویان دەوڵەتە بچوکەکان ، ناودارترین دیموکراتیەت کە بوونی هەبووئەسینای کۆن بووولە ئێستادا سویسرا یەکێکە لەوولاتە نزیکانەی ئەم شێوە دیموکراتیەتە .

دیموکراتیەتی نوێنەرایەتی ....

ئەوسیستەمە سیاسیەیە کە خەڵك نوێنەرایەتی خۆیی بۆ بەریوەبەرانی دەسەلاّت هەڵدەبژێرێ وئەودەسەلاّتە لەرێگای خۆیەوە بریاردەدات بەپێی بەرژەوەندیەکانی خەڵك، لەم شێوە سیستەمەدا نوێنەرانی خۆیی هەڵدەبژێرێ چونکە جەماوەر بریار لەسەر یاساکان نادات بەڵکونوێنەری خۆیی هەڵدەبژێرێت وئەم شێوە دیموکراتیەتە لە سەدەی بیست دا بەشێوازێکی بەرفراوان تەشەنەی کرد وزۆر لەوجۆرە دەسەلاّتانە بوونە سیستەمی بەرێوەبردنی ولاّت وزۆربەی زۆری دانیشتوانی ئەم گۆیی زەویە لە ژێر سێبەری ئەم شێوە دیمکراتیەتەدا دەژین.

دیموکراتیەتەکان دەکرێت بە ناوی دیموکراتیەتی لیبرالی ونالیبرالی ، لیبرالیەت لە دیموکراتیەت دا شێوەیەکە لە شێوەکانی دیموکراتیەت کە تێیدا دەسەلاّت لەژێر رکێفی دەسەلاّتی یاسادایە وبروایی تەواوی بە

جیاکردنەوەی دەسەلاتەکان هەیە ولە روانگەی ئەودەستورەوە کاردەکات کە مافەکانی خەڵك دەپارێزێ بە کەمە نەتەوایەتیەکانیشەوە . ئەودیموکراتیەتە نالیبرالیە کە دەبێتە دیموکراتیەتی نا ئازاد ودیاریکراو وئەو رێساویاسایە نیە کە دەسەلأت ونوێنەرانی هەڵبژێردراودەست نیشان بکات بۆ بەرێوەبردنی ولأت وتەنها هەڵبژاردن وەك پرۆسەیەك بۆ ئەوەی بوترێ ئەم ولأتەودەسەلأتی فەرمانرەوا لەرێگای هەڵبژاردنەوە ولأت بەرێوە دەبات بەم پێیە شەرعیەت دەداتە ئەودەسەلأتە .

لە سیستەمی دیموکراتیدا مافە مەدەنیەکان هۆکارێکن بۆ پاراستنی دەسەلأتە تاکیەکان لە کۆمەڵگادا بەپێی ئەویاسایەی کە لەدەستوردا رێکدەخرێت ، مافە مەدەنیەکان خۆیان لە مافەکانی مرۆڤ دا دەدۆزێتەوە ، مافە سروشتیەکانی مرۆڤ ئەومافانەن کە مرۆڤ لەسەرەتایی لەدایك بوونیەوە وەك مرۆڤێك مافی ژیانی هەیە وکۆمەڵێك مافی سروشتی مرۆڤ هەن دەبێ پارێزگاریان لێبکرێت وئەوەی بەناوی مافەکانی مرۆڤەوە لە لایەن دەوڵەتەوە دەدرێت ولەچوار چێوەی یاسایەکدا بۆ مرۆڤ رێکخراوە ، فەیلەسوف جون لوك(1632 – 1704) لەوە دەدوا کە سروشتیە مرۆڤ مافی ژیانی هەبێت لە ئازادی وخاوندارێەتی کە دەکرێ بگۆردرێ بۆ مافە مەدەنیاکان ولەلایەن دەوڵەتەوە پارێزگاری بکرێت وهاوشان لەگەڵ یاسا کۆمەڵایەتیەکان دا ، بەوپێیەی کە ئەم مافانە بۆکەس نیە دەست کاریان بکات چونکە دیاری پەروەردگارن وکەس بۆیی نیە دەست کاریان بکات .

یاسای مافە مەدەنیەکان بەپێی داب ونەریتە بەرچاوەکان تەواوی یاسا مەدەنیەکان لە ئەمریکا وزۆربەی ولأتانی ئەوروپی دا دارێژراون

ولەچوارچێوەی یاسا دەستوریەکاندا کاریان لەسەردەکرێت وبەوپێیە مرۆڤ مافی ئازادیی وقەرەبووکردنەوەی هەیە لە زەرەوزیانی کە پێی دەکەوێت ، مافی تایبەت مەندی کەسیەتی خۆیی هەیە ومافی خۆپیشاندانی ئاشتیانەی هەیە لەگەڵ دادپەروەری دادگا لە سزادان ولێکۆڵینەوە لە تاوان ومامەڵە لەگەڵ تاوانباران ، سەرەرای ئازادیەکانی دەنگ دان وئازادی کەسیەتی وگۆاستنەوەودادپەروەری کۆمەڵایەتی ، تەواوی ئەوئازادیانەی کە بۆ مرۆڤ دەستەبەردەبن هاوشانی پێشکەوتن وشارستانیەت بەرەوپێشەوە دەچن وزیاتر هەنگاو بەرەو ئازادیەکانی مرۆڤ دەنێن ودەستورویاساکان زیاتر لەخزمەت مرۆڤایەتی دا دبن وبەردەوام رێکخراوەکانی پارێزەر لە مافەکانی مرۆڤ بەردەوام پارێزگاری لەداواکانی مرۆڤ وپێداویستیەکانی دەکەن وبەردەوام کار بۆ یاساورێسای نوێ بۆ زیاتر خۆشکردنی گوزەرانی هاوڵاتیان دەکەن . یاسای مافە مەدەنیاکان لە ئەمریکادا ساڵی 1964 دەرچووە وئەم یاسایە بووە وەرچەرخانێکی گرنگ لە ژیانی کەسایەتیەکان لە ئەمریکادا ، چونکە ئەویاسایانە هەمووئەونەریتە رەگەزپەرستیانەی دوای شەری ناوخۆیی ئەمریکا 1860 کە هێشتا کاریگەریان لەسەر ژیانی خەڵک هەبوو بەتایبەت بەرامبەر خواروی ئەوولاتە بەلاّم بەدەرچونی ئەویاسایە گۆران بەسەر ژیان وگوزەرانی خەڵکدا هات وهاوکێشەکان گۆران

سەروەری یاسا گەرەنتی راگرتنی تەواوی هاوکێشەکانە لە سیستەمی سیاسی دا وبەشێکە لەوکۆڵەکە گرنگانەی دەستور وراگرتنی ودەبێ دەسەلاّت وهاولاّتی پێکەوە لەسەروری یاسا بۆ بەریوەبردنی کاروباری ولاّت بەپێی برگە دەستوریەکان هاوکاربن.

وەك ئەوەی كە (ئیلبەرت فین دایسی) لەبرگەی یاساكانی دەستوردا ساڵی 1895 دەڵێ : هەموویەرپرسێك لە سەرەك وەزیرانەوە دەست پێدەكات تا دەگاتە پۆلیسێك یان كارمەندێكی ئاسایی بەرێوەبەرایەتی باج هەمان بەرپرسیاریەت لەئەستۆ دەگرن وەك هاوڵاتیەكی ئاسایی ئەرك وفەرمانیان لەسەرە لەرووی یاساییەوە ..... بەپێی ئەوە گەر لەزۆر ئەوراپۆرتانە بكۆڵینەوە كە باس لەوە دەكەن ، زۆر لەوبەرپرسانەی دەسەلاّتی سیاسی لە بەرزترین پلەدا دەهێنرێنە بەردادگا وداگایی دەكرێن ، ئەوەی رۆژانە لەرێگای راگەیاندنەكانەوە بلاّودەكرێتەوە سەرەك وەزیران ووەزیر وبەرپرس لەدەزگا حكومیەكاندا لە ولاّتانی ئەوروپی ودیموكراتخوازدا دەهێنرێنە بەردادگا وسزادەدرێن وەك هاوڵاتێكی ئاسایی ، بەم شێوەیە دەكرێ بڵێن یاسا سەروەرە ولەسەرووی هەموو كەسێكەوەیە ، بەڵام گەر بەپێچەوانەوە بێت ئەوە ناتوانین بڵێن یاسا سەروەرە و بەسەر هەموو كەسێكەوەیە وگرنگترین هەنگاویش بۆ هێشتنەوەی ئەم سەروەریە جیاكردنەوەی دەسەلاّتەكان وسەربەخۆیی تەوایان وئازادی رەها لە كاروبریار ودروست بوونی دەوڵەتی یاسا نەك دەوڵەتی كەسایەتی یان كەسێك ووابەستە بوون پێوەیی ولەوروانگەیەوە دروست بوونی پیرۆزیەكان بۆ تەواوی ئەودەسەلاّتە و گەورەكردن و بەرزنرخاندن ودانانیان بەسەرو هەموو یاساكانەوە بەشێوەیەك كەس نەتوانێ رەخنەیان لێ گرێ وهەڵە وكەموكورتیەكانیان دەست نیشان بكات ، بە گەورە زانینی بەرپرس وسەركردەكان وكەمكردنەوە لە كەسایەتی تاك ، ئەمەش سەرەتایی هەنگاوە بۆ دروست كردنی سیستەمی دیكتاتۆریەت كە هەندێ جار

کۆمەڵگا بەدەستی خۆیی ئەم شێوە سیستەمانە دروست دەکات وبەخۆی دەبێتە هۆکارێك بۆ دروست کردنی دیکتاتۆر .

لە چەمکی دادوەری دا دادپەروەری وبەیەك چاوسەیرکردنی هاوڵاتی ومامەڵە بەپێیێ یاسا و جیاوازی نەکردن لە نێوان هەژارو دەوڵەمەند و بەدەسەلاّت و بێ دەسەلاّت ، لەبەردەم دادگا کەس تاوانبار نابێت تا تاوانەکەی نەسەلمێنرێت و تەنها سزایەك دەبێ بۆ هەر تاوانێك و ئازادانە رێگا بدرێت هەموکەس پارێزگاری لەخۆیی بکات ودادگاکان دەرگایان والاّببێت وئاشکرابن ولە ژورە نهێنی وداخراوەکان دەربچن ، بەم پێیە دەبێ ئێمەی کورد سوود لە تەواوی ئەویاسا گرنگانەی ولاّتانی دیموکراتخواز وەرگرین وبتوانین لەرێگایانەوە سیستەمێکی مودێرن و پێشکەوتوودروست بکەین وکۆمەڵگایەك بۆ ئایندە پەروەردەبێت کە هاوشێوەی کۆمەڵگا ئەوروپییەکان بێت ..

لە چەمکێکی تری سەروەری یاسادا کە ئەرستۆ یەکەم کەس بووباسی لێوە کرد وەك سیستەمێك کە پەیوەندی بەسیستەمی سروشتی مرۆڤەوە هەیە بۆیە سەروەری یاسا کۆڵەکەی بنیادنانی سیستەمێکی دیموکراتی راستەقینەیە وبێ ئەوئەودیموکراتیەتە ناکاملّ دەبێت .

شکۆمەندی وفەرمانرەوایەتی وابەستە نەبوو بەیاساوە لە فەلسەفەی سیاسەتی سینیەکاندا کە تایبەتە بەجێ بەجێ کردنی یاساکان وباری سروشتی ئەم سیستەمەی کە دەرەنجام ئەم فەلەسەفە کاریگەری تەواوی هەبوولەسەر فکری سیاسی سینیەکان گشت پەیوەندیە ئەخلاقیە تایبەتیەکان کە راستەوخۆ پەیوەندیان بە یاساوە هەیە ودوورن لە

پەیوەندیە تایبەتیەکان . سەروەری یاسا لە لایەکەوە والێی دەروانرێ کە هۆکارێکە بۆ سەپاندنی کۆت بەسەر دەسەلاّتەکانی حکومەت دا ولەلایەن سینیەکانیشەوە گفتوگۆ لەسەر سەروەری یاسا لەوروانگەیەوە دێت کە بەهێزبوونی دەسەلاّت وفەرمانرەوایەتی لە دەرەنجامی سەروەری یاساوە دێت .

لەزۆربەی ولاّتانی فاشی ودیکتاتۆریەت دا ململانێ وبەربەرەکانی سەروەریەکانی یاسا دەکرێت وەک ئەوەی لە ئەڵمانیای نازیدا هەبووکە هەمیشە کۆمەڵگایان بەجۆرێك پەروەردەکردووە کە ترسی لەدەسەلاّت هەبێت کە واتە کاتێك کە خەڵك ترسی لەدەسەلاّت هەبووکەواتە لەوسیستەمەدا سەروەری یاسا بوونی نیە .

دادپەروەری کۆمەلاّیەتی لە سیستەمی دیموکراتی دا خۆیی لەوسیستەمە ئابوریە دەدۆزێتەوە کە جیاوازیەکانی نێوان تاك لەوکۆمەڵگایەدا ناهێڵێت وچینەکان لەوئاستەدا راگیردەکات کە تارادەیەك هاوشیوەبن وبەجۆرێك کە تەنها بەستنەوەی بە سەروەری یان دادپەروەری یاساوە نابێت گەر دادپەروەری کۆمەلاّتی لەگەڵ دا نەبێت ، لەگەڵ ئەوشدا کە دادپەروەری کۆمەلاّیەتی برگەیە کە لە خاڵبەندەکانی سیاسەت گفتوگۆی زۆری لەسەرە ، تەنانەت لە راونگەی ئاین وکۆمەڵگای مەدەنیەوە روانگەی جیاوازی لەسەرە ، دادپەروەری کۆمەلاّیەتی سود گەیاندنە بەباری ئابوری ودارشتنەوەی داهاتی تاك وزیاد بوونی هەلی کار وبنەمایەك بۆ دروست کردنی کۆمەڵگایەکی مەدەنی مۆدێرن .

تێروانینی جۆن رولس فەیلەسوفی سیاسی لیبرال 1921 – 2002 سەبارەت بە دادوەری کۆمەلایەتی ، پێی وایە بۆچونێکی فەلسەفیە نەک سیاسی ، ئەم بروایە وەک کۆڵەکەی سیاسەتی پارتی سەوز لە هەموودونیادا کاری لەسەر دەکرێت لە چەمکی دادپەروەری کۆمەلایەتیەوە لێوەی دەروانرێ بۆ چەسپاندنی لە کۆمەڵگاکاندا کە مافەکانی مرۆڤ ودادپەروەری بەهەموچەمکەکانیەوە لەخۆدەگرێت .

ئازادیەکانی فکروبۆچونەکان ورۆژنامەگەری وراگەیاندن وئازادیەکانی کۆمەڵگا وکاری هاوبەش وئازادی هاتووچۆو ژیان وئازادیەکانی تاک لە هەڵبژاردنی ژیان وگوزەران وکار و بزوتنەوە کۆمەلایەتیەکان کە لەپێناوی دادپەروەری کۆمەلاتی تێدەکۆشن زۆرن وبەردەوام چالاکی وهەولەکانیان بۆ هەمان ئەومەبەستانەی سەرەوە بوونی هەیە .

کەواتە دیموکراتیەت سیستەمێکی کۆمەلایەتی یە لە روانگەی بەنرخ ناسینی مرۆڤ وکەرامەتە تایبەتمەندیەکانی مرۆڤ وبەشداربوونی ئەندامەکان لەوکۆمەڵگایە دا لە بەڕێوەبردنی کاروبارەکانی ولە دیموکراتیەتی سیاسی دا گەل سەرچاوەی دەسەلاّت دەبێت ومافەکان بۆ هەموکەسێک بەبێ جیاوازی دەستەبەردەبن لەسەر بنەمای ئازادی ویەکسانی بەبێ روانین لە رەگەزوئاین وزمان وبەوپێیە چاکسازیە ئیداریەکان لەروی دیموکراتیانەوە ئەومانایە دەبەخشن کە سەرکردایەتی بەکۆمەڵ لەرێگای گفتوگۆ وهاوکاری لەگەڵ بەرپرسان لەپرۆسەی بریاردان .

هەڵبژاردن یەکێکە لە هۆکارەکانی بەرجەستەبوونی دیموکراتیەت و لەرێگایەوە گەل دەتوانێ ئەوکەسانە بۆ بەریوەبردنی دەسەلاّت لە بری

کەسایەتیەکان ، لە سیستەمی شوعیەت دا دیموکراتیەتی جەماوەری کاری لەسەردەکرێت و بەتایبەت لە یەکیەتی سۆڤیەتی جاران ودەسەلاتە سۆسیالیستەکانی سەر بە سەربازگەی ئیشتراکی پێشوو ، کەبە بروای رۆژئاوا ئەوشیوە سیستەمە دووڕە لە دیموکراتیەتەوە چونکە شیواز وبنەماکانی دورن لە دیموکراتیەتی راستەقینەوە کە تەنها بنەماکانی سیستەمی دەسەلأت وبریار لە سەرکردایەتی حزبەکانەوە بۆ دەسەلأتێکی تاك تەنها وخاوەن بریار کە تەنها حزبێك مافی خۆهەڵبژاردن ومافی خاوەندارییەتی وفەرمانڕەوایەتی ودەسەلأتی تاکرەوە.

دیموکراتیەتی راسپێردراوکە لەرێگایەوە بوونی فرە حزبی سیاسی کە تێیدا رێگا بە جەماوەر نادرێت سەرۆکی خۆیی هەڵبژێرێت لە رێگای هەڵبژاردنەوە بەڵکوئەم پرۆسەیە لەرێگای گەورە بەرپرسان وسیاسیەکانی ئەوولأتانەوە ئەنجام دەدرێت .

چەمکی جیاکردنەوەی دەسەلأتەکان لە سیستەمی دیموکراتی دا وەك سەرەتایەك خرایە بواری جێبەجێ کردنەوە لە کۆماری رۆمانیەکانەوە کە لەدەستوردا پەسەندکرا ، لەچوارچێوەی ئەم شێوازەدا ولأت ودەسەلأتەکان دابەش دەبن وسەربەخۆیی تەواوی دەسەلأتەکان لە دەسەلأتی جێ بەجێ کردن ودەسەلأتی یاسا دانەرودەسەلأتی دادوەری .

دەسەلأتی یاسا دانەر کەخۆیی لە پەرلەمان دا دەبینێتەوە وکاری دارشتنی یاسا وچاودێری کارەکانی دەسەلأتە لەوولأتە . دەسەلأتی جێ بەجێ کار کە دەکاتە حکومەت کە کاروئەرکی جێ بەجێ کردنی یاساکانی پەرلەمانە ،

دەسەلاّتی دادوەریش جیاکردنەوەی ناکۆکیەکانە لە نێوان خەڵك ودەزگاکانی دەوڵەت.

لیبرالیەتی کۆمەلاّتی ئەوچەمکەیە کە ئازادیەکانی تاك دەپارێزێ وکراوەترە لە دیموکراتیەتی سوسیالیستی لەگەڵ ئەولێکچونە زۆرەی لە سیاسەتی ئابوری دا هەیانە ، لیبرالیەت بەومانایەی کە دیموکراتیەتی دەستور وەك ئەوشێوازەی کە سەدەی بیست وپەك زۆری بەخۆیەوە دی شێوازێکی دیار وبەرچاو بوو بەچۆنیەتی بەرێوەبردنی دەسەلاّت ، لەم روانگەیەوە دەکرێ ئاماژە بەفکری لیبرالیەتی سیاسی بدرێت کە تێیدا کەسایەتیەکان وکەمە نەتەوایەتیەکان ئازادیەکان دەستەبەر دەکەن وتاك گرنگی تایبەتی و دیار و بەرچاوی لەم شێوە سیستەمەدا دەبێت . گەر ئەوشێوە دیموکراتیەتە لیبرالیانە کە لەدەسەلاّتێکی کۆماری دان وەك ولاّتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا وفەرەنسا وهند ، یان ئەوولاّتانەی پادشایەتی دەستوری وەك بەریتانیا ویابان وئیسپانیا وکەنەدا ، وەك ئەو پادشایەی بەریتانیا تەنها رمزیە و ئەوەی خاوەن بریار وسەروەری هەبێت یاسایە وگەل کە لەریگایانەوە نوێنەرەکانیان کاروباری ولاّت بەرێوەدەبەن .

وەك ئەوەی پێشتر باسمان لە ئازادیەکانی دیموکراتیەتی لیبرالی کرد لە مافەکانی مرۆڤ بۆ ژیان وسەلامەتی کەسیەتی وئازاد بوونی لە ژێردەستی وزۆلم وزۆر وئازادیەکانی گواستنەوەی وشوێنی نیشتەجێ بوونی بە ویستی خۆیی و یەکسانیەکان بۆ هەموولەبەرامبەر یاسا وسەروەریەکانی یاسا ومامەلەی بەبێ جیاوازی لەگەڵ تەواوی هاولاّتیان وئازادیەکانی گفتوگۆ وبیروڕا وئازادیەکانی رۆژنامەگەری وراگەیاندن وگەیشتنە هەموو

زانیاریەك وەك سەرچاوە بۆ راپۆرتە رۆژنامەوانیەكان وبوونی ئازادی پەیوەندیەكان بە گروپ وكۆمەڵە ولایەنێكەوە كە ئەم مرۆڤە بروای پێی هەیەتی لەگەڵ ئازادیەكانی خوێندن وئاین وبوونی دادگای سەربەخۆ . جیاوازیەكان لەنێوان دیموكراتیەت ودیكتاتۆریەت وتاكرەوی وروكەشی لە سیستەمی دیموكراتیدا دەگەڕێتەوە بۆ ئەوئازادیانەی لە ولاتانی لیبرال دیموكرات دا بوونی هەیە ولەوشێوە سیستەمانەی ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەراست كە تەنها دیموكرات نین چونكە ئازادیەكان رەهانین وتائێستا ئازادیە سیاسەكان وبیروڕای جیازاوقبوڵ نیە وخەڵك لە پێناوئەم خاڵەدا زیندانی دەكرێت .

بۆ كۆت كردنی ئەم شێوە دیموكراتیەتە لە زۆر لەوولاتانەی كە بەناوی یاسای خۆپیشان دان وچاپكردن ویاسایی سوكایەتی كردن بەخەڵك و یاساكانی دژە تیرۆر و یاسا تایبەتیەكانی كە دەیان ساڵە كاریان لەسەر دەكرێت بەناوی پاراستنی ئاسایشی ولاتەكانیان بەردەوام رێگربون لە پیادەبوونی چەمكی دیموكراتیەت بەشێوەیەكی تەواودروست ، بێگومان بارودۆخەكان وئەوزەمینە سیاسیەی كەتەواوی ولاّت ورێكخراوەكان لە دونیا كاری لەسەر دەكەن بەپێچەوانەی ئەوەی لە ولاتانی جیهانی سێهەم كاری لەسەر دەكرێت تەنانەت دەوڵەتە رۆژئاوایەكانیش بە ناوی خوپاراستن لە ئیرهاب یان بەواتایەكی تر ئەوهێرشانەی كە لەلایەن گروپ ولایەنە تیرورستیەكان كاری لەسەردەكرێت بۆ زیان گەیاندن بەم ولاتانە ئەوانیش بەم شێوە یاسایانە لەسەر هەندێك یاسا كاردەكەن لەوانە چاودێری ئەوكۆمەڵ وگروپ و ئەوكەسانەی كە گومانیان لەسەرە وتوند كردنی پرۆسەی ئەمنیەتی ولاّت ودروست كردنی ئاستەنگ لەبەردەم زۆر

لەو راگەیاندنە ئاسمانیەکان وتوێری ئینتەرنێت لە زۆر لەو ولاتانە بەمەبەستی خۆپاراستن لە هێرش ودەست خستەنەناو ئەوخراپەکاریانەی کە دەکرێن وتەنانەت لای ئەوروپیەکانیش لیستێکی قەدەغەکراوی رێکخراوپارت بونی هەیە کە بەبروای زۆرلەوانەی دژ بەم قەدەغەکردنەن ئەمە دژ بەمافەکانی مرۆڤ ویاساکانی ئازادی بیروڕایە ، پاساوبۆ هێشتنەوەی ئەم شێوە یاسایانە مانەوەی دیموکراتیەتە چونکە رێگەدان بائازادی گفتوگۆ ولێدوان بۆ ئەوانەی کە قسەلەسەر ئەوەدەکەن وبریاردەدەن کە خەڵکی بێ تاوان بکوژرێ ئەوە ریگابەخۆدانە بۆ کۆتایی هێنان بەژیانی خەڵکی دی وپێشێل کردنی مافی ژیانی خەڵکە وئەگەر ئەم یاسایە بەسەر هەمووکەسێکدا نەسەپێنرا وتەنها چەند کەسانێکی گرتەوە ئەوە دەکرێ بڵێن ئەم ولاتانە هێشتا لیبرال دیموکراتن چونکە ئەم هەنگاوانە بۆ سەلامەتی هاولاتیانە ، بەڵام لەوولاتانەی دی ئەم شێوە یاسایانە بەبێ جیاوازی بەسەر هەموولایەکدا دەسەپێنرێت وجیاوازی تێداناکرێت ودەبێتە هۆکارێك بۆ قۆرخ کردنەوەی تەواوی دیموکراتیەتەکان ونەهێلانی ئازادیەکانی مرۆڤە .

هاوکاریەکانی رۆژئاوا بۆ بەرقەراربوونی دیموکراتیەت وابەستەیە بە بەردەوام بوونی سیاسەتی ئابوری بازار ، چونکە ئەوروپیەکان پێیان وایە دیموکراتیەت وسیاسەتی ئابوری بازار وابەستەن پێکەوە وناکرێ لێك جیاکرێنەوە ، هەندێکیش پییان وایە کە سەرمایەداری وسیاسەتی ئابوری بازار پێش دیموکراتیەت سەرهەڵدەدات وەك ئەوەی کە سینیەکان دەبینین کە سیستەمێکی دیموکراتی لیبرالی نیە بەڵام بازاری دەستی بەسەر بازارەکانی جیهاندا گرتووە ، بەم پێیە زۆر پێیان وایە کە مەرج نیە لەرێگای

بازارو سیاسەتی سەرمایەداریەوە سەرچاوەیەك بن بۆ دروست بوونی سیستەمی دیموکراتی لیبرال چونکە کاریکەریە مێژویەکە و روداو گۆرانکاریەکان لە جیهاندا ئەمە دەسەلمێنن وچۆن ماركسی وئیشتراکیەکان پێیان وایە کە سەرمایەداری لە باشترین کاتەکانی دا پەیوەندی بەدیموکراتیەتەوە نیە .

لیبرالیەتی کۆمەلأیەتی ، لیبرالیەتی ئیشتراکی ولیبرالیەتی راست رەو ولیبرالیەتی دادپەوەری کۆمەلأیەتی ولیبرالیەتی نوێ وسەردەمیانە ولیبرالیەتی چاکسازی بۆدەستەبەرکردنی خۆشگوزەرانی وژیانێکی باش بۆ هاوولأتیان وجیاوازی لە نێوان لیبرالیەتەکاندا بەتایبەت لیبرالیەتی کۆمەلأیەتی ولیبرالیەتی کۆن ئەوەیە کە لیبرالیەتی کۆمەلأیەتی وسەردەمیانەی ئەمرۆ کارلەسەر تەواوی ئازادیەکانی مرۆڤ دەکات بەوەی کە بەرپرسە لە دەستەبەرکردنی هەلی کار وچاودێریە تەندروستیەکان لەرێگای ئەوسیستەمە دروستەی لایەنی تەندروستیەوە بۆ پاراستنی گیانی هاوولأتیان ودواتر بواری خوێندن وئەوسیستەمە پێشکەوتووە کە دەرگای والأبێ بۆ زانست وزانیاری وپەروەردەوخوێندن لەگەلٌ مافە مەدەنیاکانی هاوولأتی لەم ولأتەدا، خواستەکانی لیبرالیەتی کۆمەلأیەتی لە رێزگرتن لە ئازادیەکانی تاك وئازادیەکانی کارکردن وچاودێری پرۆسەی کار لەبازاردا.

هەمووئەولیبرالیەتانەی کۆمەلأیەتی دەکەوێتە نیوان لیبرالیەتی کۆن وئیشتراکیەوە بەوپێیەی ئەوبروای بەسەرمایەداری تەواونیە ودەولەت بۆیی نیە دەست بخاتە نێومولکیەتی تایبەتیەوە . گەر سەرنجێك بەوشێوە دیموکراتیەتەی ولأتانی عەرەبیدا بدەین بەوپێیەی کە ئەمان کاریگەری

تەواویان لەسەر ئێمەی کورد هەیە و بەتایبەت لە هەرێمی کوردستان بەوپییەی سنورەکانی کورد وپەیوەندیە مێژوویەکان لەگەڵ ولاتانی ئەم ناوچەیە ودواتر بەشێوەیەکی بەرفراوان هەموولاتانی ناوچەکە دەکرێ لێکچوون لە سیستەمەکانیاندا هەبێت ... سەرای ئەوگۆرانکاریانەی لە زۆربەی ولاتانی عەرەبی دا رویان داوە کە عێراق یەکێك بوولەوانە لەدوای دیکتاتۆریەت بەرەوسیستەمێکی سیاسی دیموکراتی تادەگاتە تونس ومیسروتەواوی ئەونارەزایی وراپەرینە جەماوەریانەی ولاتەکانی دی ئەوپرسیارە دروست دەکات دیموکراتیەت لەم ناوچەیە بەرەوکوێ دەروات وتاچەند خۆیی دەچەسپێنێ ؟

دەرەنجامی هەڵبژاردنەکان لەم ولاتانە لەسەردەمی دەسەلاتە تاکرەویەکاندا کەبەناودیموکراتیەت وهەڵبژادن بوونی هەبوودەگەیشتە 99.9 ٪ بۆ تاکە کەسێك وتاکە پارتێکی سیاسی ، گەر رێگاش بەچەند پارتێك بدرێت بەڵام دەرەنجام ئەوان سەرکەوتوودەمێننەوە ودەسەلاّت لە بیست وسی سالْ زیاتر لە ژێردەستی خۆیاندا دەبێت .. لێرەدا گرنگە ئەوە وەبیربخەمەوە کە بەردەوام بۆ جوان بوونی دیموکراتیەت وشەرعیەتی گۆرینی دەسەلاّت وئاڵوگۆر پێویستە چونکە مانەوە بۆ کاتێکی درێژخایەن لەدەست لایەنێك ئەوە سیستەمی سیاسی بەرەودیکتاتۆریەت دەبات ئەگەر هاتنە سەر دەسەلاّتیش لەرێگای هەڵبژاردنەوە بێت .

کاتێك لە گرتنی رۆژنامە نووسان بروانین ولەویاسایانەی کە دیموکراتیەتی لە چوارچێوەیەکی دیاری کراودا قۆرخ کردووە بۆ بەرژەوەندی دەسەلاّت ، گەر بپرسین ئایا پرۆسەی دیموکراتیەت لەم ولاّتانەدا بەئەنجام دەگات

وەکرێ پەیرەوی بکرێت ؟ ئەی ئێمە پێویستمان بەکەسە دیموکراتیەتمان فێربکات وئەوشێوە دروستەمان بۆ دەست نیشان بکات کە لەگەڵ بارودۆخ وماهیەتی ئەم کۆمەلگایەدا دەگونجێ ؟ دەبێ کێ بەرپرس بێت لە جێ گیرنەبوونی دیموکراتیەت . دەسەلآت یان خەڵك ؟ ئایا خەڵك بەخۆیان نابنە هۆیی دروست کردنی دیکتاتۆریەت ودواتر لێی هەڵدەگەڕێنەوە ؟ وەك ئەوەی لەزۆربەی کۆمەڵگاکاندا ئەوانەی ئێستا بەدیکتاتۆر ناودەبرێن سەردەمانێك شۆرشگێروسەکردەی نەتەوەیی بوون ولەڕێگای ئەو شۆرشانەوە هاتوونەتە دەسەلآت .

یەکێك لەوململانێ وکێبرکێیەی کە ئەمرۆ لە گۆڕەپانی سیاسی جیهانی دا کاریگەری لەسەر شێوەی دەسەلآت وتەنانەت بارودۆخەکان و هەنگاونان بەرەوگۆڕان و کێشەکان لە جیهانی ئیسلامی ورۆژئاوا و روانین لەچەمکی دیموکراتیەت وقبوڵ نەکردنی ئەوشێوە دیموکراتیەتە لەروانگەی ئاینی ئیسلامەوە ولەزۆربەی ئەوولآتانەدا دەسەلآت وپەیرەوی یاساکان لەسەرچاوەی ئاینیەوەن ، بۆ ئەم مەبەستە زۆر لە پارت ولایەنە سیاسیانە لە ڕێگای بۆچونە ئاینەکانەوە وپەیرەوی لە سەر بنەمای ئیسلام کاردەکەن وتارادەیەك لە ولآتانی عەرەبی وەك نمونەی جەزائیر وفەلەستین وعێراق وتەنانەت تورکیا وئەوە ئێران وەك نمونەیەکی مێژووی ودواتر ولآتانی کەنداوی عەرەبی لەبەرچاون ولەم ولآتانەدا دیموکراتیەت بەوشێوازەیە کە بەویستی دەسەلآتەکان خۆیانە وتەنها لە کۆمەڵگای کوردەواری جیاوازی هەیە ولایەنە ئیسلامیەکان لەوئاستەدانین بەلآم گەر حاڵ بەم شێوازە هەنگاوبنێ ئەوانیش بۆ هەڵبژاردنەکانی داهاتوورەنگە پێگەی خۆیان لەوەی ئەمرۆ هەیانە بەهێزتری بکەن ، تەنها هۆکارێکیش بۆ

هێواشکردنەوەی هەوڵەکانیان پرسی نەتەوەیی کوردە کە هێشتا لەئاستەنگ دایەوبە ئەنجام نەگەیشتووە ولەوکاتەی کە کورد لە ژێردەستی رزگاری دەبێت وترس لەسەر پرسی نەتەوەیی نامێنێت رەنگە ئاراستەکان وپارسەنگی دەسەلآت بگۆردرێت وپێگەی سیاسی لایەنە ئیسلامیەکان بگۆردێت بەرەوباشتربوون وزیادبوونی دەنگەکانیان ، ئەمە پرسێکە بەدڵنیاییەوە سیاسیەکان وچاودێرە سیاسیەکان لەگەڵیدانین وبروایان پێی نیە چونکە لایەنانە علمانیەکان ئەمرۆ خۆیان لە لوتکەی هێزودەسەلآت دا دەبینەوە وبێخەمن لە ئایندەیی .

ترسی زۆربەی کەسایەتیە ئاینیەکان لە دیموکراتیەتی رۆژئاوا بەوبیانووەی کەلەگەڵ داب نەریت وئەخلاقی موسوڵمانان ناگونجێت وئەوسیستەمە دەبێتە هۆیی تێکدانی ئەوسیستەمە ئیسلامیە ودەبیتە ئاستەنگ بۆ کۆمەڵگاکان ، لەگەڵ ئەوەی کە تێروانینی رۆژئاوا لە دونیای ئیسلام هەمان تێروانینی هەیە .

هەمیشە بۆ دروستکردنی ئەوسیستەمە دیموکراتیەی لەم ولآتانەدا کاری بۆدەکرێت بەردەوام رۆژئاوا دەستی هەبووە لە دروست کردنی وهەیشە هاوکاربووە بۆ دامەزراندنی ئەوشیوە دیموکراتیەتە چونکە بەئەنجام گەیاندنی پرەنسیپەکانی دیموکراتیەت لە روانگەی کاری راستەوخۆوە جیاوازی هەیە لەگەڵ ئەوەی کە باسی لیوەدەکرێت ولەسەر لاپەرەکان بوونی هەیە بۆ هەمان مەبەست بەردەوام ئەوپرۆسانە بەبێ هاوکاری رۆژئاوا وولآتانی دیموکرات خواز بەئەنجام ناگات وئاستەنگی بۆ دێتە پێش .

ئەندەنوسیا تەنها ولاتی ئیسلامیە وەك نمونەیەكی دیار لەوشێوە دیموكراتیەتە سیاسیەی كە جێگای باس بێت ولەوئاستەدا بێت كە دوای سەربەخۆیی لەسالی 1945 دا بریاری ئەوەی دا كە سیستەمی بەكاتە ولاتێكی ئیسلامی بەڵكو وولاتێكی نەتەوەیی دیموكراتی وتێیدا ئیسلامی توند رەوسەری هەڵنەدا .

ئەوەی ئەمرۆ ئاشكرایەوهەموولایەك بە دونیای ئیسلام ورۆژئاواوە پێی گەیشتوون كە هەردوولا پێویستیان پێیەتی دەبێ گرنگی پێ بدەن ئەوەیە كە درێژە بەپاراستنی ئاشتی بدرێت وتێگەیشتنەكان بەرامبەربە یەكتر ودەبێ رۆژئاوا ئەوریگایە بداتە ئەم جیهانە ئیسلامیە بۆ گەیشتنە ئەوئامانجە دیموكراتیەتەی كە كۆمەڵگاكانی پێویستی پێیەتی وكورد لەم نێوەندەدا دەبێ خۆیی بدۆزێتەوە چونكە تائێستا كورد لەم روانگەیەوە دەیەوێ لە هەردوولایەنەوە رووبەدیموكراتیەت بكات بەوپێیەی كە كۆمەڵگای كوردی زۆربەی ئیسلامە ولەولاشەوە دەیەوێ هەمان ئاراستەی رۆژئاوایی لەزۆربەی لایەنەكاندا دووبارەبكاتەوە ، بەڵام نەك لەو دیموكراتیەتە لیبرالیەی رۆژئاوادا چونكە هێشتا ئەم كۆمەڵگایانەی ئێمە زۆریان ماوە بەوئاستە بگەن كە جێگایان لەوشێوە سیستەمانەدا بێتەوە وبتوانن مامەڵەی پێویستی لەگەڵ دابكەن .

جیاکردنەوەی ئاین لەدەوڵەت

ئەمرۆ ئەوەی بەدی دەکرێت لەرێگای ئاینەوە پەیامی سیاسی وبیرورا سیاسیەکانیان بلاودەکرێنەوە وئاین دەکەنە پردێك بۆ پەرینەوەیان بۆ بەدەست هێنانی چەندین دەستکەوت ، ئەگەر تایبەتی بن یا پەیوەندی بەوکۆمەڵەوە هەبێت لەهاوبیرانیان ...

کەس نکولی لەوەناکات کە ئاینی ئیسلام ئەمرۆ یەکێکە لەوئاینە ئاسمانیەی کە پەیامە ئاینەکانی دی پێ کۆتایی هاتوون ولەم روانگەیەوە ئیسلام لەسەردەمی خۆیی وبەپێی قۆناغەکانی کاریگەری تەواوی هەبووە وکۆمەڵگای کوردیش یەکێك بووە لەوکۆمەڵگایانەی کە زۆر کاریگەری لەسەری هەبووە زۆربەی کەسایەتی کورد پەیرەوی ئەم ئاینەیان کردوە .. بوونی ئیسلام وخۆسەپاندنی لەمەیدانی سیاسی ودەسەلآت وکاروباری ئیداری وولآت وبەرێوەبردن وخۆهاویشتنە نێودەستور ویاساوبەرنامە ئایندەییەکانی کۆمەڵگا .. جموجوڵ وچالاکی دیاروبەرچاوی ئەوان بەدیاردەخات , رەنگە لێرەدا خۆناساندن وخۆبەدیار خستنی ئاینی ئیسلام لەکۆمەڵگای ئیسلامیدا بەوشێوە پێویست نیە چونکە کۆمەڵگا بەخۆیی موسوڵمانە وبروایی بەئاین وپەیامەکەیی هەیە , بەڵآم ئەوجیاوازیەی نێوان ئاینی ئیسلام وئاینەکانی دی ئەوەیە کە ئەوان لەوەدا جیاوازن کە تەشریعاتیان نیە وەك ئیسلام ولەهەمان کات دا ئەوکۆمەڵگایەی رۆژئاوا کە

کۆمەڵگایەکە لەسەر ئاستی رۆشنبیری وتێگەیشتن ویاسا ومافەکانی مرۆڤ وپەروەردەبوون وکۆمەڵگاکانی ئێمەش لەسەر بنەمای نەخوێندەواری وبێ یاسایی وپێشێل کردنی مافەکانی مرۆڤ وریزنەگرتن لەبیروراوبۆچوون وهەمیشە پەیرەویکرنی یاسایی شەر وتوندوتیژی و تۆڵە سەندنەوە و رقەبەرایەتی ودوژمنایەتی وپێش بینی نەکردنی ئایندە و پەروەردەبوون بەپێی پلان وبەرنامە ...

بێ گومان ئیسلامیەکانیش مافی خۆیانە کاربکەن بۆ ئەوەی دەسەلاتێکی ئیسلامی لەوڵات پیادەبکەن ومافی خۆشیانە کاری سیاسی بکەن , لەروانگەی مەرجەعیەتەکانی خۆیانەوە چونکە سیاسەتیش بەشێکە لەروانگەی ئاینەوە بۆ چاکسازی ونزیك بوونەوەی مرۆڤ لە چاکە ودوورکەوتنەوەی لەفەسادوخراپەکاری , کەواتە لەروانگەی ئیسلامەوە سیاسەت وابەستەیە بە ئیسلامی سیاسیەوە کە لەم سەردەمەی ئێمەدا وئەوهەڵانەی کە لەخودی ئەوانەی لەم پەیرەوە دەیانەوێت دەست بەسەردەسەلاتدا بگرن ولەوریگایەوە ئیدارەی خۆیان بسەپێنن ئەویش بەتوندوتیژی وقبوڵ نەکردنی رای بەرامبەر وکەس بەراست نەزانین ودژایەتی کردنی راستەوخۆ وخۆبەراست ودروست زانین وپێشێل کردنی مافەکانی مرۆڤ کەدەرگایەکن بۆ گفتووگۆولێدوانی بەردەوام لەسەریان .. بوونی راستیەکان لەدونیای ئەمرۆدا ئەوە دەسەلمێنێ کە بوونی ئیرهاب وتیرۆر لەژێرپەردەی ئیسلام وئاینیدا وبەوشێوەیە لەهەموودونیادا گرفتی گەورەیی دروست کردووە وبۆتە کارێکی ترسناك ولەرادەبەدەر کە ئارامی وژیانی خەڵکیان شێواندووە ورای گشتی جیهانی بەیەك دەنگ دژی دەوەستێتەوە ویەکگرتن وهاوپەیمانیەتی لەبەرزترین ئاست دا بۆ دروست کراوە وشەری ووڵاتانی لەپێناودا ئەنجام دەدرێت وکوشتاروئاوارەبوون وسەرگەردانی رۆژانە لەعێراق ولەناوچەکەدا بوونی هەیە وهەموشیان لەم پێناوەدان وئەووڵاتانەن کە ئاین وسیاسەت وبەرێوەبردنی کاروباری

دەوڵەت پێکەوە دەبەستن وئەمەش یەکەمین هۆکارە بۆ دروست بوونی ئەم گێژاوە سیاسی وئەمنیەی کە هەرەشە لەناوچەکە وعێراق وکۆمەڵگای کوردەواری بەشێوەیەکی گشتی دەکات وئایندەیەکی ترسناکیش بەدی دەکرێت بەبێ ئەوەی هەستی پێ بکرێت .

لەهەمان کات دا ئەوخاڵەگرنگانەش لەبیرنەکەین کە ئەودووبەرەکیە بەرچاوەی نێوئاینی ئیسلام , کە بەشێوەیەك لەکوشتاروشەرەکان بەوناوەوە دەکرێت ولەوپێناوەشدان وئەوناتەبایی وشەرانە دەگەڕێنەوە بۆ مێژوویەکی دوورودرێژ وهەموومان لێیان بەئاگاین وشاراوەنین , ئەمرۆ لەگۆڕەپانی عێراق دا ئەوتۆڵەسەندنەوەی چەندین ساڵە ئەمرۆ دەکرێتەوە وخەڵکی بێ تاوان باجەکەی دەدات .

کەواتە دووبەرەکی لەدینی ئیسلام وتێکەڵ بوونی ئاین وسیاسەت وکاری سیاسی بەناوی ئیسلامەوە ئەوهۆکارە گرنگانەن کە ئەم گێژاوەی ئەمرۆیان بۆ دروست کردووین وپێویستە بە ووشیاری وبەووردی وژیرانە رەفتاری لەتەکدا بکرێت وهەمیشەش ئایندەوپێشهاتەکانی لەبەر چاوبگیرێن وبوێرانە هەوڵی چارەسەرکردنی بدرێت .دروست بوونی ئەوکۆمەڵ وحزبە ئیسلامیانەی کە بەناوی ئاینەوە ولەژێر پەردەیی قورئان وپەیرەوی ئاینی وبەپێچەوانەی گروپەکانی تری دینەوە کە ئەوانیش بەهەمان شێوەوبەناوی ئیسلامەوە بەهەمان بەرنامەوپەیرەو, بەڵام جیاواز لەیەکتر ودژبەیەکتر وهەموشیان بۆ یەك مەبەست ئەویش پەیرەوی یاساکانی ئیسلامە لەرێگای دەوڵەتێکی ئیسلامیەوە .

ژیان ودوونیای ئیسلام وکۆمەڵگاکانی وئەوجیاوازیە بەرچاوانەی کە بوونیان هەیە وهەموودەیان بینین وبەنمونەی زیندوەوە بەپێش چاومانەوەن وهەستیان پێ دەکەین وهەندێ جار ترس ونەوێران بەخۆدانە قەرەی بابەتێکی لەوشێوەیە چونکە تائێستاش ئەم کۆمەڵگایە ماویەتی بەوشێوە دروستیە لەووروژاندنی ئەم شێوە بابەتانە بکات , چونکە

بەردەوام ئەونوسەرانەی خۆیان لەوشیّوە بابەتانە دەدەن خیّرا لەلایەن پیاوانی ئایینی ولایەنە سیاسە ئیسلامی وتادەگاتە دەسەلاّتە بالاّدەستەکانی حکومەتەوە سەرزنشت دەکریّت وروبەرووی یاساوسزادەبیّتەوە ، ئەمە بیّ لەفکروراوبۆچوونە بەپیّزەکانی ئەونووسەرورۆشنبیرانەی کە هەمیشە وبەبیّ ماندووبوون لەسەلماندنی ئەوراستیانەدا کاردەکەن وئەم کاروهەولاّنەش بەدژایەتی کردنی ئیسلام ناژمیّردریّن چونکە بەدورخستنەوەی ئیسلام لە سیاسەت خزمەتکردنە بەخودی ئایینی ئیسلام وپاراستنیەتی لەهەموشیّوانیّك وهیّلاّنەوەیەتی بەوشیّوە پاکیەی خۆیی وەك ئاینیّك .

جیاکردنەوەی ئاین لەسیاسەت وبەریّوەبردنی وولاّت ئەمرۆ بابەتیّکی زیندووە وهەمیشە باسی لیّوەکراوە وئەمرۆ لەدونیادا جموجولّی بەرچاوی هەیە وبەپیّ ی فکری سیاسی جیهانی لە فەلەك وشارستانیەتی رۆژئاوایی وادەبینریّ کە جیاکردنەوەی ئاین لەدەولّەت وسیاسەت زەروریەتیّکی میّژووییە وئەم کارە بەپیّی بارودۆخە میّژوویەکان کە تایبەتە بەشارستانی رۆژئاواوە هاتووەتە کایەوە بۆیە وادەبینریّ بۆ بنەما سەرەکی وبنەرەتیەکانی هەردەولّەتیّك دەگەریّتەوە ..

بەوشیّوەی کە ئەگەر وولاّتیّك دانیشتوانی هەموویان سەربە یەك ئاین نەبوون وچەندین ئاین لەووولاّتەدا هەبوو, وولاّتیش پەیرەوی لەسەریەکیّك لەوئاینانەی کرد ئەوە مافی ئەوانی تری پیّشل کردوە ودژبەیاساکانی مافی مرۆڤە چونکە لەم روانگەیەوە ئەوە بەسەر ئەوانی تردا دەسەپیّت کە ئاینیّك پەیرەوی بکەن کە بەویستی ئەوان نیە , لەپەیرەوی کردنی ئاینەکانی خۆیان تووشی گرفتیان دەکات وریّگایان لیّ دەگریّت کە زۆر لەودەسەلاّتە سیاسیە گەورانە بگرنە دەست وەك سەرۆکی وولاّت یان حکومەت وپەرلەمان , یان ئەوانە دەبنە هۆی دروست بوونی کیّشە وململانیّ ی ناشەرعی وولاّت بەرەوهەلّدیّرونەهامەتی وشەروئاژاوەدەبریّت , بۆیە

گرنگە دەوڵەت پێشکەوتوووپێشکەوتن خوازبێت وهاوتەریب لەگەڵ فکروبۆچوونەکانی مرۆڤایەتی ودۆزینەوە زانستیەکاندا بگونجێت ودەسەلآت هەڵقولآوی جەماوەربێت وئەودەسەلآتەی کە تەنها پشت بەچینێك دەبەستێت دەرەنجام شکست دەهێنێ . بۆیە گرنگە بۆسەرکەوتنی دەسەلآت وباشتر بەرێوەچوونی کاروبارەکانی خۆیی بەنوێنەری هەموگەل بزانێت وئەوەش بەکردەوە ئەونوێنەرە راستەقینەبێت وهەڵقلآوی ئەوجەماوەرە بێت وئەودەوڵەتە بەبێ جیاوازی لەچین وکۆمەڵێکەوە بۆ کۆمەڵێکی دی بەڵکوبۆ هەموجەماوەربێت , چونکە پەیرەوکردنی یاساکانی مافی مرۆڤ کە ئەوە دەخەنە پێش چاووکە دانیشتوویی ئەووڵآتە هاوبەشن لە کاروئەرکەکان ویاساوکەرامەت وجێگای کۆمەڵایەتی دا بەبێ جیاوازی ...

ئەوبنەما بنەرەتیانەی کە دەبێ دەوڵەتێکی نوێخوازوپێشکەوتووی لەسەر دابمەزرێت وئاینیش بەپێ ی بروایی علمانیەکان ئەورێگایەنادات ولەم چەند خاڵانەی خوارەوەدا دەیبین نەوە :

1. ئاین بیروڕایی نەگۆرە وگەشە وپێشکەوتن وگۆڕانکاری پێوە دیارنیە ودەوڵەتیش هەمیشە پێویستی بەگۆڕانکاری هەیە ودەبێ لەگەڵ سەردەم وگۆڕانکاریەکان وپێشکەوتنی زانستی وپەروەردەیی بروات . .

2. ئاین وئەوانەی پێشرەوایەتی ئاینەکان دەکەن وپیاوی ئاینین وئەوان تەنها بەخۆیان وبەپێی یاسا ئاینیەکان یاساکانی دەوڵەت دادەڕێژن وبیروراکانی خۆیان دەسەپێنن بەشێوەیەك کە لەدەرگای بەهەشت وئاگر بەدەست ئەوانەوە دەبێ وئەوجەماوەرەش لەپەیرەوی کردن وبیروڕابوونی بەوئاینەوە دەبێ یاساکانی دەوڵەت پەیرەوی بکات وئەوان هەمیشە لەجێگای گەورەیی وباشترین دان بەپێی جەماوەرەکەیان .. ئەمەش لەگەڵ بیروراوبۆچوونی دەسەلآتی جەماوەر ناگونجێت ..

3.ئاین هەمیشە جێگاوپایەی بەرز لەپێشی بۆ ئەوانەیە کە دواکەوتووی خۆیین وپەیرەوی لێ دەکەن وهەمیشەش لەخزمەتی ئەوان دان وبەخراپ سەیرکردنی ئەوانەی دی کە شوێن کەوتووی خۆیان نین یان بەپێی مەرجە ئاینیەکان رەفتارناکەن .

ئەمانە ئەوچەند خاڵەبوون کە بەچاوی کەسایەتی علمانیەت دەیان بینێ ولەم بروایەوە دەیەوێ ئاین لە دەسەلآت جیابکاتەوە . علمانیەت وژیان وبەرێوەبردنی دەوڵەت وجیاکردنەوەی ئاین لەسیاسەت نەک تەنها کۆمەڵگای ئێمەی پێوە سەرقاڵ بووە بەڵکوئەمە لەدێرزەمانەوە بابەتێکە باسی لێوە دەکرێت وکاری بۆکراوە ...

ووشەی (Secularism) سیکولاریزم بەواتا دابرانی ئاین وبیروباوەرە ئاینیەکان لە کاروباری ژیان ئەمەش لەروی فەلسەفیەوە بە شێوەیەک لێک دەدرێتەوە کە بەردەوام بوونی ژیان بەجۆرێک رێک وپێک کە دەتوانرێ سود لەخۆشیەکانی وەربگیرێ بەشێوەیەکی ئیجابی بەوشێوەیەکە چۆن ئەوبیروباوەرانەی کە دێنە ئاراوە دەربارەی دونیا وراستیە ئاسمانیەکان وژیان ومرۆڤ کە لەروانگەیەکی مادی تەواوەوە سەیردەکرێت بۆ دۆزینەوەی تەفسیر لەدروست بوونی دونیا ومرۆڤ وژیان .. کە لەسەر ئاستی سیاسی علمانیەت دا داوایی ئازادی بیرورا وسەربەستی دەکات بۆ سەرەجەم ئاینەکان , لەگەڵ دەست وەرنەدانە نێوکاروباری دەوڵەت وسیاسەتەوە .. ئەویش بەجیاکردنەوەی دەوڵەت لەهەموبیرورایەکی ئاینی یان غەیبی(شاراوەکان).

Secular بۆ یەکەم جار لە مۆرکردنی ئەورێککەوتنەی کە دوای کۆتایی هاتنی شەرە ئاینیەکان هات لەساڵی 1648 م کە ئەوروپای گرتبووەوە , سەرەتای دروست بوونی دەوڵەتی نەتەوەیی ونوێ کە دەوڵەتی علمانی لێ دروست بوو. علمانیەت وژیان وتێروانینەکانی بۆ بەرێوەبردنی ئیدارەی

وولاّت ودروست بوونی دەسەلاّت کە یاسا مرۆییەکان لەپێش چاوودەگیرن وکارەیان پێ دەکرێت بەپێچەوانەی ئەووولاّتانەی کە بەشەریعەتی ئاینی کاروباری یاساکان ودەسەلاّت ووولاّت بەرێوەدەبەن .. بۆ ئەمەش وولاّتێکی وەك ئەمریکا لەقوتابخانە گشتیەکاندا وانە ئاینیەکان ناخوێندرێن بەوشێوەی کە لەگەڵ دەستوری ئەمریکای عیلمانی ناگونجێت کە بنەمایی سەرەکی تێدا جیاکردنەوەی ئاینە لەدەسەلاّت وکاروباری وولاّت بەرێوەبردن بەهمان شێوەش وولاّتانی ئەوروپی وئەوانەی بروایان بەعلمانیەت وجیاکردنەوەی ئاین لەدەوڵەت هەیە ودواتر لەسەدەکانی ناوەراست دا دوایی ئەوەی کەنیسەکان زەمەنێکی دوورودرێژ فەرمانرەوایەتیان دەکرد ودەرەنجام تووشی شکست هاتن وئەوکێشە وشەرەناخۆییانە بوونە هۆیەك بۆ شکست خواردنیان بەشێوەیەك کە بروایان وابووکەنیسەکان رێگا لە پێشکەوتن بەشێوەیەکی زانستیانە دەگرن , بەهەمان شێوەش ئەوەی لەئاینی ئیسلام بینراوە ودوای ئەوان دەوڵەتە ئیسلامیەکان بوونە دوڵەتی مەلەکی (پاشایەتی) یان (میرنشین) وبوونەتە هێزێك بۆ دژایەتی کردنی ئاینەکانی دی ودروست بوونی دووبەرەکی نێوئیسلام کە گرفتەکان رۆژ لە دوای رۆژ بەرەوقوولْ بونەوە دەچوون تاگەیشتە دەوڵەتی عوسمانی وەك دەوڵەتێکی ئیسلامی وروخانی لەبەردەم فکری عیلمانیەتی ئەتاتورك ..

لەهەمان کات دا ئەگەر ئێمە چاوێك بەودەوڵەت ویاسایانەدا بخشێنین کە ئاین کاروباری وولاّت بەرێوەدەبات وئەووولاّتانەی کە دەستورویاسا وئیدارە وسیاسەت بەبێ ئاین کاری لەسەر دەکرێت بەراوردێکیان بکەن زۆر جیاوازی بەدی دەکرێت . یەکێك لەبنەما سەرەکیەکانی دەسەلاّتی سیاسی ئەڵمانیا جیاکردنەوەی ئاینە لەسیاسەت ودەوڵەت , لەگەڵ ئەوەی کە جیاکراونەتەوە بەلاّم کەنیسەکان رۆڵی دیاروبەرچاووی خۆیان هەیە لەدارشتن ومامەڵەکردن لەگەڵ سیاسەت ودەوڵەت کە کاریگەری تەواوی

هەیە لەسەر ئەوپارتانەی کە لەمەیدانی سیاسی دا کاران وخاوەن بریارن , گۆرانکاری وپێشکەوتنە سیاسی وکۆمەلاتیەکان هۆکارێکن بۆ دەست نیشان کردن وهاوکاری وپەیوەندیەکانی نێوان ئاین ودەولەتەوە لەدونیای ئەمرۆماندا بەدیار دەخات .. ئەمەش بەدەرنجامی ئەوە دەگات کە ووردە ووردە وبەپێ ی قۆناغەکانی زۆربەی زۆری دەولەتە ئەوروپیەکان سیستەمێکی سیاسی لەسەر بنەمایی رێزگرتن لەیاساکانی مافی مرۆڤ وئازادی ویەکسانی ودیموکراتیەت ورێزگرتن دروست کردووە .. بەپێچەوانەی فکروبۆچونەکانی دەسەلاتی کەنیسەکان کەهەمیشە ویستوویانە تاك لایەن وداسەپاندنی بیروراکانی خۆیان بەسەر جەماوەردا بسەپێنن وبەخۆیان خاوەن بریاری تاك رەوبن .

یەکێك لەوولاتانەی کە توانیویەتی بەشێوەیەکی یەك جارەکی ئاین لەدەسەلات ودەولەت دابڕێت ئەویش فەرەنسایە , بەلام هەندێ لە وولاتانی دی دەبینین بەشێوەیەکی نەرمتر مامەلە دەکەن وبەنەرمیەوە دەیانەوێ ئەم لێك دابڕانە دروست بکەن وئاین لە چاکسازیە سیاسیەکانی دابڕن . ئەلمانیا بەوشێوەیە کە دەستورەکەی رێکخەرێکە بۆ جیاکردنەوەی ئاین لەسیاسەت وهەریەك لەکاروئەرکی خۆیی بۆ دەست نیشان کراوە وبەوشێوە یەکانبریە نیەوماوەی گفتوگۆ ولێدوانی تێدا ماوەتەوە ئەویش لەسەر ئاستی کۆمەلایەتی وئەخلاقی کە هەمیشە کەنیسەکان لایەنێك بوون لەم بوارانەدا .

ئەلمانیا لەگەلّ ئەوەی وولاتێکی دیموکراتی وسیاسەتی دژە فاشیەت ولایەنگری ئازادی رادەربرین ویاساکانی مافی مرۆڤ وهەموویێشکەوتنێکە , لەگەلّ ئەوەشدا بروای بەوە هەیە کە کەنیسەکان وەك مەرجەعێکی ئاینی وەربگیرێن بەلام بەمەرجێك راستەوخۆ دەست لەکاروباری سیاسی دەولەت نەدەن وبەم شێوەیە کۆمەلە ئاینی وکەنیسەکانی ئەلمانیا وەك رێکخراوەکانی مەدەنی رۆلّی دیاروبەرچاوی خۆیان هەیە وکاریگەری

دەکەنە سەر سیاسەتی وولاّت .. واتە ووروژاندنی رای گشتی ئەڵمانیا لەرێگای کۆمەڵگە مەدەنیەکانەوە کە لایەنی ئایینی بەشێکە تێیدا دەتوانرێ ئەوانیش خاوەن بریاروبۆچوون بن .. کاریگەری خۆشیان لەسەر دارشتنی سیاسەتی وولاّت هەبێت

کەنیسەکانی ئەڵمانیا وەک دەسەلاّتی ئایینی هەمیشە لەسەر ئەوبابەتانە کاریان کردووە کە دژ بەیاساکانی ئایین ودوای ئەوەی کە کەنیسەی کاسۆلیکی هەوڵەکانی خۆیی راگرت سەبارەت بەرۆڵی ئافرەت لەکۆمەڵگادا بەلاّم هێشتا بەردەوامن لەبارچوونی منداڵ وهاورەگەزی جنسی .. لەگەڵ ئەوەشدا هێشتا سەرپەرشتی راستەوخۆیی زۆر لەبەشە گرنگەکانی ژیانی ئەم کۆمەڵگایەدا دەکەن لەوانە (نەخۆشخانەکان وباخچەی ساوایان) ولەگەڵ ئەوەی کە کۆکردنەوەی (زەریبە) لەوانەی بەخۆیان دەیبەخشنە کەنیسەکانی (کاسۆلیکی وبروتسانتی) . کەنیسەکان دەرگایەکی والاّوباشن بۆکارکردن چونکە دەست بەسەر زۆر خزمەتگوزاریە کۆمەلاّیەتیەکاندا دەگرن ولەم رێگایەوە دەتوانن خزمەت بکەن .

فەرەنسا یەکێکە لەوولاّتانەی بەراشکاوی ئایینی لە دەسەلاّت ودەوڵەت جیاکردۆتەوە ولەسالّی 1905 وە ئەم دەستوورەی چەند گێرمەوکێشەی رۆشنبیری بەکۆتاهێنا . میژوونوسی ئەڵمانی (میشائیل باسە) کە تاوانباڕە لەسەر بابەتە ئاینیەکان دەڵێت (هەوڵەکانی ئەڵمانیا بۆ رزگارکردنی دەوڵەت لەکەنیسە دەگەڕێتەوە بۆ کۆتایی سەدەیی 19) . لایەنگران ودەسەلاّتی کەنیسەیی ئەوکاتی ((کاسۆلیکی وبرۆتستانتی)) بەتوندی بەرپەرچی ئەوهەوڵانەیان دایەوە کە دەیان ویست ئاین لە دەوڵەت لێك جیابکەنەوە وبەتایبەت بیرۆکەی لابردنی وانەی ئاین لە قوتابخانەکان ولابردنی لەسیستەمی پەروەردەوفێرکردن تابە ئەمرۆش ئەم وانەیە بوونی هەیە بەلاّم بەئارەزووی ئەوخوێندکارە ودەتوانێ نەی خوێنێت . کەواتە ئێمەی کورد وکۆمەڵگای کوردی وبەوشێوەیە بیربکاتەوە کە تاچەند ئەم

هەنگاوە لەبەرژەوەندی نەوەکانی داهاتووداید .. ؟ تاچەند گرفت وکێشەکانمان کەم دەکاتەوە ..؟ تاچەند خۆمان لەئافاتی شەرومەرگ وتەقینەوە وبەبێ تاوان کوشتن دەپارێزین .. ؟ تاچەند بنەمایی دەوڵەت وسیاسەت وخزمەتگوزاری وبەرەومەدەنیەت وپێشکەوتنی زانستی وفکری وئاستە رۆشنبیریەکان هەنگاودەنێن ..؟

تاچەند ئەمە هۆکارێکە یان دەرگایەکە بۆ کردنەوەی ئایندەی گەش وکردنەوەی دەرگای بەرەودەوڵەت وسەربەخۆیی بوونی کوردە ..؟ .کەواتە لێکدانەوە وتاوتوێ کردنی هەموولایەنەکانی دەمانگەیەنێتە دەرەنجام وئەوەی لە بەرژەوەندی نەتەوەیماندایە ئەوەی لەبەرژەوەندی کۆمەڵگادایە ولەخزمەتی مرۆڤایەتی دایە بێگومان ئەوە لەوبارەودەبێ کاری بۆبکرێت .. چۆن بتوانین خۆمان لەم گرفتە رزگار بکەین وبە چارەسەرێکی باش بگەین ؟..

پێش ئەوە دەمەوێ ئەوە دەست نیشان بکەم کە رۆژئاوا چۆن ئەم کێشەیان چارەسەرکرد وچۆن گەیشتنە ئەم دەرەنجامەی ئێستا چارەسەرەکان لەکۆمەڵگای رۆژئاوادا بەشێوەیەك لە موسساوەمەکردن هەنگاویان بۆ ناوە بەوشێوەی کە هەندێك لە یاسا ئاینیەکانیان هێناوەتە نێویاسایی دەوڵەتەوە ووانیشان دەدەن کەحسابی تەواوورێزداریان بۆ ئاین هەیە وزیاتر لە سیاسەتی دەرەوەیاندا بەدیاردەکەوێت ..

بەتایبەت کاتێك مامەڵە لەگەڵ ئایینی ئیسلام دەکەن لەلایەکی ترەوە زۆر شتیان لەئاینەکەی خۆیان فەرامۆش کردوە وزیاتر لەوفەرامۆشکردن ولەبیرکردنەش دەگەرێتەوە بۆ ئەوکۆمەڵەورێکخراوانەی کە لەم سەردەمانەی دوایدا هاتنە ئاراوە کە بانگەشەی ئەوەیان کرد ئەوکتێبانەی بەناوی پیرۆزی وکتێبی ئایینی کە بەووتەی خوا حساب دەکرێن , ئەوان بەپێچەوانەوە پروپاگەندەیان بۆکردون وبەکتێب ویاسایی مرۆڤیان لەقەڵەم داون وبەوەش ناویان بردوون کە ئەمانە بۆ سەردەمانی خۆیان بەسودبوون

وپێویست بوون بۆیە ئەمرۆ پێویستی بەگۆرانکاری هەیە . وەرگرتنی دوولایەنەی یاساکانی ژیان بەوشێوەی کە کۆمەڵگا پێویستی پێیەتی وبەوشێوەی کە خێراترین کات بەرەوپێش دەچێت واپێ ویست دەکات پەیرەوی لەسەربکرێت کاتێك ئێمەی کورد وەك موسوڵمان ومەسیحی ویەزیدی وئاینەکانی دی بروامان بەبوونی خوداوپیرۆزی وراستی ئاینەکان هەیە ولەهەمان کاتدا پێویستمان بەوەهەیە یاسا ومرۆڤایەتی وئازادی وخۆشبەختی تەواوهەیە وپێویستەکاری بۆ بکرێت .. رەنگە مێژوویی نەتەوایەتی کورد ونەتەوەکانی تری دەوروبەرمان بەبێ ئەوەی لەمێژوویی وولاتانی تری ئەم دوونیایە بروانین زۆر راستی وزۆر ڕێگای باش وزۆر گرفت وکێشەوهەڵەوئاگاداری وهێڵی سورمان بۆ بەدیاردەخەن ودەبێ سودیان لێ وەربگرین وپلانە ئایندەیی نەتەوەییەکانمان لەڕێگای فکرومەنتق وزانستەوە بنیاد بنێین ولایەنە رۆحی وخەیاڵاویەکان تێکەڵ بەراستی ژیان نەکەین بەشێوەیەك کە هەردوولا زەرەرمەندبن وەك چۆن ئەمرۆ بەناوی جیهادووخواپەرستی ولەپێناوی ئایندا لەژێر پەردەی جۆرەها ناوی ترەوە دەیان هەزار کەس بەبێ تاوان دەبنە قوربانی ودەیان هەزاری دیش سەرگەردان وئاوارەوتێکچوونی ژیان وگوزەرانیان لەگەڵ ئەوەی کە چەندین زیان وزەرەر بەداهاتی وولاّت وهەمووئەوهەنگاوپرۆسە سیاسی وئابوریانە تەگەرەیان تێدەخرێن وباری کۆمەڵایەتی وئاستە رۆشنبیری وزانستی وپەروەردەیەکانیش بەرەودواوە دەچن وئەمانەش دەبنە هۆیەك کە نەیاری ئاین وئەوانەی کە زیانیان پێدەگات لەئاین وپیرۆزی ئاین دووردەکەونەوە وبەچاوێکی ترەوە سەیری ئاین وپێرۆزی دەکرێت وتەنانەت ئەمە نەك تەنها لەناوخۆدا ئەم کارگەریە خراپانەی هەیە بەڵکولەدوونیای دەرەوەش کاریگەری خراپی بۆ سەر ئەوانە هەیە کە لەدەرەوەی وولاّتانی ئیسلامی دا دەژین مامەڵەورەفتار وپلانەکان بەشێوەیەکی دی دەکرێن ئەگەر ئەوکەسەش لەناوەرۆك دا بروابوونی بەئاین بەوشێوە بەهێزەش نەبێت .. هەرچۆن وولاّتێکی وەك ئەڵمانیا بۆ

خۆرزگارکردن لەفکروبۆچونە ئیسلامیەکان وسرینەوەی لەمێشکی پەنابەرە موسوڵمانەکاندا چەندین پلان وکاری ئایندەیی ئامادەکراوپەیرەودەکرێن لەوانە بەرنامەی ئاوێتەبوون وئەوشێوە رەفتاروماملەکردنانەی کە دەکرێن وبەتایبەت لە بەرێوەبردنی کاروباروکاردۆزینەوەوخوێندن وچەندین لایەنی دی کە کاریگەری خراپ وسلبی خۆیی هەیە .

بۆیە گرنگە ئێمەی کورد لەگەڵ ئەوەی کە موسوڵمانین ورێژەی موسڵمانیەتی زیاترە بەلأم ئەوە ناگەیەنێت خۆمان بەسەر ئاینەکانی دیدا بسەپێنین ویاساکانی خۆمان بکەینە بنەمایەك بۆبەرێوەبردنی دەسەلأت .. بریارێکی لەم چەشنە پێویستی بەوە هەیە رایی جەماوەری لەسەر وەربگیرێت وئەوجەماوەرە بریار بدات کە چی دەوێت وچی لەگەڵ ژیان وگوزەرانی ئەودا ئەمرۆ دەگونجێت . ئێمە ئەمرۆ لایەنە سیاسیەکان بۆ دڵ نەوایی ورازی کردنی ئەولایەن وکروپە ئاینیانە , بەخۆیان بریاردەدەن وهیچ بیرلەوەناکەنەوە جەماوەرێك هەیە خاوەن بیروڕایە ودەبێ ئەوبریاربدات ..

هەربۆیە لێرەدا پێویستە لە بریاردانی مەسەلەیەکی هەنوکەی کە پەیوەندی بەئایندەوپاشەرۆژی ئەم نەتەوەیەوە هەیە ئەم شێوە هەنگاوانە لەسەرتادا بەگرنگی وەرناگیرێن وزۆر بەسادەیی بیریان لێدەکرێتەوە , بێگومان بچوک ترین هەڵەی ئایندەیی لە دروست بوونی نایاسایی ونادادپەروەریانە لەبریاردان دا کارەسات وشیرازەی شێواویی کۆمەڵگە بۆ ئایندە دروست دەکات وئەوبنیادنانە ناکاملێ بووە کاریگەری خراپی لێدەکەوێتەوە ودواتر پاشگەزبوونەوە بێ سوود دەبێت ..

کەواتە ئەوەی ئەمرۆ لەبارەوپێویستە کورد بۆ لەسەر پێ وەستانی خۆیی لەیەکەم هەنگاوەکانی بۆ دروستبوونی دەوڵەتی کوردی ولەم شێوەژیانە نیمچە دەوڵەتیەدا پەیرەوی ئەوەبکات کە سیاسەت وئاین لەیەك جیابکاتەوە وسنورێك بۆ دەست وەردانە کاروباری یەکتر دانێت وریاسایەك

هەبێت ئەوپەیوەندانە دەست نیشان بکات وکاروئەرکەکان دیاری بکات وئەوبنەمایە دروست بکات کەدواڕۆژ کۆمەڵگایەکی ئاسوودەوبێ گرفت ونەتەوەیەکی ئاشتی خوازوتێگەیشتوودروست ببێت ..

چەمکی مەدەنیەت وکۆمەڵگای کوردی

کۆمەڵگاوگۆڕانکاریەکانی لەبەرەوپێشەوە بردن وبرەودان بە ژیان لەوچوار چێوەی کەتێیدا دەژی ودارشتنی پلان وبەرنامەی کاری ئایندەیی رەوتێکی سروشتی وئاسایی ژیانی هەر کۆمەڵگایەکە .

کۆمەڵگا کۆکراوەی کەسایەتی یە کە پەیوەندیە کۆمەڵایەتی یەکان وەک زنجیرێك پێکەوەیان دەبەستێت وئەوپەیوەندیانە دەبنە جوڵەیەك بۆ ڕاگرتنی باروددۆخەکان بەشێوەیەکی ڕێژەیی وهەندێ جاریش ئەوڕاگری وداسەپاندنە لەسەرووی بیروفکروویستی ئەوکۆمەڵگایەوە دەبێت ... لەهەمان کات دا پەیوەندیەکانی کاروبەرهەم هێنان کە لەئاستێکی بەرزەوە ئەوکۆمەڵگایە دەنەخشێنێ ودەبێتە پاڵ پێوەنەرێك بۆ زیاتر بەرەوپێش چوون وبرەودان بەژیان وگوزەرانی , بەپێچەوانەی ئەوکۆمەڵگایەی کە بخۆروبدرە وبەتاڵ وسەرف کەربێت لەبیری کۆمەڵگایەکی بەرهەم هێنەروچالاکی ئابوری وکارابێت.

لێرەدا کۆمەڵگای کوردەواری ئەوکۆمەڵگایەیە کە تارادەیەك ئەوەی بەسەردا دەچەسپێت کە کۆمەڵگایی بەکارهێنەرە لەوەی کۆمەڵگایەکی بەرهەم هێنەربێت .. ئەوەش لەگەڵ بەراوردکردنی لەگەڵ کۆمەڵگای وولاتانی ڕۆژئاوا ووولاتانی پێشەسازی لە دونیادا , بەڵام ئەوەشمان لەبیرنەچێت تەنها کۆمەڵگای کوردەواری لەم گرفتەدا نیە بگرە جیهانی سێهەم وکۆمەڵگا عەرەبیەکانیش ووولاتانی دراوسێی عێراق لەم گرفت وگێژاوەدا

دەسورێنەوە , کەواتە جموجوڵ وکاروبەرهەم هێنان ودەستی کار دەبێتە بنەمایەکی سەرچاوەی ئابوری بۆ کۆمەڵگا .

ئەمەش دەبێ بەپلان وکاری بەردەوامی دەسەلآت ولایەنە یاسادانەرەکانی دەبێت ولایەنی جێ بەجێ کاریش کاریگەری خۆیی هەیە , لەهەمان کات دا ئەم بواڕە لایەنی کشتوکاڵی وپیشەسازی وبازرگانی دەگرێتەوە کە مەرجە هەموویێکەوە هاوتەریب بن وبەیەکەوە لەگەشەسەندن دابن ووەك یەك گرنگیان پێبدرێت .

ئەمەش دەبێتە ژێرخانی ئابوری وبۆ دروست کردن وبنیادنانەوەی ئەم ژێرخانە ئابوریە پێویستە سەرخانی سیاسی ویاسایی وئایدیۆلۆژی بەهەمان رێژە لەگەڵی کاربکات .

کەواتە گرنگە کەسایەتی لەوکۆمەڵگایەدا رۆڵی بەرچاوودیاری هەبێت ولەهەمان کاتدا گرنگە فاکتەرەکانی کارکردن وچۆنیەتی بەکارهێنانیان , چونکە ئەم لایەنە لەمێژەوە وتائێستاش کاریگەری دیاروبەرچاوی خۆیی هەبووە ولەنێوچینە پێشەسازیەکاندا رۆڵی بەرچاوی هەبووە .چۆن کۆمەڵگا پێش کەوتووەکانی ئەم دوونیایە لەکاروبەرهەم هێنان وەستانیان نیە وئەوکارگانەی کە 24 کاتژمێر کاردەکەن وبەرهەم وکالآ وەبەرهەم دێنن وئەوکۆمەڵگا بەکارهێنەرە سواوانەش بەرهەمەکانی ئەوان دەگرن وبەکاریان دێنێن بەبێ ئەوەی بیر لەوە بکەنەوە خۆیان ئەوکالآوبەرهەمانە بەبەرهەم بێنێن وخۆیان ماندووبکەن لەوەی کە لەوحەوانەوە هەمیشەییەدابن وخۆیان هیلاك نەکەن .

کۆمەڵگا رۆژ لەدوای رۆژ بەرەوپێش دەچێ وگۆرانی بەسەردادێت ئەویش بەهێزوتواناوفکری ئەوانەیە کە بیردەکەنەوە وپلان وکاری ئایندە دادەڕێژن وچالاکی وووریایی ودڵسۆزی وڕەچاوکردنی هەمووووردەکارێکی ئەوانەی بەئەنجامی دەگەیێنن .بەشداربوونی کەسایەتی یەکان بەشێوەیەکی هاوبەش لەکات وشوێنی خۆیدا ولەوشێوەکارانەی ئەنجامی دەدەن کە

ئەمەش چەندین ڕێچکە وشێوەی خۆیی هەیە وکۆمەڵگاکانی پێش ئێمە بەپێ ڕاستیە مێژوویەکان کاریان لەسەر کردووە بەهەموو ئەو پێچەوانەونەگونجان وجیاوازیانەی کە هەبوون چ لەروی کۆمەڵایەتی یەوەبێت یان ئابوری وسیاسیەوە , بەڵام بەشێوەیەك لە کۆمەڵگایەکی مێژوویی یەوە کە لەناوەڕۆکی دا هەموروالّەتە کۆمەلایەتی یەکان وکاریگەریە هاوبەشیەکانی نێوان خۆیان دا لەسەربنەمایی چۆنیەتی بەرهەم هێنان کاریان کردوە .ئەمە ئەوە دەست نیشان دەکات لەقۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی تروهەموو کاروئەرکەکان بەوشێوەی کە پێویستە لەنێوان خۆیاندا دابەشی دەکەن وبەئەنجامی دەگەێنن وئەمەش وادەکات کە پەیوەندیە کۆمەڵایەتی وئابوری وسیاسی ورۆشنبیری ومرۆڤایەتی وبەرێوەچوونی ژیان لەسەر ئەم شێوە بنەمایە ڕێکخستن وکۆمەڵگە کۆمەڵایەتیەکانی لێ دەبێتەوە , کە دەبێتە بنەمایەك بۆ دەست نیشان کردنی ڕەفتاری کەسایەتی وکۆمەڵ کە هەموویان لەهەوڵی خۆتێرکردن وبەدەست هێنانی پێداویستی یەکانی ژیانی خۆیانن وپاشانیش بەدوای بەرژەوەندیە تایبەتیەکانی خۆیاندا دەگەڕێن ودەیانەوێ هیواوئاواتەکانیان لەم دوونیایەدا بەدەست بێنن .

کاتێك کۆمەڵگاش دەبێتە کۆمەڵگایەکی کاروبەرهەم هێنان کەلێرەدا مرۆڤ وکەسایەتی لەوکۆمەڵگایەدا دەبێتە کەسێکی کاریگەروگرنگ لەبواری بەرهەم هێنان دا , کەواتە لێرەدا گرنگە باس لەوەبکرێت کە ئەوکۆمەڵگایە پێویستی بەوە هەیە گرنگی ئەم لایەنانە بدات وەك هێزی بەرهەم هێنان وئەوئامێروسیستەمانەی بەرهەم دێنن وپێك هاتەی کۆمەڵگایەکی ئابوری ورەفتاری وچۆنیەتی دابەش کردن ساخکردنەوەی بەرهەمەکان وبیروفکری کراوەی کۆمەڵایەتی ورۆشنبیری وبەرهەمە رۆحیەکان ... بەم شێوەیە دەتوانرێ دونیاوکۆمەڵگا وپێویستی کاری بەرهەم هێنانی کۆمەڵگا بزانرێت . کاتێك مرۆڤ دەکەوێتە کاروچالاکی بەرهەم هێنان وپەیداکردنی لایەنی

ماددی وبژێووی ژیانی دەکەوێتە پەیوەندیە کۆمەڵایەتی وسیاسیە تایبەتیەکانی خۆیەوە , ئەمە وەك لایەنی مادی ولەلایەکی تردەوە چالاکیەکانی مرۆڤ لەرووی بەرهەمی رۆحی یەوە کە لایەنی تیۆری دەگرێتەوە کەئەویش پەیوەندی لەگەڵ لایەنی مادییەوە هەیە کە بەرهەمە فکری وفەلسەفی وسیاسی وزانیاری وزانست وسروشت وتێگەیشتنی کۆمەڵایەتی وئایدیۆلۆژیاوە هەیە .. کە دەبێتە بەرهەم هێنانی یاسا بۆ پێش کەوتنی کۆمەڵگاوبەرێوەچوونی لەسەر ئەوسیستەمەی بۆیی دادەرێژرێت .

ئەم بەشەش ئەوکەسانە دەگرێتەوە کە خاوەن چالاکی وجموجوڵن لە بەشەکانی تری ژیان لە رۆشنبیر وزانست ودەزگاکانی دەوڵەت ویاسادانان ولایەنە سیاسیەکان کە لەهەمان کات دا خزمەت بەکەسانی چالاك لەبواری کۆمەلایەتی دا دەکات .دونیای پێشکەوتووبەهۆی برەودان بەهەردوولایەنی بەرهەم هێنانی مادی وفکری , ئەم گۆرانکاری وپێشکەوتنەی ئەمرۆیی لێ دروست بووە , ئەمەش سەرەرایی ئەولاوازی وسیستەمی یاسایی پێشکەوتن کە سەرۆکایەتی پێشکەوتنی دوونیا دەکات ولەگەڵ زیادبوونی بێ سنوری سەرمایەداری کە زانست وزانیاری بووەتە پردێك بۆ دروست بوون ونبیادنانی دوونیایی سەرمایەداری. کەواتە دەتوانین بڵێن لەکاتێك دا کە دەسەلآتێکی سەرمایەداری بوونی هەبێت ناتوانین بڵێن کە کۆمەڵگای مەدەنی بوونی هەیە وهاوشانی ئەودەسەلآتە کاردەکات .. چونکە لەگەڵ دەست نیشانکردنی چینەکان وبوونی جیاوازی وئەگەر ئەمەش مەبەستی تایبەتی تێدانەبێت وکۆمەڵگا بەرەورێچکەیەکی دی دەبات , جیاوازی بیروڕا وبۆچونەکان وێەك نەگرتنەوەیان لەنێوان دەسەلآت وکۆمەڵگا دا کە دەتوانین بەجەماوەر ناوی بەرین ودابرانیان لەیەك ودروست بوونی بێ متمانەیی وبروانەبوون ودروست بوونی دیواریك لەنێوانیاندا کە ئەورێگایە نادات ئەوکۆمەڵگا مەدەنیە دروست بێت کە بانگەشەویی بۆ دەکرێت وبەتایبەت

ئەوکۆمەڵگا مەدەنیەیی کە ئەمرۆ لەکوردستان دا بانگەشەی بۆدەکرێت وبەناوی کۆمەڵگای مەدەنیەوە ناوی دەبرێت وسەیردەکرێت . دروست بوونی فکروبۆچوونەکان دەربارەیی کۆمەڵگای مەدەنی دەگەڕێتەوە بۆ برەوی بۆ چوونە سیاسیە لیبرالیەکان لەسەردەمی سەدەی 17 و18 دا کە پەیوەندن بەباری کۆمەڵایەتی وئابوریەوە , ئەویش دوایی روخانی (رژێمی کۆن) وسەرهەڵدانی بیرۆکەی سیاسی لیبرالی وکلاسیکی رۆژئاوایی .

رژێمەکۆنەکان مەبەست لەرمانی دەسەلاّتی تاك لایەنەی سولّتان وپاپا دینیەکان ومەلیکە ئەوروپیەکان بووبەناوی دەسەلاّتی کەنیسە مەسیحیەکان .. ئەمەش لەوجیاوازیەوە سەری هەڵدا کە ئەم دەسەلاّتەی پاشاکان بەپێ ی یاسا ورێسا ئاینیەکان فەرمانرەوایەتی یان دەکرد وجەماوەر بۆیی نەبووقسە وناڕەزایی ودەنگ بەرزبونەوەی هەبێ ئەمەش دەبووتەنها لە پەروەردگارەوە لەگەڵیان بکرایە .

بۆیە سەرەتایی دەسەلاّتی یاسایی سروشتی کە دان بەئازادی تاك ومرۆڤایەتی و(فکروراستی) دەسەلاّتی گەل ونەتەوە ومافی مرۆڤ کە شۆرشی بۆرجوازی ئینگلیز سەرەتایی هەڵگیرسانی کردەوە وبەهەمان شێوە شۆرشی بۆرجوازی فەرەنسیەکان .. ئەمەش بووە شۆرشێکی جیهانی بەمانا مێژوویی ومرۆڤایەتیەکەیەوە کە دونیایی کردە دووبەشەوە دونیایی نوێ وپێشکەوتووەگەڵ دونیایی کۆن ودواکەوتوو.

کەواتە مێژووی کۆمەڵگای مەدەنی دەگەڕێتەوە بۆ مێژووی پێشکەوتن وبۆچونەکانی فەلسەفەوئایدیۆلۆژیا وسەرمایەداری وبۆ چونەکان بۆ دروست کردنی دونیایەکی نوێ .. کۆمەڵگای مەدەنیش ئەوکۆمەڵگایەیە کە دوورولەداسەپاندن وچەسپاندنی یاسا نەگۆڕەکان ورێگانەدان بەگفتووگۆولێدوان وراەربرین , ئەوزەمەنەی کە ئەوروپیەکان بەشەری ناوخۆوە سەرقاڵ بوون ئەوشەرانەی لەنێوان تایفەکاندا ولەنێوان دینەکاندا بەرپابووکاریگەری تەواوخراپ ونەگەتیڤی لەسەر کۆمەڵگاکانیان هەبوو,

بۆیە لە لەسەدەی 17 دا شۆرشی ئینگلیزەکان لەساڵی 1689 بۆ ساڵی 1714 خایاند کە مافەکانی پەرلەمانی تێدا راگەیاندرا وئەمەش بووە دەستکەوتێکی باش وگرنگ وبووە هۆکارێك کە شەرە ئاینیەکان رابووەستن وکۆتاییان پێ بێت .

کۆمەڵگای مەدەنی لەسەر بنەمایی ئازادی ووون بوونی هەمووکۆسپ وتەگەرەکان لەرێگای ئەوەی کە ویستی مرۆڤە دروست دەبێت .

دەرکەوتنی کۆمەڵگای مەدەنی :

بەدەرکەوتنی کۆمەڵگای مەدەنی کە ئەورێکخراوانە دەگرێتەوە سەربە دەسەلآت نین , بەم شێوە بەدەرکەوتنی دیاروبەرچاودەگەرێتەوە بۆ ئەوگەش ونمایەی لە 20 ساڵی رابردوودا کە بەدیارکەوتنی توانا ولێهاتووی کۆمەڵگا وچالاکیەکانی وئەویش بەرێگای ئەودەسەلآتە دیموکراتیانەی کە زۆر لەوولآتان پەیرەوویان لەسەر کرد وئەوپەیوەندیە جیهانیە بەربلاوەی کە هاتۆتە ئاراوە ئەویش کاریگەری خۆیی هەیە . ژمارەی رێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی لەساڵی 1995 دا نزیکەی 6000 رێکخراوبووە بەلآم ساڵی 1999 بووە بە 26 هەزار رێکخراووئەم رێکخراوانە رۆلی دیاروبەرچاویان بینی لەگەشە سەندنووهاوکاری یە مرۆییەکان وهاوکاریکی باشیش بوون بۆ برەودان بەباری ئابووری وبەرزبوونەوەی ئاستی ژیان وگوزەران . تاساڵی 2003 ئەوهاوکاری ویارمەتیانەی کە لەرێگای ئەم رێکخراوانەوە بەکارهێنراوە گەیشتە 12 بلیۆن دۆلاری ئەمریکی . کەواتە کۆمەڵگای مەدەنی دەتوانێ کاریگەری تەواوی هەبێت لەسەر شێوە ودروست کردنی ستراجییەتی سیاسی وولآت بەشێوەیەکی گشتی .. لەوکاروچالاکیە دیاروبەرچاوانەی لەسەر ئاستی جیهان بەدەستی گەیاندووە لەوانە (قەدەغەکردنی چاندنی ئەڵغام ، سرینەوەی قەرز ، پارێزگاری سروشت ، کاربۆ بەرگری لەنەخۆشی ئایدز وچەندین کاری دی)

مەبەست لەکۆمەڵگای مەدەنی (CSOs) چیە ... ؟

مەبەست لەکۆمەڵگای مەدەنی یان (CSOs) ئەوەیە کە ئەوچەند ڕێکخراوە ناحکومیەن ولەچوارچێوەی ڕێکخراوەکانی کارورێکخراوە ڕۆشنبیری وکۆمەڵایەتیەکانن , ئەوپەیوەندیەی نێوان بانکی نێونەتەوەیی وکۆمەڵگا مەدەنیەکان لەوروانگەیەوە هاتووە کە بانکی نێونەتەوەیی هەستی بەوەکرد کە ئەم ڕێکخراوە مەدەنیانە دەتوانن کاریگەری ورۆڵی دیاریان هەبێت لەناساندنی وگەیاندنی دەنگی کەسانی هەژاروچەوساوە کە بەهۆی چەند بریارێکەوە لەلایەن دەسەڵاتەوە کاریگەری خراپیان دەکەوێتە سەر ودەتوانن ئەورۆڵەش ببینن کە دەسەڵات ناچاربکەن بۆ ئەوەی بەدەم داواکانی جەماوەرەوە بێت .

جیاوازی نێوان کۆمەڵگای مەدەنی وکۆمەڵگای سیاسی ئەوەیە کە مەدەنیەت هیچ وابەستەبوونی بەدەسەڵاتەوەنیە وئازادی تەواوی خۆیی هەیە .. پەیوەندیەکانی نێوکۆمەڵگای سیاسی لە وپەیوەندیە ڕێکخراوانە پێك دێت لەنێوان دەسەڵات ویاسا وئەرك لەچوار چێوەی دەسەڵاتی دەوڵەت دا کەواتە کۆمەڵگای کوردەواری وەك هەرکۆمەڵگایەکی دی لەم دونیایەدا وبەپێ ی ئەودروشمانەی کە بەرزدەبنەوە بۆ بەرەومەدەنیەت بوونی کۆمەڵگا وگۆڕینی شێوازی کۆمەڵگا لەچوار چێوەی ئەووتارە سیاسیانەی ئەمرۆی دەسەڵاتی کوردی دا بەدیار دەکەوێت . بێگومان کۆمەڵگای ئێمەش پێویستی بەوە هەیە بەرەوکۆمەڵگایەکی مەدەنی بروات ولەوچوار چێوەیەی کە ئەمرۆ کۆمەڵگای کوردی تێدا دەژی بێتە دەرێ واتە بەدەسەڵات بوون وپەیوەندیە نەگۆڕەکانی نێوان کۆمەڵگا ودەسەڵات ولایەنی سیاسی ڕەنگە ئەوەی ئەمرۆ باسی لەسەر دەکرێت ویان لە مێژوویی کۆمەڵگا مەدەنیەت وگۆڕانکاریەکانی لە کۆمەڵگاکانی تری دونیادا کە ئەوپێشکەوتن وبیرەوە بەرچاوەی کە دیارە لەژیان وکاری ڕۆژانەی ئەوووڵاتانەدا .. بۆیە ئەگەر ئێمەی کورد بمانەوێ بەرەوئەم شێوە هەنگاوانە بچین بێ گومان گرنگە

فکروبۆچوونی سیاسی ووابەستە بوونی لایەنگری بەوشێوە خەستیەی ئەمرۆ نەمێنێتەوە چونکە ئەگەر کۆمەڵگا یەک بەوشێوە کۆمەڵگایەی کورد ئەوپەیوەندیە سیاسیەی هەبێت بێ گومان پێش کەوتن وگۆرانکاری وبەرەومەدەنیەت بوونی لاواز وسست دەبێت وئەوهەنگاوانەش بەئاکامی دلخۆشکەرەی خۆیان ناگەن , لەلایەکی تریشە هێندەی کۆمەڵگای کوردەواری وابەستەبوونی ودروست کردنی ئەوقوودسیەتەی کە رێگای لەهەموو پێشکەوتن ودەرك کردن بەراستی وهەست کردن بەکەموکوریەکان وئەوپێویستیانەی کە کۆمەڵگاکەمان پێویستی پێیەتی وئە پاراستن وقودسیەتە رێگای بەئەنجام گەیاندن وتەنانەت باس کردنیشیانی گرتووە .

لەهەمان کاتدا ئەوپاڵە پەستۆشەری لەناوبردن ودژایەتی کردنەی کە دوژمنانی کورد هەمیشە بەرامبەر بەجەماوەری کورد وکۆمەڵگای کوردەواری کردوویانە بەشێوەیەك کە هەستی نەتەوایەتی وخەبات وتێکۆشان وکاری سیاسی وسەربازی ئەورێگایەنادەن رێکخراوە مەدەنیەکان رۆڵی دیاروبەرچاوی خۆیان بگێرن , هەروەها لایەنەکانیش بەشێکی تری ئەوبابەتەن کە دەیانەوێ لەرشێگای کۆمەڵگای مەدەنیەتەوە بەرەودەسەلآت بچن ویان ئەوانەی لەدەسەلآت دان بۆمانەوەی خۆیان بەکاریان بێنن ولەگەڵ ئەوەشدا دەست تێوەردان ودروست کردنی چەندین رێکخراوبەناوی رێکخراوی مەدەنیەتەوە بۆ پاراستنی بەرژەوەندیە حزبیەکان وبەکارهێنانی ئەورێکخراوانە بۆ کاری سیاسی وهەڵبژاردن وروبەروبونەوەی جەماوەروئەوهەڵوێستانەی لەورێگایەوە دەتوانرێ دەستیان بەسەردا بگیرێ وبەمەرامە تایبەتیە تەسکە لایەنیەکانی خۆیان بگەن ولەهەمان روانگەشەوە جەماوەریش چەواشەبێت وراستی وناراستیەکان لەیەك جیانەکاتەوە .

گرنگە کۆمەڵگای کوردی ودەسەلآتی کوردی ولایەنەکان هەوڵی ئەوەبدەن ئەوکۆمەڵگا وابەستە نەبووە دروست بکەن کە دەرەنجام وولآت

بەرەوپێشکەوتن وبرەودەبات وئەوکێشەوگرفتانەی ئەمرۆ بوونیان هەیە پاشەرۆژ بوونیان نامێنێ وژیان وگوزەران گۆرانی بەسەردادێت .

لەلایەکی تریشەوە گرفتەکانی ئەمرۆیی کورد وئەوپێویبستیە هەنووکەیانەی کە دەبێ لایەنەکان رۆڵی دیاروبەرچاوی تەواویان هەبێت بەڵام هەندێ جار لەدان وستاندن وگفتوگۆکاندا ئەومافانەی کە دەبێ موساوەمەیان لەسەرنەکرێت یان زیاتر پێیان لەسەردابگیرێ تا بەدەست بێن بەڵام دەبینین سستی ولاوازی هەیە ولەم شێوە هەڵوێستانەدا دەبێ کۆمەڵگا وڕێکخراوە مەدەنیە وابەستە نەبووەکان ئەورۆڵە بگێرن وجەماوەر بجوڵێنن ولەڕێگای شەقامەوە داکۆکی لەمافەکان بکرێت بەهەموبەشەکانیەوە ئەگەر ناوخۆیی بن یان لەسەر ئاستی عێراق وناوچەکەدابێت . کەواتە گرنگە بەرەومەدەنیەت وپێداچوونەوەی هەموکەم وکوریەکان وراستکردنەوەیان تا بەراستی کۆمەڵگایەکی مەدەنی دروست ببێت وئەم ژیان تێروانینانەمان بگۆردرێن وئاسۆیەکی گەش تروروناکتروئایندەیەکی باشتر بۆخۆمان ونەوەکانمان دروست بکەن .

بیریسترویکا ودووبارە بوونەوەی لە دونیایی عەرەبی ورۆژهەلأتی ناوەراست دا هیوایەکە بۆ بەدی هێنانی خەونەکانی کورد

بیریسترویکا بەواتای بنیاد نانەوە ، ئەوبەرنامە چاکسازیە ئابوریەی کە گورباتشۆف سەرۆکی یەکیەتی سۆڤیەت لە دوای سالأنی 1987 دەستی دایە ئەوچاکسازیە بنەرەتیە کە دەرەنجام لە سالّی 1991 دا ئەویەکیەتیەی هەلّوەشاندەوە ونەتەوەکان بەویستی خۆیان ولەوچوارچێوەی کە دەیان ویست دەولّەتیان پێك هێنا ... کرانەوەوئازادیەکان وکشانەوە لە دەسەلأتی دیکتاتۆریەت ویەکسانی وپێکەوە ژیان وگونجان لەگەلّ دەوروبەردا ودواتر خواستی جەماوەری وزیادبوونی ئاستەنگیەکان وکێشە سیاسی وکەمی خزمەتگوزاریەکان ودیاردەی بێکاری وگوێنەگرتن لە خواستەکان کۆمەلّە هۆکارێکن بۆ راپەرین وبەرزبوونەوەی ناڕەزایی جەماوەری .

ئەوسەردەمەی کە ئەوروپای رۆژهەلأت کەوتە بەر لێشاوی سەربەخۆیی ودارمانی یەکیەتی سۆڤیەت وئازادیە نەتەوەیەکان ، لەگەلّ ئەوەی ئەوگۆرنکاریانە هیوای زۆریان دایە گشت نەتەوە ژێردەستەکان لەوانەش کورد ، بێ گومان راپەرینی نەتەوەیی بەهاری 1991 وئازادیەکانی کورد لەم هەرێمەدا لەوروانگەیەوە سەچاوەیان گرت ...

ئەمرۆیی گۆڕەپانی سیاسی دونیایی عەرەبی وئەولێشاوە نارەزایی وخۆپیشاندانانەی کەخەڵکی هێناوەتە سەرشەقامەکان بۆ خستنە روی خواست وداواکانیان لە دەستەبەری پێداویستیەکان ، لەوپێناوەش دا شۆرش وراپەرین وخواستی جەماوەری بۆ گۆران ونوێ بوونەوە کەوتە سەرشەقامەکان ولە ولاتانی میسروتونس دەسەلاتەکان لابران ولە لیبیاویەمەن وسوریا هێشتا نارەزایی وشەرویاخی بوون بەردەوامە ولەهەندێکی دی وەکبەحرەین وسعودیەوئەردەن ومەغرب وجەزائیر وعێراق وکوێت بە شێوازی جیاواز کۆتاییان بەوخۆپیشاندانانە هێناوکەم تازۆر کار لەسەر چاکسازی وگۆران کراولەهەندێکلەووڵاتانەش بەپێچەوانەوە ، کاریگەریەکانی ئەم گۆرانکاریانە لە سەر بارودۆخی ئەمرۆی کوردستان بەگشتی وبەتایبەت هەرێمی کوردستان ، سەرەتا ئاڵۆزیە سیاسیەکانی عێراق وئەوچەقینە بنبەستەی ئەورۆ وئاڵۆزبوونی بارودۆخی ئەمنی وبەردەوامی تەقینەوکوشتن وتیرۆر وناتەبایی لایەنە سیاسیەکان وزاڵ بوونی ئەجندایی دەرەکی وناوخۆیی لەروانگەی بەرژەوەندیە تایبەتیەکانەوە کاریگەری زۆر خراپ ونەگەتیڤیان لەسەر رەوشی سیاسی ئەمرۆیی هەرێم هەیە ، لەهەمان کات دا ناکۆکیە ناوخۆییە کوردیەکان وکێشەی سیاسی وئاستەنگیەکان لەرووی خزمەتگوزاری وکەموکورتی لە پێداویستیە سەرەتاییەکانی هاوڵاتیان ئەونائومێدیەی لای کەسایەتی کورد دروست کردووە وڕادەی نارەزاییەکان بەرەوزیادبوون دەبات بۆیە کورد دەبێ لە گێژاوی سیاسی ناوچەیی وناوخۆیی دا لەروانگەی ئەقڵیەتی کار بۆ بەرژەوەندیە نەتەوەییەکانەوە کاربکات وتەبایی وبەکرێزی وکار بۆ چاکسازی وقوڵ بوونەوە لە پرۆسەی دیموکراتیەت وئازادیەکانەوە بۆ

یەکسانی کۆمەڵایەتی ودەستەبەرکردنی گشت پێداویستیەکان وکارکردن بۆ دەرەنجامی دروست بوونی دەوڵەتی کوردی لە ئایندەدا کە دەکرێ ئەوگۆرانکاریانەی لەم ناوچەیەدا رووددەن کورد لەرێگایانەوە بەرەودەوڵەت بوون بەرێت .

بەدەوڵەت گەیاندنی کورد بەم ئاراستەیە وکاروهانگاوانە دەکرێ ماحاڵ بێت وئەوخەونەش لەدووبارە بوونەوەی بیریستریکای ئەم سەردەمەدا لەدەستمان بچێتەوە وجارێکی دی هەلی وا بۆ کورد دووبارە نەبێتەوە ، لەم رۆژە دژوارانەدا کە کورد پێویستی بەهاودەنگی ویەکیەتی ویەکریزی هەیە لەبەرژەوەندی نەتەوەیی کورد ئەمرۆ دەسەلآت وئۆپۆزسیۆن پێکەوە دەبێ بۆ بەرژەوەندیەکانی جەماورە کاربکەن وبەرژەوەندیە حزبی وتایبەتی خۆیان لەمرۆدا وەلانێن وپێکەوە کار بۆدەستەبەر کردنی ژیان وخۆشگوزەرانی بۆ هاولآتیان بکەن.

ئێستا هاولآتی کورد کێشەی ئاووکارەبایی هەیە ودەیان وسەدان کەموکوری لە سیتەمی ژیان داهەیە وگرنگی پێنادرێت لایەنی پەروەردەیی وباری تەندروستی کە دووبەشی گرنگ ودووکۆڵەکەی ژیانی هاولآتین لەوپەری ئاستەنگی وکێشەدان ولەرێرەوێکی تاریکوبەرەوئایندەیەکی بێ ئاکام ئاراستە دەگرن ، کێشەی ئەم ولآتەی ئێمە ئەوەیە کەسێکنیە گوێ بگرێ ولەوروانگەیەوە خۆیی بەخاوەنی ئەم ولآتە بزانێ ، خۆ بەخاوەن زانین تەنها مەبەست خاوەن دەسەلات وبەرپرسەکان نیە چونکە هەموو تاکێکلەم هەرێمە خاوەنیەتی ودەبێ خۆیی بەبەرپرسیار بزانێ

تاهەموویێکەوە کارلەسەر بنیادنانەوەی ئەم هەرێمە بکرێت لەسەر ئەوبنەمایەی کە ژیان بۆ هاولاتیان دەستەبەر بکات نەکوێرانی کات .

چەمکی ئۆپۆزسیون بوون لە نێوان تێنەگەیشتنی دەسەلات وبێ ئەزموونی ئۆپۆزسیۆن دا

شارستانیەت وپێشکەوتنی کۆمەڵگا وئاستی زانستە رۆشنبیریەکان وکرانەوەی لە چەمکی دیموکراتیەت ورهایی لە بواری سیاسی وهەنگاوەکانی دەسەلات بۆ یەکسانی کۆمەڵایەتی ودەستەبەربوونی خزمەتگوزاریەکان وفەراهەمکردنی ژیانێکی شایەستە بۆ کۆمەڵگای کوردی وڕێکخستنی تەواوی سیستەمەکانی ژیان لە هەموبوارەکان دا کە پەیوەندیان بە گوزەرانی ئەم خەڵکەوە هەیە .

ئەرك ومافەکان وهاوبەشی تەواوی نێوچین وتوێژەکانی کۆمەڵگاوکاری پێکەوە بوون بۆ گەیشتنە تەواوی ئامانجەکان وەك ئەرکێکی نیشتمانی لەسەر هەموتاکێکە لەم کۆمەڵگایەدا , دەسەلاتی حزب وتێکەل بوونی بە گشت وردەکاریەکانی ژیانی هاولاتی وخۆخستنە نێومالّی هەموتاکێکەوە لە دوای راپەرینەوە ئەم ئەزمونەی خستۆتە مەترسیەوە وهەمیشە ئەم فکروبۆچونە حزبیەی کردۆتە پێشرەوی بۆچونەکان وبەردەوام بینین وهەنگاوەکان لەم ئاراستەیەوە کاریان کردووە وتەنانەت ئەم هۆکارەش بووە کە نەتوانراوە لەسەر بنەما وپرەنسیپەکانی هاونیشتیمانی بوون

وبەرژەوەندیە گشتیە نەتەوەیەکان کە دەبووھەمیشە لە پێشەوەی ھەنگاوەکاندا بوونایە ..

ئەوکاتەی باس لە پرەنسیپەکانی دیموکراتیەت دەکەین وچەمکی ئۆپۆزسیۆن وەك لایەنێکی گرنگ ڕەچاوبکرێت , ئەگەر بکرایە ڕەنگە بارودۆخەکان بە شێوازێکی دی وئاراستەیەکی تر بوونایە وئەوەی ئەمرۆ لە نارەزایی وئاڵۆزی وشێواندنی بارودۆخەکان بوونی نەبوایە .

دەسەلآت وحزبە بالآدەستەکان وتێگەیشتنیان لە چەمکی دیموکراتیەت وقبوولْ کردنی ئۆپۆزسیۆن وبیروڕای جیاوازوکارکردن پێکەوە لەسەر ئەم بنەمایە وگوێ گرتن لە شەقام وکۆمەڵگای مەدەنی وھەنگاونان بۆ دەستەبەربوونی خواستە گشتیەکان کە سەرەنجام بەلای بەرژەوەندی گشتی دەشکایەوە .. کاتێك دەسەلآت ھەمیشە خۆیی بەراست وخاوەن شەرعیەت ودڵسۆزتر لە ھەموولایەك دەزانێ وگوێ نەگرتن وگرنگی نەدان بەخواستەکان کە بێ گومان تەواوی ئەوخواست وپێشھاتانەی ئەمرۆ چەندین ساڵە لەرێگای ڕاگەیاندنەوە باسی لەسەر دەکرێ وبەردەوام خواستی گرنگ وھەنوکەی بوون بەلآم ئاراستە حزبیەکان وسەرکردایەتی حزبی لەسەرووی بریارویاساکانەوە , لەسەرووی خواستەکانەوە , لەسەرووی بەرژەوەندیەکانەوە , کە سەرجەم دەبنە بەرژەوەندی گشتی ونەتەوەیی ودەبێ دەسەلآت لە ئاستیاندا یەکەم بەرپرسیار بێت ولەوێوە یەکەم ھەنگاوکاروکردەوە بەدیاربکەوێت وەك ئەرکێك لەسەر بنەمایی ئاسایی کارەکانی , کەواتە ئەوکاتەی کە دەسەلآت لە لوتکەوە تا دەگاتە بەرپرس وکارمەندێکی ئاسایی کە ئەرکی ڕاپەراندن وبەرێوەبردنی

کاروباری هاولاتیانە لەباش کردنی گوزەران وداپین کردنی ئارامی وبەرێوەبردنی کارویاروئاوەدانکردنەوەوفەراهەم کردنی یاسا وبوونی سەروەری ئەویاسایە وبوونی دادپەروەری کۆمەلایەتی وتەواوی پێداویستیەکانی هاولاتی ئەرکی ئاسایی دەسەلاتن وهەرگیز پێویست بەمنەت وموساوەمە ناکات چونکە ئەوەی دەیەوێ بگاتە دەسەلات دەبێ خزمەت بکات , گەیشتنەوە بەدەسەلات تەنها لە دەرەنجامی کردەوەوکردارەوە دەبێت , گەر دەسەلات توانی لە روانگەی ئەم پرەنسیپانەوە کاری کرد دەکرێ رای جیاوازونەیاریش قبوڵ بکات ئەوکات ئۆپۆزسیۆن دەتوانێ لە روانگەی ئۆپۆزسیۆن بوونی خۆیە کاربکات ودیموکراتیەت بە گشت ماناکانیەوە دەستەبەربکات وئەوکۆمەڵگا شارستانیەتە پێشکەوتوە پێکەوە بنیادبنێن کە تاکی کورد دەی خوازێ ولەگەڵ ئەمرۆدا دەگونجێ.

ئۆپۆزسیۆن بوون وشێوازی کارکردن ومامەڵەی تەندروست , دەرەنجامی گشت لایەنی کارە نەگەتیڤەکانی دەسەلات وبوونی گەندەڵی وهەڵە لە سیستەمی بەرێوەبردنی دەسەلات کارێکی ئاسایی وگەلێك تەندروستە کە ئۆپۆزسیۆن دروست ببێت کە ئەمە هۆکارێکە بۆ بەدیموکراتی بوونی ئەوکۆمەڵگایە وبەروپێش چوونە لە هەموورووێکەوە , دەبێ جێگای خۆشحاڵی ودەست خۆشی هەموولایەك بێت , لێرەدا نامەوێ زیاتر لەم لایەنەوە بدوێم چونکە ئەوەی گرنگە کە لایەنی بەرجەستەبوولە چوارچێوەی ئۆپۆزسیۆن دا دەبێ پێناسەیەك بۆ خۆی بکات ولە روانگەی ئەوتایبەتمەندیەی خۆیەوە مامەڵە لەگەڵ بارودۆخەکاندا بکات وهەموویێکەوە لە خاڵێك دا کۆبینەوە کە دەبێتە هێڵی سوور وهەڵوەستە

لەسەر کراوکە ئەویش بەرژەوەندیە نەتەوەییەکانە وپاراستنی کیانی کوردیە ئەمە دەبێتە ئەرکێکی هاونیشتمانی سەرشانی هەموومان پێکەوە بەبێ جیاوازی , لەخوار ئەم هێڵەوە شەر لەسەر ناکۆکیەکان دەکەین ولەسەر بنەمایی ئەودیموکراتیەتیەی کە پێکەوە بنیادی دەنێن وهەموووبروامان پێی هەیە وکاری بۆ دەکەین وجێ گۆرکێی دەسەلآت دەبێ ئاسایی وگەلێك تەندروست بێت , دەبێ دەنگ دان وسندوقی هەڵبژاردنەکان بریاردەری کۆتابن تا ئەوشەرعیەتە بدەنە ئەوانەی دەسەلآت دەگرنە دەست وئەوەی دەبێتە ئۆپۆزسیۆن لە ئۆپۆزسیۆنی خۆیی بگات بەومەرجەی دەسەلآتیش پێشێل کەری مافەکان نەبێت ولەسەر ئەوپرەنسیپە یاسایانە کار وئەرکەکانی ئەنجام بدات .....

دەوڵەتی کوردی لەنێوگۆڕانکاریەکانی ئەمڕۆدا

گۆڕانکاریەکان لە دونیای عەرەبی ورۆژهەلاّتی ناوەراست...

ماوەیەکە گۆڕانکاری سیاسی لە باکوری ئەفریقاوە تا رۆژهەلاّتی ناوەراست لەسیستەم وگۆڕانی دەسەلاّتەکان وبەرزبوونەوەی ئارەزایی زیاتری هاولاّتیان کە لەزۆربەی ئەوولاّتانەدا سەدەیەکخەلّکتوانایی هەلّمژینی هەناوی ئازادی ودیموکراتی نەبوو، لەگەلّ ئەوەی لە هەندێکی ئاستەنگیە سیاسی وگوزەرانی ژیان ودەیان کێشەی دی ..

لێرەدا من نامەوێ بگەریمەوە بۆ مێژیەکی دوور بەلّکولەوشۆرشەی کە ناسراوە بە شۆرشی رزگاری کە سەرەتایەکبووبۆ بەرەستەکردنی هەوایی ئازادی لەناوچەکەدا ، 18ی دێتسەمبەری ساڵی 2010 دا لەتونس ، دوای خۆسوتاندنی گەنجێکبەناوی (محەمەد البوعزیزی) ئەم گەنجە رۆژێکپێشتر ئاگر بەردەداتە جەستەی خۆیی وخۆیی دەکاتە قوربانی بۆ سەرهەلّدانی شۆرشەکان ، هۆکارەکەش دەگەرێتەوە بۆ کێشەی بێکاری

وهەژاری ودەستگیرکردنی ئەوعەرەبانەی کە کاروکاسپی پێوەدەکر لە لایەن پۆلیسی تونسەوە ، لێرەدا دەبێ تەواوی دەسەلاتەکان هەست بەوەبکەن کە کێشەی هاولاتیەکلەم شێوەیە دەکرێ ببێتە هۆیی روخانی دەسەلاتێکوگۆرانکاری لە ناوچەیەکیش .

لە نارەزایی وراپرین ورێ پێوانی گەنجانی ئەوولاتەوە دژ بەدەسەلات پەرەی سەند ودەسەلاتی 23 سالەی بن عەلی لە 14.01.2011 کۆتایی هات ولە 17.01.2011 دا بەپێی مادەی 56 ی دەستور یەکەم دەسەلاتی سیاسی وحکومی لەدوای بن عەلی دامەزرا ووەرچەرخانێکلە ژیانی سیاسی وتەواوی پرۆسەکاندا خۆیی سەپاند بەسەر سیاسیانی ئەم ولاتەدا .

10 رۆژ دوای روخانی رژێمی تونس ولەبەرواری 25.01.2011 بە هەزارەها هاولاتیانی مسر رژانە سەرشەقامەکان وداوای چاکسازی وگۆران ودارمانی ئەودەسەلاتەیان دەکرت ، ئەوەش لە روانگەی خراپی ژیانی خەڵکوبێکاری وئاڵۆزیە سیاسەکان وخراپی باری ئابوری وژیانی کۆمەلایەتی وگەندەڵی لەوولاتەدا ، لەگەڵ ئەوەی کە گۆرانکاریەکان لەتونس کاریگەری خۆیان هەبوولە مسر دا توانرا لە 11.02.2011 دا حوسنی موبارەکدەست لە سەدەلات بکێشێتەوە وگۆرانی سیاسی لەو ولاتەدا دەستەبەر بێت ، موبارەکلە سالی 1981 وە لەدەستەلادایە ودوای زیاتر لە سی سالْ کۆتایی پێهات وخواستی ئازادی وکرانەوە ومافەکانی مرۆڤ ودادپەروەری وبەرەوباشتر بوونی ژیان وگوزەران کەوتنە سەرپێیی یەکەم هەنگاوبۆکارکردن .

بێ گومان بەردەوامی گۆرانکاریەکان درێژەیان هەبووکە ولاتی لیبیایی گرتەوە لە 17.02.2011 دا لەم ولاتەدا وەکئەوانی دی هەولەکان وەکپێویست نەگەیشتنە ئەنجام وشیوە شەرێکی ناوخۆیی دروست کرد لە نێوان دەسەلاتی قەزافی وشۆرشگێرەکاندا کە ولاتیان لە نێوان خۆیاندا بەشکردووە ورای گشتی جیهانیش پشتی لە دەسەلاتی قەزافی کردوتەنانەت هێزەکانی ناتۆش هێرش دەکەنە سەر مۆلگەکانی دەسەلات ، بەهەمان شێوەش لەیەمەن داوای ئەوەی کە خواستی جەماوەری لە زیادبووندا بووداواکاریەکان ئەوەیان دەخواست کە عەلی عەبدەلا سالح دەست لەدەسەلات بکێشێتەوە وولات بەرەودیموکراتیەت بچێ ، بەلام بەپێچەوانەوە خواستەکان پشت گوێدەخران ، دوای بریندارببوونی لە 04.06.2011 بەهۆی ئەوهێرشەی کە کرایەسەر سالح گۆزرایەوە بۆ سعودیەوچەندین نەشتەرگەری بۆ ئەنجامدرا وتائێستاش ئەویش نایەوێت وازلەودەسەلاتە بێنێت وسورە لەسەر مانەوە ونارەزایی وخۆپیشاندانەکان بەردەوامیان هەیە .

لە ولاتی مەغرب کە دەسەلاتێکی پاشایەتیە بەوشیوازەی ولاتانی دی بەدورنیە لە کێشەوگرفت ونارەزایی بێ گومان خۆپیشاندان وبەرزببنەوەی نارەزایی بەرزبوونەوە بەلام دەسەلات لەم ولاتەدا بەشێوازێکی دی دەستی بەچارەسەرکردنی بارودۆخەکان هەنگاوی نا لەوە چەند چاکسازیەکلە دەستور وگۆرانکاری توانی بارودۆخەکان لەولاتەکەی هێوربکاتەوە .

لە ولاتانی کەنداوی عەرەبی بەشیوازێکی دی مامەلە کرا لەگەلْ بای گۆرانکاریەکان کە تێکرای نارەزاییەکان کپ کرانەوە لەرێگای هێزوە کە

تۆمەتی جیاوازی مەزهەبیان خرایەپاڵ وئێران لەوبارەیەوە تاوان بارکرا لەوانە لە سعودیە ولەبەحرەین ولەکوێت ، ئەمە لەوسەروبەرەدا ئەردەن بێ بەش نەبووکە نارەزایی وگازەندەی خەڵکلە خراپی گوزەران وئابوری ئەوولاتە لەگەڵ ئەوەی کار بۆ گۆڕی ئەودەسەلاتە کرا بەلاّم سەرکەوتووبەنوو، دەسەلاّتی پاشایەتی هەندێکگۆڕانکاری کەرد بەلاّم واپێدەچێ لە ئاست پێویست دا بەبن ...

لە سوریا ئەودەسەلاّتەی کە هاوشێوەی دەسەلاّتەی سەدام بەردەوام هێزێکی سەرکوت کەروکپکەری دەنگەکانە وئازادی لەم ولاّتە بوونی نەبووە وکورد بەهیچ شێوەیەکوەکمرۆۆ سەیرنەکراون وهەمیشە لەهەمووئازادیەك ومافێکوەکنەتەوە بێ بەش بوون وراپەرین وخۆپیشاندانەکان ماوەی چەند مانگێکە بەردەوامی هەیە ودەسەلاّت بەهەمووشێوەیەکلە هەوڵی سەرکوت کردنی دایە وهەزارەها کەس بوونەتە قوربانی ئازادیەکان لەم ولاّتەدا .

عیراق ئەوولاّتەی دوای دیکتاتۆریەتی سەدام ودارمانی رووی لە فرەلایەنی ودەسەلاّتی پەرلەمانی وحکومەتی هەڵبژێردراولەرێگای سندوقەکانی هەڵبژاردنەوە ، بەلاّم هێشتا کێشەوگرفت وئاستەنگیەکان دوای ئازادی عێراق لە 2003 وە تا ئەمرۆ بەرەوئالۆزی وخراپ تر دەرۆن .. لە بێکاری وخراپی گوزەرانی ژیان ونەبوونی ئەمنیەت وکەمی خزمەت گوزاریەکان ونەبوونی دادپەروەری وبوونی گەندەڵی لە تەووای بوارەکانی ژیاندا ومانەوەی گرفتە سیاسیەکان ونەگەیشتنە دەرەنجام ، نارەزایی وخۆپیشان دانەکان سەریان هەڵدا بەلاّم وەکپێویست کاریگەریان نەبووەکئەوەی لەهەرێمی کوردستان دا کە بەرەی ئۆپۆزسیۆن بەریوەی دەبرد دەرەنجام

کۆتایی پێهێنرا لەم بارەیەوە لێکدانەوە وتێروانینی جیاواز هەیە لەوەی کە ئایا ئێمەی کورد کاتی ئەوەمانە هەنگاوبەرەوگۆرانکاری هاوشێوەی ئەوولاتانەی دی بنێین ودەسەلآتەکانمان بەرەولێواری مەرگ بەرین پێش ئەوەی هێستا خاوەن کیانی خۆمان ودەولەت وسەرەخۆیی خۆمان نەبین ؟

کەواتە ئەوکاتەی کە خواستەکان دەگەنە لوتکەوپێویستی مێژووی وهەنوکەی ئەوە دەخوازێ دەبێ گۆرانکاری بکرێت ، ئەوکات دەسەلآتەکان چەندە بەهێزبن بەرامبەر بە ئیرادەی گەلّ وخواستەکانی جەماوەر خۆیان راناگرن وهەمیشە سەرکەوتن بۆ بەرەی گەلە .

هەرێمی کوردستان وبەشەکانی تری کوردستان لەم گۆرانکاریانەدا .....

کورد وەک نەتەوەیەک لەم ناوچەیەدا تاکە گەلێکی بەژمارە زۆرە کە خاوەن ولآتی خۆیی نیە وتائێستا دابەشەولەمافەکانی بێ بەشە وئەوئازادیە رەهایەی پێ روانابینرێ ، چ لەلایەن ئەوولآتانەی کە ئەم نەتەوەیەکان بەسەردا دابەشکراوە ، چ لەلایەن رای گشتی جیهانیەوبەتایبەت ئەوتاوانەی کە ولآتانی داگیرکەری ئەم ناوچەیە بوون وکوردیان بەم شیوەیە دابەش کرد ، لەرووی یاساییەوە دەبووکورد ئێستا لە دادگا نیودەولّەتیەکاندا داوای یاسایی لەسەر ئەوولآتانە تۆماربکردایە وداوای مافەکانی خۆیی وقەرەبوویی سەرجەم ئەوزیانانەی تەواوی ئەوسەردەمەی بکردایەتەوە ، ئەگەر ئەمە وەکدەرەنجام بێ ئاکام بێت بەلآم وەکجولّەیەکی سیاسی بۆ بەهێزبوونی هەنگاوەکان بەرەودامەزراندنی دەولّەتی کورد کاریگەری باشیان دەبووولە مەیدانی سیاسی نێودەولّەتی دا کێشەکەی دەجولآند

وهێزێکدەبووبۆ سەرجەم هەوڵەکان وپاڵ پشتێکی باشیش دەبووبۆ سەرجەم بزوتنەوەکان .

ئەوەی لێرەدا سەیرەوجێگای لێدوانە کاریگەری گۆرانکاریەکان لەوئاراستەیەوە نەبوون کە ئەمرۆیی کورد پیویستی پێیەتی ، کاتێکئەوبایە بەروماندا هات ولەگەڵ ئەوش دا دەیان ئاستەنگی وکێشەی هەڵواسراولە نێوان کورد ودەسەلاتی عەرەبی لە عێراق دا ماوە ورۆژ لەدوای رۆژ بەرەوئاستەنگی دەروات وئەوەی تەنها گۆرانی بەسەردا هاتووە لەرووی ئیداری وگوزەرانی هەندێکلە چینەکانی کۆمەڵگا دروست بووە ئازادیەکان لەئاستێکی دیاری کراودان وسیستەمی دەسەلات لەم ولاتەدا چاکسازی دەخوازێ سەرەرای ئەوەی کە هەوڵەکان بۆ گشت ئەوچاکسازیانەی لە بواری ئیداری وکۆمەلایەتی وئابوری ونەهێشتنی گەندەڵی وباشترکردنی خزمەتگوزاریە سەرەتاییەکان چونکە تائێستا گرفت لەوبوارەدا هەیە ، ئەمەش ئەوە دەسەلمێنێ کە دەسەلاتی ئیداری کارانیە لەکارەکانی دا وناتوانێ بەسەر ئاستەنگیەکانی دا زاڵ بێت لەم روانگەیەوە چاکسازی وگۆران بەهەند وەردەگیرێت . بەڵام ئەوەی سەیر بووخۆپیشاندانەکان دەبوولەوروانگەیەوە سەرچاوەیان بگرتایە کە ئێمەی کورد خواستی سەربەخۆیی وبوون بەدەوڵەتمان هەیە وچی دی نامانەوێ لە ژێر رکێفی ئەم ولاتانەدا ژیان بەسەربەرین ، دواتر دەبوولە کێشە ناوخۆییەکانمان بروانیانە وقسەمان لەسەر جیاوازی بۆچەنەکانمان بکردایە وهەموویێکەوە سەرمان لەسەر شیوەی دەسەلات وسیستەمی بەریوەبردنی ولات بکردایە نەکئێمە هێشتا هیچ نین بەڵام شەر لەسەر شیوەی دەسەلات وسیستەمی بەرێوەبردنی دەسەلات وپارەوئیمتیازات وزۆر بابەت کە تانها پەیوەندیان

بەبەرژەوەندی لایەنی وتایبەتیەوە هەیە وهیچ پەیوەندیەکی نەتەوەیی وئایندەییان پێوە نیە ، لەم خاڵەدا دەبووئێمەی کورد زۆر لەوە وریاتربووینایە وتەنها لەروانگەی بەژەوەندیە نەتەوەیەکانمانە هانگاومان بنایە ودەسەلاّتی ئەمرۆیی کوردیمان ناچاربکردایە لەم ئاراستەیەوە کاری بکردایە .

ئێران ورۆژهەلاّتی کوردستان لە تەواوی گۆرانکاریەکان لەم سنورە بێدەنگە وجولّەی جەمارەوی بەهەمووشیوازێکدژایەتی دەکریت ، رەنگە ئەم دەسەلاّت جیاواز لە هەموودەسەلاّتەکان مامەلّەی لەگەلّ دۆزی کورد هەیە وتاکە دەسەلاّتە لە دوای دەسەلاتی بەعس لە سوریا توانی بێتی کورد سەرکوت کات وڕێگا بەوخواستانەنەدات بۆ تەنها ساتێکیش بەرزبنەوە لەگەلّ ئەوە لەم بەشەی کوردستان چەند جار هەولّ دراوە وریپێوان ودەنگی نارەزایی هەبوون بەلاّم بەکوشتن وتۆقاندن ولەسێ دارەدانی کورد پەروەران کۆتایی پێهاتوە وماوەیەکە بۆ دریژەدان بەپلان بەرنامەکانی دژ بەکورد دەستی داوەتە هێرشی سەربازی وتۆپباران کوردنی سنورەکانی کوردستان بەونیازەی کاریگەری هەبێت لە ڕێگا گرتن لە بەرزبوونەوەی نارەزایی لەم لایەنە خەڵکسەرقالّ بکات ولایەکی تریشەوە ترس بخاتە دڵیانەوە ، لە رۆژئاوای کوردستانیش وەکئەوەی لە بارودۆخەکانی سوریادا باسمان کرد کوردیش بێ بەش نیەولەنێوئەوراپەرین وخۆپیشاندانەدا ناوچە کوردیەکان وهاولاّتی کورد هاتۆتە مەیدان وداوای خواستە نەتەوەیەکانی دەکات ولە قوربانی داندایە بۆ دەست هێنانیان ، لە کوردستانی باکوریش لە دوولاوە کاروهەولّەکان یەکدەگرنەوە بۆ هەمان مەبەست لەرووی خەباتی چەکداریەوە هێزەگانی گەریلا لەخەبات وهەولّدان بۆ بەدەست هێنانی

خواستە نەتەوەییەکان ولە ناوەوەش سیاسیەکانی کورد وپارتە کوردیەکان لە ریگای هەڵبژاردن ولە پەرلەمانی تورکیاوە کاربۆ بەدەست هێنانی بەشێکلەومافانە دەکەن کە لەم ولاتەی خۆیی بەدیموکرات خوازوئازاد خواز دەزانێ وکار بۆ چونە ناویەکیەتی ئەوروپا دەکات بوونی نیە وتەنها رەگەز پەرستی دژ بەخواستەکانی کورد بوونی هەیە ...

بۆیە بۆ ئەم ساتەوە وەختە ولە کۆیی تەواوی گۆڕانکاریەکاندا کورد هەڵوێستی یەکگرتووی هەبێت وهەموویێکەوە رووله شەقام ودەنگی بەرزی

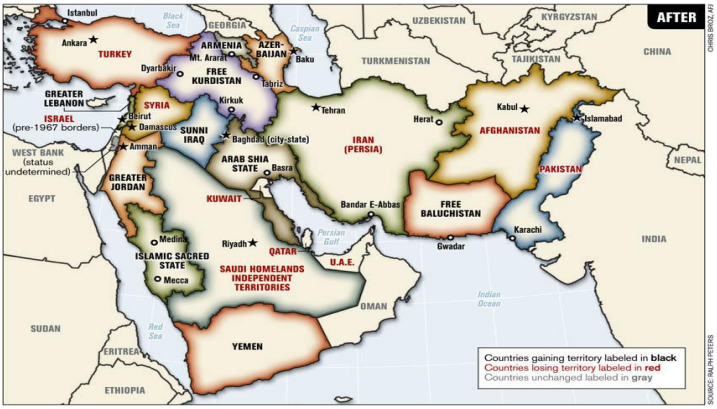

نارەزایی بکەن ولەوریگایەوە کار بۆ ئازادیەکان بکەن تا هەموویێکەوە ئەوئاواتە نەتەوەیانەمان بەدەست بێنین کە ئەویش دەوڵەتێکی یەکگرتووی کوردیە .. لەم روانگەیەوە بەپێێ ئەوراپۆرتانەی بلاوەبنەوە بۆ کۆتایی هاتن بەکێشەکانی ئەم ناوچەیە چەندی بیرورای جیاواز هەیە تەنانەت لە ناوئەمریکیەکانیش دا ، وەکئەوەی کە چەند سالێکلەمەوپێش لە وتارێکدا لە پێگەی Armedforces باس لەوە دەکرێ کە نەخشەی نوێی رۆژهەلاتی ناوەراست بەوشیوەی کە گرفتەکان لەوناوچەیەدا بەکۆتایی

دێنێت وکوردیش یەکێکە لەونەتەوانەی کە تێیدا دەبێتە خاوەن دەوڵەتێکی سەربەخۆ ... بێ گومان ئەمانە تەنها ڕاپۆرتن وهەندێ جار خواست وبۆچوونی تاکە کەسین بەڵام دەبێ بەردەوام بەهەند وەربگیرێن وکاریان لەسەر بکرێت ..

هەستی نەتەوایەتی وبەرپرسیارەتی تاکودەسەڵاتی سیاسی کورد لەم هەنگاوەدا ..

هەستی نەتەوایەتی پاڵپێوەنەرێکی گرنگ وپێویستە بۆ هەست کردن بە بەرپرسیاریەت بەرامبەر ئەرکە نەتەوەیەکان ، لەم ڕووە ئەمرۆ زۆر باس لەوەدەکرێ کە گەنجی کورد هەستی نەتەوایەتی لاوازەولەئاست پێویست دا نیە ، من جیاواز لەم ڕایە دەڵێم گەنجی کورد ئەمرۆ لەهەموورۆژێکزیاتر هەستی نەتەوایەتی بەرزە وبەپەرۆشە بۆ دۆزی نەتەوەیی .. ئەوەی دەبێتە خاڵی لێکنەگەیشتن وبەکەم زانینی ئەوهەستە نارەزاییەکانی گەنجە بەرامبەر بەدەسەڵات وتورانیەتی لە سیاسەت هۆکارەکانیش زۆرن لەوانە :

نەبوونی ڕۆشنبیریەتی سیاسی . بەحزبی بوونی کۆمەڵگا وکاریگەریەکانی لەسەر تاک، هێدەی بەپەرۆشی حزبەکەیەتی هێند بۆ بەرژەوەندیە گشتیە نەتەوەیەکان نیەتی . ناکۆکیەکانی پارتەسیاسیە کوردیەکان بەدرێژایی مێژووی سیاسی کورد . شەری ناوخۆ ودەرەنجامەکانی ومانەوەی ئاسەواری تا ئەمرۆ . بواری پەروەردەوفێرکردن وسستی ونەبوونی لە ئاستی پێویست ، کە هەیشە ئەم بوارە دەبێ کار لەسەر ئاینەدە بکات

ونەوەکان وەکبنەمایەکبۆ داهاتووی نەتەوە ئامادەبکات ، بەلأم هێشتا بەم بوارە نەکتەنها لەرووی هەستی نەتەوایەتیەوە لاوازە بەڵکوله زۆر لایەنی دیشەوە لەوئاستەدا نیەودەبێ پیداچونەوە هەبێت .

راگەیاندن وەکلایەنی رۆحی وخوراکێکی هەمیشەیی لەم لایەنەوە گرنگی خۆیی هەیە بەلأم بەداخەوە بەرژەوەندی حزبی وچوارچێوەی سیاسی پارتایەتی دا ئەم رۆڵەگرنگەی لەدەست داوە وپێویستە راگەیاندنەکان خۆ لەکێشە لاوەکیەکان لادەن وکار لەسەر رۆشنبیریەتی سیاسی ونەتەوەیی تاکی کورد بدەن ودەرگایەکبۆ کارکردن بەرەودەوڵەتی کورد بەرووی تاکی کورد وکۆمەڵگاکەی دا بکەنەوە .

کێشە ناوخۆییەکان ونەبوونی وتارێکی سیاسی یەکگرتووله رووی پرسە نەتەوەییەکانەوە کەهەمیشە لە کۆتایی خاڵەکاندان وهەندێ جاریش ناسیان لێوەناکرێت .

نارەزاییەکانی شەقام وگلەیی خەڵکبەرامبەر بە ئەرکەکانی دەسەلأتی ئیداری وکەموکورتیەکان ونەبوونی پێویستیەسەرەتاییەکانی تاکله خزمەتگوزاری وبەردەوام بوونیان ونەبوونی چارەسەر ، وای لە تاکی کورد وبەتایبەت گەنج کە خۆیی لە سیاسەت ووتاری سیاسی کە پێکەوە هەستی نەتەوایەتی وون دەکەن وجۆرێکلەدابران وکەم تەرخەمی دروست دەکات کەواتە سیاسیەکانی کورد ولایەنەکانیان لەم رووە بەرپرسن .

باس لەوە دەکرێت کە تاکی کورد لە هەندەران هەستی نەتەوایەتی نەماوە یان هەستی نەتەوایەتی زیاترە ، ئەمە دووری جیاوازن ، بەلأم ئەوەی

ئاشکرایە هەمیشە مرۆڤ کە ولاّت وباوەشی دایکدووركەوتەوە زیاتر بیری دەکات وزیاتر لەوەی کە لەماڵەوەیە بیری نیشتمان دەکات وبەردەوام بۆیی بەپەرۆشە وبەتایبەت ئێمەی کورد کە خاوەن ولاّتی خۆمان نین زیاتر هەستی نەتەوایەتیمان دەبزوێ لەورواڵگەیەوە کە مرۆڤی کورد لەهەندەران زۆربەی کاتەکانی کارکردنی یان خوێندن لەدەرەوی ماڵەکەی بەسەردەبات ومامەڵەی لەگەڵ نەتەوەکانی تر دەبێت وتێکەڵ بەکلتوروژیانی کۆمەڵگاکانی دی دەبێت وزۆر جار لەگەڵ ئەونەتەوانەی کە کوردیان بەسەردا دابەشکراوە پەیوەندی هەبووە وکێشەی دروست کردووە وتێروانینی هەموبۆ مرۆڤی کورد جیاوازبووە لە نەتەوکانی دی کە خاوەن دەوڵەتن ودەناسرێن ، بەڵام بۆ ئێمە شێوازێکی تر بەردەوان دەبێ بڵێی من کوردی فلاّنە ولاّتم کەواتە ئێمە بەبێ ئەم ولاّتە داگیرکەرانە دەبێ چی بین ؟

ئیسرائیلی دووەم لە ناوچەکەدا ..

هەمیشە کورد لە زمانی ئەوانەی کە دژ بەدامەزراندنی دەوڵەتی کوردین کە ئیسرائیلی دووەمە لە ناچەکەودەبێ ڕێگا نەدرێت دەوڵەتێکی تری هاوشێوەی ئیسرائیل لەناوچەکەدا دروست بکرێت ..

لەوکاتەی کە دەروانین ملیۆنێککروات وسلۆڤینی ومەکەدۆنی ڕێگایان پێدەدرێت کە دەوڵەت دروست بکەن وخاوەن سەربەخۆیی خۆیان بن ، کۆسۆڤۆ ئەوکاتەی بووە دەوڵەت ولاّتێکی وەکئەڵمانیا هاوکاری زۆری ئەوولاّتەی لەرووی سیاسیەوە کرد بۆ بەدەست هێنانی سەربەخۆیی . خواروویی سودان بەشیوەی کە لەڕێگای راپرسیەکەوە بریاری بوون بەدەوڵەتی بۆ درا ، هەوڵەکان بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستینی

سەردەمێکە لە ئارادایەوڵەسەر ئاستی ناوچەکەوڵەئاست نێودەڵەتیدا کاری بۆدەکرێت وتەنها ئەجەندای سیاسی وناکۆکیە ناوخۆیەکان ودواتر ئەوئاڵۆزی وناکۆکیە مێژوویەی نێوان ئیسرائیل وعەرەب ویەکنەگرتنەوەی هەوڵەکان لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی ئاستەنگن لەبەردەم دروست بونی ئەودەوڵەتە کە دەرەنجام دروست دەبێ بەڵام درەنگ وزووی کەوتووە .

کاتێککورد لەروانگەی مافەکانی خۆیەوە دەبێ بوون بەدەوڵەت وسەربەخۆیی پێ ڕەوابینرێ وکاتی ئەوەش هاتووە لەگەڵ گۆرانکاریەکان لەم ناوچەیەدا کوردیش لەم گۆرانەدا بەمافەکانی خۆیی بگات ، کاتێکئەم دەنگۆیانە بەرزدەبنەوە زۆر بەخێرایی ولاتانی داگیرکەرونەیارانی کورد هاواری ئەوە دەکەن کەگوایە بەدروست بوونی ئەم دەوڵەتە ئیسرائیلی دووەم لەناچەکەدا دادەمەزرێت ، ئەمە سەرەرای ئەوەی تەواوی دونیا دژ بەم هەوڵانەیە وزۆر بەی زۆری ئەووڵاتانەش دۆستی باشی لەمێژینەی دەوڵەتی ئیسرائیلن .

گەر لەسیستەمی سیاسی ئیسرائیل بروانین دەوڵەتێکە لەسەر سیستەمی دیموکراتی لەپەلەی یەکەم دایە لەناچەکە وئاستی پێشکەوتن وگەشەسەندن لەپێش زۆربەی ولاتانی دونیاوەیە وتەنها دژایەتی ئەم دەوڵەتە لە ناوچەکەدا دەگەرێتەوە بۆ ناکۆکیە مێژوویەکانی لە ناوچەکەوبەتایبەت لەگەڵ عەرەب .

تەواوی ئەووڵاتانەی ماف بەخۆیان دەدەن کە کورد وەکنەتەوەیەکی زیاترلە 40 ملیۆن بێ ماف لەژێردەستی ئەم ولاتانەدا بمێنێتەوە بە بێ ئەوەی سادەترین مافەکانی ژیانی وەکمرۆڤێکەهەبێت وەکئەوەی لە ئێران وسوریا

وتورکیا به بەرامبەر بەکورد دەیان بینین ... کاتێکئەوە هەڵوێستی ولاتەکان دەبێت وکوردیش وەکنەتەوە دەست دەداتە شۆرش وەکمافێکی ئاسایی بۆ گەیشتنە مافەکانی خۆیی زۆر بەخێرایی دەخرێتە نێولیستی تیرۆرودژایەتیەکی گەلەکۆمەیی لێدەکرێت ودەخرێتە لیستە رەش ودابراوەکانەوە لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی هاوکاری بۆسەرکوت کردنی ئەوسەرهەڵدانانە ولەهەندێ لە کاتەکانیش باس لەوە کراوە ئەوئیسرائیلەی کە ترسیان لێی هەیە دووبارە بێتەوە هاوکاریان بووە لە رووی پێدانی زانیاری وهاوکاری سەربازی بۆ سەرکوت کردنی شۆرشی کوردی ، ئەی دەبێ ئێمەی کورد بۆ ئەوهەڵوێستانە چی بڵێین ؟

دژایەتی ولاتانی ناوچەکە بۆ دەوڵەتی ئیسرائیلی بۆ ئەوە دەگەرێتەوە کە ئەم دەوڵەتە لە رووی ئاینیەوە دژایەتیی ئاینی ئیسلام وموسوڵمانانە وبەدرێژایی مێژووی ئیسلام بوونی هەیە وتا لەروانگەی یەکتر قبوڵ نەکردن ولەچوارچێوەی ئاینیەوە بونیان هەبێت کێشەکان بەکۆتا نەیەن وئاستەنگ بۆ دروست بوونی دەوڵەتی فەلەستینی بەردەوامی دەبێت ، کەهەمان کێشە لە نیوان پارتە سیاسیەکاندا بوونی هەیە . لێرەدا کورد دووڕە لە دروست کردنی دەوڵەتێکی ئیسلامی یان بەوواتایەی کە ئەودەوڵەتە لەسەر بنەمایەکی ئاینی ئیسلامی دروست نابێت وئەوسیستەمە زیاتر بەلای عیلمانیات دا دەروات ونزیکدەبێت لە رۆژئاواوە دەبێت وبنەماکەی لە روانگەیەکی دیموکراتیانەوە لێی دەروانرێ ، بۆیە هەمیشە لەلایەن ولاتانی ناوچەکە بەترسەوە لێی دەروانرێت کە پێیان قبوڵ نیە لەناوەراستی ئەوولاتانەدا ولاتێکی عیلمانی نزیکبە رۆژئاوا دروست بێت ، بەوشێوەیە بۆ چونەکانیان لەوەی کە ئیسرائیلی دووەم لەناچەکەدا دروست دەبیت

لەدایکدەبێت دروشمی پشت بەستن بە ئیسرائیل تاگەیشتن بەخواستە نەتەوەییەکانمان ودروست بوونی دەوڵەتی کوردی لەرۆژهەلاتی ناوەراست کە ئەمە خەونی هەمووکوردێکە هەستی نەتەوایەتی تێدا هەبێ یان هەست بەوزووڵم وزۆرەی دوژمنان بۆ نەتەوەی کورد بکات .. بەڵام ئەوەی کە دەبینرێ هێشتا زۆری ماوە دەسەلاتی کوردی بوێرانە ئەودروشمە بەرزبکاتەوە ودواتریش تا ئەورادەی ئێمە دەگەینە ئاستێك کە ئیسرائیل ئێمەی قبوڵ بێت وەك دۆستێکی ستراتیجی لەناوچەکەدا چونکە سیاسەتی ئەمرۆی کورد لەوشێوە دۆستایەتیەوە دوورە نەك لەوەی ویستی نیە یان نایەوێ بەڵکوئیسرائیلیەکان ئەوهەنگاوە نانێن وئەوانیش هێندەی ئێمە دەترسن لەئاشکراکردنی ئەودۆستایەتیە بێگومان کردنەوەی دەرگایەکی لەم شێوەیە ئەوەندەی بەزیان بۆ سیاسەتی کوردی دەشکێتەوە وکاریگەری خراپیشی بۆ ئەوانیش دەبێت .. کەواتە لەبار نەبوونی ئەوزەمینەیە هۆکارێکی گرنگە بۆ ئەوەی کە کورد پێش ئەوەی چاوەروانی دۆستایەتی وهاوکاری خەڵکی دی بێت دەبێ بەخۆیی بنەمایەکلەسەر توانا ناوخۆییەکان وهیزەکانی خۆیی لە هەموبوارەکاندا پاشان هەندێ لەوشێوە دۆستایەتیانەش کاریان بۆبکرێت ئەگەر بۆ ئەمرۆش نەبێت ئەوە بنەمایەك بن بۆ ئایندەمان . ئێمە ئەمرۆ بەوشێوە دروستە ناتوانین دۆستایەتی ستراتیجی بۆ ئایندەی نەتەوەیمان لەگەڵ وئەمریکیەکان دروست بکەین کەواتە دەبێ چۆن بتوانین لەگەڵ ئیسرائیل دروستی بکەین . . .

بێ گومان ئەم هەنگاوەش هێندە ئاسان نیە , هەرچەندە ئەووڵاتانەی دەوروبەرمان زۆربەیان لەچوارچێوەی ئەودۆستایەتیەدان لەوانە تورکیا ودەوڵەتە عەرەبیەکان وەك میسروئەردەن وقەتەر ووڵاتانی تری کەنداوی

عەرەبی کە ئالای ئیسرائیل لەوولاتەکانیاندا دەشەکێتەوە ولەپشتی پەردەی ووتاری سیاسی وجەماوەریەوە دۆستایەتی وهاوپەیمانیەتی مۆرکراویان هەیە لەسەر حسابی وولاتانی تری ناوچەکە . لەگەڵ ئەوەی کە گۆرانکاریەکان لەم ولاتانەدا کاریگەری ئەرەنی دەبێت لەسەر ئەوشێوە هاوپەیمانیەتانەورەنگە لە داهاتوودا گۆرانیشیان بەسەردا بێت .

کورد زەمەنێك ویستی لەودەرگایە بدات وهەنگاویشی بۆنا بەلاّم لەگەڵ بەدیار کەوتنی بۆنی ئەودۆستایەتیەوهەست کردن بە ترس لەوبارەیەوە ، چونکە شێوە هاوپەیمانیەتێکی لەم جۆرە گەورەترین گورزی کوشندەیە بۆ نەیارانی کورد لەناوچەکە بۆیە هەرزووئەوانەی دووژمنی یەك بوون دەیان شێوە تەنازولاتیان بۆیەك کرد تەنها لەبەر ئەوەی پلانەکانی کورد بەرەوپێش هەنگاونەنێن وکورد رێگای خۆیی نەدۆزێتەوە وپاشانیش شەری عەرەب وئیسرائیل وگەمەی نێوان ئەمریکاوسۆڤیەتی جاران ویاری کردن بەبیروفکری نەتەوەیی کورد کەتەنها بۆ بەرژەوەندیەکانی خۆیان بەکاریان دەهێنا زیانی گەورەیان بەشۆرشەکانی کورد گەیاند لەوانەش شۆرشی ئەیلول , ئەگەر کەمێك لە رووداوە مێژوویەکانی سەرەتایی دابەش کردنی نەتەوەیی کورد بەوشێوەی ئێستا کە زۆر بەووریایی ولێزانیەوە ئەم کارەکراوە ومەبەستیش لەوەدابووە کە هەرگیزایی هەرگیز بچوك ترین مەوداش نەبێت بۆ یەکگرتنەوەی باشەکانی کوردستان , بەلاّم ئێمەی کورد وەك چەند جارێکیش ووتوومە زووشتمان لەبیردەچێتەوە دۆستی خۆمان لەدووژمنانمان جیاناکەینەوە هەرچەندە دەتوانم بڵێم دۆستمان تائەمرۆ نیە وئەوەشی خۆیی بەدۆستمان دەزانێ تەنها بەرژەوەندی کاتی ودۆستایەتی کاتیە ورۆژێك کۆتایی پێ دێ وەك دۆستایەتیەکانی پێشوومان .

هەیشە کورد بەوە فێرە لەخەونی قوولّی خۆیدا کاتێك بەخەنجەری بەناودۆستەکانی لەپشتەوە لێدەدرێت وپاشان بەخەبەردێتەوە . ئەوورلاّتانەی کە ئەمرۆ لەناوچەکەدا دۆستایەتی باشیان لەگەلّ ئیسرائیل هەیە ئەوانیش بەهەمان شێوە وهەمان چاوەوە سەیری مەسەلەی کورد دەکەن وهەمان بۆچوونیان هەیە .

گەورەترین کۆسپ بۆ رێگا گرتن لەدروست بوونی ئەوپردە ئەوورلاّتانەن ، ئەوەشمان لەبیر نەچێت کە دەولّەتی کوردی مەدالیایەك نیە بەدەستی ئیسرائیل وولاّتانی داگیرکەری کورد بەویستی خۆیان بماندەنێ, بێگومان دەستکەوتێکە دەبێ خۆمان بەدەستی بێنین , نەك چاوەروانی خەلّکی دی بین .

بەبرواوە ئیسرائیل وئەمریکا وورلاّتانی ناوچەکەش بەعەرەبەکانەوە لەگەلّ خواستی نەتەوەیی کوردنین , ئەوەش ناگەیەنێ کە ئەمریکا وئیسرائیل نەیانەوێ , بەلاّم بۆیان ناکرێ یان لەبەرژەوەندیاندانیە ودروست بوونی دەولّەتێکی کوردی لەناوچەکەدا کارەسات وشەری خوێناوی لێدەکەوێتەوە وگرفت وکێشەی هەردووەولّەت زیاتر دەکات لەوەی کەئێستا هەیە . چونکە ئیسرائیل وئەمریکا لەناوچەکەدا بەدرێژایی چەندین سالّ کاری دیبلۆماسی وچەندین شێوە کاری سیاسی وئابوری تاگەیشتوونەتە ئەوراەیی چەند دۆستایەتیەکدروست بکەن وچێ پێگەی خۆیان قایم کەن وهەولّەکانیش کەم تازۆر بەخۆشی بێت یان ناخۆشی ئەوپێگەیان دروست کردووە بەبێ بوونی کورد تێیدا وبەجۆرێك کێشەی کورد زۆر کاریگەری لەسەری نیە وئەگەر لەهەر لایەکیشەوە دەنگی دروست بوونی دەولّەتی

کوردی یان دۆستایەتی کورد وئیسرائیل کە راستەوخۆ کاریگەری دەکاتە سەر ئەوپێکە ستراتیجیەتانەیان وترسی ئەوەش هەیە ئەودۆستایەتیانە هەڵبوەشێنەوە وناوچەکە بەرەوگۆمێکی خوێناوی تر ببات , بۆیە دەبێ ئێمەش پێش ئەوەی بیر لەوە بکەینەوە بەپشتی ئیسرائیل وئەمریکا دەوڵەتی کوردی دروست بکەین دەبێ ئامادەیی وخۆسازدانی تەواومان هەبێت بەم شێوەی ئێستا وبەم بۆچونانەوە مەحاڵە بتوانین بۆ چەند مانگێك ئەودەوڵەتە بەرێوەبەرین , چونکە زۆرمان ماوە بتوانین لەچوارچێوەی ئیداری وسیاسی وئابوری وکۆمەڵایەتی دەوڵەتێکدا ژیان بەسەربەرین , زۆر کەم وکوریمان هەن دەبێ چارەسەریان بکەین زۆر گرفت وکێشە هەن دەبێ کۆتایان پێ بێت , هەستی نەتەوایەتی زیاتر بەهێزبێت وجیاوازی بیرورا وبۆچوونەکانمان لەم بارەیەوە یەك خەین ئاستێکی رۆشنبیری هاوبەشمان هەبێت ودەروازەی دوورەپەرێزی ولێکدابران بەکۆتابێت ولە نزیك بوونەوەولەیەك گەیشتن وقبوولْ بونمان بەپێکەوە ژیانی هاوبەش وئامانج وهیواکانمان بۆ ئایندە یەك خەین ودروشمەکانمان یەك بگرنەوە وئاوێتەی فکروبۆچی نەتەوەییمان بنەوە , ئەوکات دەتوانین هەنگاوی دووەم بنێن , دروست بوونی ئەودەوڵەتە دەبێ جیاوازی هەبێت لەوشێوە دەوڵەتانەی ناوچەکە ، چونکە دەوڵەتی کوردی بەدروست بوونی تێکرایی ناوچەکە دەبێتە دوژمن وجۆرەها پلان ودەست تێوەردانی بۆ دروست دەبێ وئەگەر لەحاڵی ئێستاماندا بین ئەوە تەنها بەدەستی کورد ئەودەوڵەتەمان لەدەست دەچێ وئەویش وەك دەوڵەتەکەی شێخ مەحمودی نەمروپێشەوا قازی لێ بەسەردێت ودەبێتە قوربانی پلان وبەرژەوەندیە ناوچەیی ودەوڵەتە زلهێزەکان وئەوکات دەڵێن نەبوونی باشتربوو.

جیاوازیەکان دەبێ لەفکروبۆچوونەوە دەست پێبکەن ودەبێ شێوەی دیموکراتیەتی بەومانایەبێت کە دیموکراتیەتی لیبرالی بێت ، نەك ئەودیموکراتیەتەیی ناوچەی رۆژهەلاتی ناوەراست . سەرەتا لە بەکارمەندبوونی بەرپرسەکان بۆ خزمەتکردنی نەتەوەونیشتمان هەنگاوێکی گرنگە وەك وولاتانی ئەوروپی . لەگەڵ بنەمایەکی پیشەسازی وئابوری بەهێز کەبتوانێ لە رێگای دەستی کاروبەرهەمی ناوخۆییەوە پێویست کە کالاکانی هاوردەی دەرەوە نەکەین .

لەناوخۆدا ئامادەیی تەواومان نیە وسەرکردەکانیشمان لەم خاڵەدا زۆر بەئاگان وهەمیشە قسەکردن لەسەر ئەم مەسەلەیە بەوشێوەیە وەلاّم دەدەنەوە کە کات وزەمینە لەبار نیە بەلاّم خەونی نەتەوەییە ومافی خۆمانە خاوەن دەوڵەتی کوردی بین لەگەڵ ئەوەی کە هەندێ جار بەخەونی شاعیرانە ناودەبرێت ..

هەستە یەك نەبووە نەتەوایەتیەکاندا.....

هەستە نەتەوایەتیەکانی کورد بەدرێژایی میژوولەکۆیی یەك چوارچێوەدا خۆیان کۆنەکردۆتەوە وهەمیشە هەوڵ وکۆششەکانی ئەوکەسایەتیانەی کەهەردەم بەتەنگ زیندووکردنەوەی هەستی نەتەوایەتین وهەمیشە کۆمەڵگایان بەئاگاهێناوەتەوە لەوکاتانەی کە هەوڵی دوژمنان لەوەدابووە ئەم هەستە کەم بکەنەوەوولەباری بەرن , کەواتە نەك تەنها دوژمنە سەرەکیەکانی کورد وئەوانەی کەکوردیان تێدا بەشکراوە ئەم شێوەهەولاّنەیان داوە بگرە دوستەکانیشیان کە خاوەن ستراتیجیەت وکاری هاوبەش وبەرژەوەندی ئایندەییەکان پێکەوە دەیان بەستێەوە . گرفت

لەوەدایە ئێمەی کورد تابەئەمرۆش دەگات خۆمان لەوچوارچێوەیەدا کۆنەکردۆتەوە کە دڵ خۆشکەربێت وهیوایی ئایندەیی گەشی نەتەوەیی پێوەدیاربێت .. لەگەرانەوەیەکی گشتی بۆ لاپەرەکانی مێژووهەندێ لەومەسەلە گرنگانەی کە کاریگەریان لەسەر گرفتی سیاسی ونەتەوەیی کوردەوە هەیە..

یەکێکلە گرفتە هەنوکەیەکانمان ئەوەیە هەستی نەتەوایەتی لەوچوارچێوە بەرنامەدارێژراوە نەتەوەیەدا نیە کە هیواوخواستی نەتەوەیی کورد بەدی بێنێ وهەمووفکروبۆچوون وپیرۆزی وتەنها بۆچوونە پارتایەتیەکان وپەیرەوی بەرنامەدەرەکیەکان ودواکەوتنیان بەوهیوایەی لەورێگایەوە خواستەنەتەوەییەکان بەدی بێنن ودواتریش ئەوفکروبۆچوونانەش بەهەڵە بەکارهێنانیان ودژایەتی پێکردنیان لەگەڵ یەك تردا .. ئەمانە شێوە سیاسەتێکی کەسایەتی کوردبوون وئەمرۆش لەگۆڕەپانی سیاسی دا کاری پێ دەکرێت ودەرەنجامەکانیشی لەودەرەنجامانەی پێشووباشترنابن لەگەڵ هەندێ گۆرانکاری ولەیەك نەچوونی بارودۆخەکان بەڵام ناوەرۆك ومەبەستەکان هەمان شێوەن وگۆرانیان بەسەردانەهاتووە.

شەرە ناخۆییەکانی کورد وناتەبابوون ولەیەك نەگەیشتن وقبوڵ نەکردنی رای یەکتر وگیرفان ودەسەڵات جیایی , بەشێوەیەك هێندەی کورد بەخۆیی زیانی بەکێشەکەی گەیاندووە دەگەیەنێ هێندەی قوربانیەکانی نێوخۆیی ئەوەندە لەگەڵ دوژمنەکانی قوربانی نەداوە ، بەڵام کاریگەری زیانە ناخۆییەکان لە دواخستنی دۆزەکەی زیاتروچەند بەرابەرە ویەکێك بووە لەوهۆکارانەی کە هەمیشە کورد بەلاوازیەوە بەدەم گرفتەکانی خۆیەوە

چووە وداوایی مافەکانی خۆیی کردوە . بێ گومان کورد پێویستی بەوە هەیە کە مافی دەبێ بستێنرێ نەك وەربگیرێ ، لەگەڵ بەرەنگاربوونەوەی کورد بە دووژمنەکانی دەبێ لە هەمان کات دا لە رووی یاساییەوە وبەپێی یاسا نێودەوڵەتیەکان کورد رووبەرووی ئەوولاتانەش بێتەوە کە رۆژگارێك ئەم نەتەوەیەیان بەبێ ویژدانانە دابەش کردووە وبیریان لەوە نەکردۆتەوە ئەمانیش وەك تورك وعەرەب وفارس ونەتەوەکانی دی لەناوچەکەدا خاوەنی مافەکانی خۆیانن وئەوانیش مافی ئەوەیان هەیە سەربەخۆ لە چوارچێوەی دەوڵەتێکدا وەکئەونەتەوانەی دراوسێیان بژین .

لاوازی کوردمان باس کرد .. بێ گومان نەتەوەیی کورد بەیەکێك لەونەتەوە ئازاوبەجەرگانە دەناسرێت بەلآم نەزانین وسوود وەرنەگرتن لەوئازایەتیە بۆ بەدیهێنانی مافەکانی خۆیی ئەگەر ئاوریّك لەشۆرشەکانی (ئەورەحمان پاشا 1804 وبلّباسان 1818 وبەدرخان بەگ 1843 بۆ 1846 وبەزدان شێر 1853 بۆ 1855 وشێخ عبدلآی نەهری 1880) تا دەگاتە شۆرشە نوێخوازیەکانی ئەم سەردەمانەمان کە دەکاتە 100 ساڵی رابردوو, بۆچوونەکان لەفکری دەوڵەت ونەتەوەدا خۆیان وون کردوە وخواستەکان هەمیشە بچوك کراونەتەوە وبەشێوەیەك کاریان بۆکراوە وبەشێوەیەك دوژمنەکان رەفتاریان کردووە وخۆیان بەخاوەن ماف زانیوە هێندە کورد ئەوهەقەی بەخۆنەداوە , کەواتە کۆنەکردنەوەیی هەستی نەتەوایەتی وبیروراکان لەوخاڵەدا گرفتێکی تری کەسایەتی سیاسی کوردیە , لەهەمان کات دا هەست وسۆزی هاوبەش بۆ بۆچوونە نەتەوایەتیەکان ونەبوونی ئەوفەرهەنگ وشارستانیەتە یەك گرتووەیی کە بتوانێ لەوخاڵەدا کۆمان بکاتەوە.

رۆژگارێك بەشان وبالّی روسیا دا کورد هەڵی دەدا وەك چۆن فریشتەیەك لەئاسمانەوە خودا بۆ کوردی ناردبێ هەمووخواستەکان لەبروا بەخۆبوون وپشت بەستن بەخودی کەسایەتی کورد وسیاسەتی سەربەخۆ کە هەمیشە وولاّتێکی وەك روسیا سیاسەتێکی رون وئاشکرایی بەرامبەر بەکورد نەبووە ئەگەر لەسەرتایی شەری جیهانی یەکەمەوە بگرە تابەکۆتایی هاتنی شەری سارد وئەمرۆش ، یان وولاّتانی تری رۆژئاوا وسەرمایەداری , ئەمە خالّێکی گرنگە , بەهەمان شێوە وولاّتانی تر کە بە وولاّتە داگیرکەرەکان ناسرابوون ولەماوەی شەری جیهانی یەکەم ودووەم دا مەرگەسات ومالّ وێرانیان بۆ کورد وکوردستان هێناوئەونەتەوەیان لەسەر نەخشە سریەوە وئەمرۆ کەسایەتی سیاسی کورد دەستی لەدەستیان ناوەتەوە وبەوپەری برواوە شانازی بەدۆستایەتیانەوە دەکات .

کورد دەبێ لەرووی یاساییەوە بۆ نەخشە وپلان بەرەودامەزراندنی دەوڵەتی کوردی لە پەیمانی سیڤەرەوە دەست پێبکات ، لەگەڵ ئەوەی کە پەیمانی لۆزان 1923 ئەوپەیمانەی سیڤەری هەڵوەشاندەوە وخەونەکانی کوردی بۆ سەربەخۆیی وگەیشتنە مافەکانی بەکۆتا هێنا ، بۆیە هێڵی برۆکسل وبەرمانەوپلانی ئینگلیزەکان وتورکیا لەیەکخاڵی هاوبەشدا یەکیانگرتەوە کە لەناوبردنی نەتەوەیی کورد وتواندنەوەی بوو.

تەنانەت شاسماعیلی سەفەوەیەکانیش ئەوهەقەی کوردی بەرەوا نەدەبینی ودژایەتی ئەم نەتەوەیی کرد وئەمرۆ بەبروایەك بیر لەدۆستایەتی وبەرژەوەندیە هاوبەشەکان دەکەینەوە , کە فکروبۆچوونە نەتەوەییە عەرەبیەکان بەچ ناوناتۆرێکەوە بن جیاوازیان نیە ودوژمنی کوردن لەم

خاڵەدا یەك دەگرنەوە , رەنگە کورد ئەمرۆ نەتوانێت خۆیی لەدونیا یاخی بکات چونکە دونیا بەپێی مێژوولەگەڵ خواستە نەتەوەیەکانی دا نەبووە بەڵام دەکرێ لێرەولەوێ ئەوهەڵوێستانەی کە پێویستن ولەکاتی خۆیاندان وەربگیرێن , رۆژانە وبەپێی ئەوگۆرانکاریانەی لەناوچەکەوعێراق دا لەئاراداان ئەوە نیشان دەدەن کە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەراست بەرەوگۆرانکاری دی دەچێت وپێویستە کورد بۆ هەرگۆرانکاریەك ئامادە باش بێت ئەوەش تەنها لایەنی سەربازی وئیداری وسیاسی وئابووری ناگرێتەوە بێ گومان لەهەموویان گرنگ تر یەك گرتنەوەی هەستە نەتەوایەتیەکان ویەك ریزی بۆچونەکان وکۆکردنەوەیان لەیەك خاڵی هاوبەشدا کە ئەویش بەرژەوەندیە نەتەوەیەکانە.

کاتێك باس لەسەربەخۆیی کوردستان دەکرێت ولێرەولەوێ بۆچون ولێدوانی جۆراوجۆر بەرزدەبنەوە ئەگەر دژبن یان لەگەڵ , بەڵام ئەوەی گرنگە ئەوەیە چۆن ئەوهەستە لەنێوان راستی دەوڵەتێکی سەربەخۆیی کوردی وهەستی نەتەوایەتی دا کۆدەکەینەوە , چونکە خۆدان بەدەستەوە بۆ دروست بوونی دەوڵەتێك بەبێ ئەوەی هەستی نەتەوایەتی پتەوببێت ئەوە دەببێتە مەرگەسات ودەببێتە دەوڵەتی لەدایك بوویی مردوو.. ئەگەر تورکیا لەلایەك هێرش ومەترسیەکانی بەشێوەیەکی ئاشکراتر لەووڵاتانەی دی بەدیاردەخات مانایی ئەوە نیە ئەوانی دی بێ دەنگن وبێ ئاگان بێگومان بەهەمان شێوەوبگرە زیاتر نیگەرانن بەڵام گرفتەکانی خۆیان لەوە زیاترن کە گرفتی دی بۆخۆیان دروست بکەن وئەوەش کە تورکیا دەری دەبرێت لەوروانگەیەوە دێت کە دۆستێکی ستراتیجی گرنگی ئەمریکایە لەناوچەکەدا وهاوکارودۆستێکی تری گرنگی ئیسرائیلە ولەم ناوچەیەدا

وولاتێکی تری وەك تورکیایان بۆدروست نابێتەوە , کەواتە لەروانگەی ئەم هێزەوەیە بەوشێوەیە هێرشەکانی دەکاتە سەرکورد .. لەهەمان کاتیشدا لە دەرگای تیرۆر وپارێزگاری کردن لەخۆیەوە هەنگاودەنێ , کەدەبێ ئەوهەنگاوانە پێچەوانە بکرێنەوە واتە کوردیش مافی خۆیەتی وپێویستە ئەومافە بەدەست بێن وئەوزوڵم زۆرەی سەری کەم بێتەوە . بەگۆرینی تێروانینەکان بەرامبەر بە خەباتی سیاسی کوردستانی باکور وخستنیە نێوگۆرەپانی چالاکیە سیاسیە دیبلۆماتیەکان لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیش تا تێکرایی تێروانینەکان گۆرانیان بەسەردابێت وهاوکێشە بگۆردرێن ئەویش بەهاوکاری هاوبەش ، ئەوە ئێرانیشە لە ریگای ترساندن وگرتن ولەسێدارەدان وتۆپ باران کردنی سنورەکانی هەرێمەوە کار لەسەر بەرنامەکانی خۆیی دەکات وئەوش بارودۆخەکانی سوریایە کە دەبینرێ .

کۆکردنەوەی هەستەنەتەوایەتیەکان ولەرۆژگارێکی وەك ئەمرۆدا لەهەموورۆژگارەکانی دی گرنگ تروکاریگەری خۆیی هەیە چونکە هەوڵەکان هەمیشە لەوەدان کە ئەم هەستە لەناوبەرن وبەخۆشمان هاوکاری ئەوهەوڵانە دەدەین بەبێ ئەوەی هەستی پێ بکەین..

هاوکێشە سیاسیەکان وئەوستراتیجیەتە سەرەکیانەی ئەمرۆ لەناوچەکەدا تەواوکەری هەمان ستراتیجیەت وپلانە لەمێژینەکانن کاریان لەسەردەکرێت وهەموشیان لەسەر حسابی نەتەوەیی کوردن وکوردیش دەبێ ئەوە بزانێ کە ووتە وبەڵێن ودۆستایەتی ودەست هێنان بەسەری کوردا لەخزمەتی کوردنین , هەموئەمانە بۆ هێورکردنەوەی کوردن وئاڵۆز نەبوونی بارودۆخەکانن تا پلانەکان وەك خۆیان بەئەنجام بگەن ودواتر خواستەکانی

کوردیش بەچەند دەستکەوتێکی کاتی وکەم کۆتاییان پێ دێت . ئێمەی کورد دڵمان بەوەخۆش دەبێت کە بەرپرسێك ناوی کورد بەرێت یان واپێشان بدات کەدۆستی کوردە یان سیاسیەتی کارکردنی ئایندە لەبەرژەوەندی کورد دایە وەك چۆن لەوماوەی پێشودا هیلاری کلنتۆن پێشنیاری ئەوەی کرد کە بەگەرانەوەی هێزەکانی ئەمریکا هەندێك لەوانە لەکوردستان جێگیربکرێن یان دواتر کلنتۆنی سەرۆکی پێشووی ئەمریکا ئەوەی دوپات کردووە وتەئکیدی کردەوە کە ئەوان دژی هەر هێرشێکی تورکیان بۆ کوردستانی عێراق وئەوەشی ووت کە سەرەرای ئەوەی تورکیا دۆستێکی ستراتیجی باشی ئەمریکاودۆستێکی باشی ئیسرائیلیشە لەناوچەکەدا , ئەم ووتانەی ئەوە دەگەیەنێن کە ئەودۆستایەتیە بەردەوامە وئەووولاتە لەستراتیجەتێکدا یەکیان دەگرێتەوە بۆیە لەدەستی نادەن , بەلاّم ئەمرۆ وبۆ سیاسەتێکی هەنووکەیی وکاتی دەبێ ئەوهەنگاوانە بگۆرن لەبەر ئەوەی ناوچەکە ئەوەی پێویستە ئەمانە راستین ودەبێ کورد خۆیی لێیان گێل نەکات ودەرکیان پێبکات وئەورۆژگارەی لەبەرچاوبێت کە رای گشتی ووولاّتانی دوونیا پشتیان لێکردبووئەویش لەبەر ئەوەی بەرژەوەندیەکان یەکیان نەدەگرتەوە..

لەم روانگەیەوە داوادەکرێ کورد بەرژەوەندیە تاکەکەسیەکان , بەرژەوەندیە حزبیەکان وبیرەتەسەکان ئەوماوەیەنادەن ئەوهاوکێشانە بەدیاربکەون وهەستیان پێبکرێت . نمونەش لەگۆرەپانی سیاسی ئەمرۆی عێراقی دا وئەوگرفت وکێشە سیاسیەی کە هەیە زۆر بەراشکاوی ئەوبابەتانەی سەرەوەمان بۆ بەدیاردەخەن ودەبینین چۆن ئەوعەرەبانەی کە سیاسەت وئامانجەکانیان لەگەلّ ئەمرۆی سیاسەتی عێراق ناگونجێت بەبێ سلّ

کردنەوە بەرەنگاربونەتەوە وەهندێك لەوانەش بەخۆیان لەنێودەسەلآت وپرۆسەی سیاسی دان بەلآم دەنگی نارەزایی وزمانی هەرەشەوتەنانەت شەرکردن وپەنابردنە بەرچەکیش بەدوورناخەنەوە , ئەمانە هەموولەپێناوهەلوێستێك یان بیروڕایەك کە لەوروانگەیەوە هەست دەکرێت مافەکانیان خوراوە یان داواکاریەکانیان بەدەست نەهاتوون , لێرەدا کورد نەك لەعێراق بەڵکوئەووولآتانەی کە کوردیان تێدا دابەشکراوە تادەگاتە وولآتانی تری ناوچەکە هەموودەستیان لە زوڵم وزۆر شەری جینۆسایدوکۆمەڵکوژی ولەناوبردنی نەتەوایەتی کورد هەیە وپێویستە هەلوێستمان بەرامبەریان هەبێت , بەلآم بەداخەوە ئەوەی دیبینین بەپێچەوانەی دروشم ووتارە سیاسیەکانن وئەوەش دەبێتە زیاتر پەرتەوازەبوونی هەستە نەتەوایەتیەکان ولاوازبوونی ، دەرەنجام هەموومان پێکەوە باجی ئەوهەلآنەدەدەین..

فیدرالیەت وکۆنفدرالیەت لە سیستەمی دەسەلاّتی نوێخوازی دا

سەرەتا بۆ تێگەیشتن لە سیستەمی سیاسی ونوێخوازی کە ئەمرۆ لە زۆر ولاّتانی دوونیادا کاری لەسەر دەکرێ وسەرکەوتوانە بەریوەدەچێ و دەبێتە دەرەنجامی کۆتایی هێنان بە کێشە سیاسی ونەتەوەیەکان وهەنگاوێکبۆ دەستەبەرکردنی ئاشتی وئارامی وپێکەوە ژیان وبەکۆتایی هێنانی ناکۆکیەکان ولەهەندێ لەوپێکەوە نزیکبوونەوانەی کە فیدرالیەت وکۆنفیدرالی دروست دەبن بە ویستی دەوڵەتەکان خۆیان بۆ گەیشتنە ئامانجە هاوبەشەکان . دەکرێ پێش ئەوەی باس لە پرۆسەی کۆنفدراڵی بکەین هەڵوەستەیەکلەسەر بنەماکانی فیدراڵیەت بکەین ولەوێوە هەنگاوبەرەوکۆنفدراڵی .

❖ **فیدرالیەت**

شێوەیەکە لە شێوەکانی دەسەلاّت کە مافەکان لە چوار چیوە دەستوریەکاندا دەسەلاّتەکان دابەش دەبن لەنیوان دەسەلاّتی ناوەند وهەرێمەکاندا وبەپێی یاسا ولە روانگەی دەستورەوە ئەرکەکان ومافەکان بەدیاردەبن .. بێ گومان بۆ گەیشتنە ئەم دەرەنجامە لە نێوان نەتەوەکاندا پێویستی بەوپەیوەندیە مێژوویە هەیە بۆ پێکەوە ژیان ودواتر ویستی خۆیی بۆ ئەوپەیوەندیە لە چوار چێوەی دەسەلاّتێکی

فیدرالیدا ... بێ گومان ئەم شێوە سیستەمە لە زۆربەی وڵاتانی دونیا پەیرەودەکرێت لەوانە (ئەرجەنتین .. ئەڵمانیا .. ئوسترالیا .. بەلجیکا .. نەمسا .. هیند .. مەکسیك.. مالیزیا .. عیراق .. ئیماراتی عەرەبی .. پاکسان .. نەیجیریا .. روسیا وچەند وڵاتێکی دی) .

❖ **کۆنفدرالیەت ...** Confederation

سیستەمی سیاسی لەم وڵاتانەدا جیاوازن لە شێوەی ئەووڵاتانەی کە شێوە سیستەمی فیدراڵین .. پێکهاتەی ئەم دەسەڵاتە لە چەند دەوڵەتێکی سەربەخۆ خۆیی دەگرێ لە نێوان خۆیاندا رێکدەکەون لەسەر بنەمایی دروست بوونی دەوڵەتێکی کۆنفدرالی ، بەومانایەی ئەویەکیەتیە دەبێتە پارێزەری بەرژەوەندیە هاوبەشەکانیان وبریارەکانیان بەهاوبەش وپێکەوە دەدرێت ، بەڵام لەدەوڵەتی فیدرالی دا یەکدەوڵەتە سەرەرایی دابەش بوونی دەسەڵاتەکان لەنێوان هەرێمەکان وناوەند ... لە کۆنفدرالیەت دا سەربەخۆیی دەوڵەتەکان پارێزراوە وبەپێی یاسا نێودەوڵەتیەکان دەکرێ لەرێی رێککەوتنەوەکانەوە دەبن بەومەرجەی رەزامەندی تەواوی دەوڵەتە ئەندامەکان ولە سیاسەتی نوێی دا کۆنفدرالی یەکیەتیەکی هەمیشەیی دەوڵەتەکانە کە خاوەن سەروەری خۆیانن بۆ کاری هاوبەش کە پەیوەندی بەوڵاتانی ترەوە هەبێت ... دەستور وەکسەرچاوەیەکک دوای ئەورێککەوتنانەوە دێت کە تێیدا مافەکان لەوچوارچێوەیەدا دەپارێزێت وئەرکەکان دەست نیشان دەکات وزۆربەی کات پرسە گرنگەکان وەکلایەنی سەربازی وکاروبارەکانی دەرەوە ولایەنی ئابوری خاڵی هاوبەش دەبن لە کاروباری دەوڵەتی کۆنفدراڵی لەهەمان کات دا بواری وەرزشی ورێکخراوە پیشەییەکان سەربەخۆیی خۆیان دەبێت وجیاوز لەویەکگرتنە مامەڵەدەکەن وهەندێکجیاوازی لە شێوازی

ئەودەسەلاّتانەدا لە کۆنفدرالیەتەکاندا ونمونەی هەندێکلەوانە (یەکیەتی ئەوروپا .. کەنەدا .. سویسرا .. ئەنجومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی) .

❖ **کۆنفدرالیەتی یەکیەتی ئەوروپا** Europäische Union

یەکیەتی ئەوروپا وشێوەیەکلەویەکیەتیە خۆویستیەی کە جیهاندا وێنەی نیە وکۆنفدرالیەتێکی سەرکەوتوونمونەییە وکۆمەلّەیەکی نێودەولّەتیە بۆ ولاّتانی ئەوروپا کە 27 ولاّت لەخۆیی دەگرێت .. سەرچاوەی دروست بوونی ئەم یەکیەتیە وەکراستیە مێژوویەکان دەگەریتەوە بۆ پایماننامەی ماستریخ کە ساڵی 1992 مۆرکراوە . بێ گومان بۆچونەکان وهیوای ئەم یەکبوونە لەسەرەتایی پەنجاکانەوە بووە وکاری لەسەرکراوە ودەرەنجامی ئەوزەمینە ئەوروپا بەم رۆگەیشتووە.

گرنگترین بنەماکانی ئەم یەکیەتیە گواستنەوەی دەسەلاّتەکانی دەولّەتە نەتەوەیەکان بۆ دەولّەتی موئەسەساتی لە ئەوروپادا ، لەگەڵ ئەوەش سەربەخۆی لە بریاردان ودەسەلاّتەکان بەوشێوە سەربەخۆییەی وەکولاّتێکبوونی دەبێت بەومانایەی ناتوانێ ئەم یەکیەتیە لە بنەمایی فیدرالیەتەوە ببینین وئەم شێوازە یەکێکە لەوسیستەمە دەگمەنانەی جیهان لە شێوازوسیستەمی رێکخراوەیی وکاریگەریەکانی لەسەر تاکلە ئەوروپادا لە رووی سیاسی وئابوری وکۆمەلایەتی وگشت لایەنەکانی دی ژیان وهەنگاوێکبۆ ئازادیەکانی مرۆڤ ودەستەبەرکردنی پێداویستیەکانی لە خۆشگوزەرانی ژیانێکی ئارام .

یەکیەتی ئەوروپا لەزۆر لایەنەوە کاروچالاکی جۆراوجۆری هەیە لەوانە دروست کردنی بازارێکی یەکگرتوویەکشێوە دراوکە 13 ولأت کاری پێ دەکات لە کۆیی 27 ولأتەکە .. یەکیەتی ئەوروپا لە رووی سیستەمی کشتوکاڵیەوە تادەگاتە سیستەمی راولەدەریا لەسەر بنەمایەکی یەکگرتووکەبەرژەوەندیەکانی ئەم یەکیەتیە دەپارێزێت وکاری لەسەردەکات .

لەیادی 50 ساڵەی دروست بوونی ئەویەکیەتیەی کە لە دەرەنجامی ئەوئیمزا کردنەوە بوولە رێککەوتن نامەی رۆما ، بەوبۆنەیەوە لە 2007 دا ئەم یادە کرایەوە وئەورۆژە بەبەرزوپیرۆز راگیرا .

لەمێژووی ئەوروپادا زۆر هەولّ وتێکۆشان هەبوون لە یەکگرتنەوەی ئەم یەکەتیەدا ، گەر لە دوای روخانی ئیمپراتۆریەتی رۆمانیەوە بروانین کە درێژبوونەوەی بە دەریای سپی ناوەراست دا تا ئیمپراتۆریەتی شارلمان فرنکودواتر ئیمپراتۆریەتی رۆمانی پیرۆز کە پێکەوە بەشێکی زۆریان لەژێردەسەلاتی خۆیاندا بۆ سەدان سالّ فەرمان رەوایەتی دەکرد وپێش سەرهەڵدانی دەولّەتە نەتەوەییەکان ودواتر هەولّەکان لەم بارەیەوە بوونی هەبووە بۆ یەکگرتنەوەی ئەوروپا لەوانە هەولّەکانی ناپلیۆن لە سەدەی 19 دا ولە چلەکانی سەدەی 20 دا هیتلەر هەمان هەولّی لەم بارەیەوە دا وهەردووهەولّەکان سەکەوتنیان بەدەست نەهێنا وتەنها بۆ مایەکدرێژەیان هەبوو، بێ گومان لەروانەی ئەوپێکهاتەی دانیشتوانی ئەم کیشوەرەوە کە زمان ونەتەوایەتی ومێژوداب ونەریت ورۆشنبیریەتی جیاوازیان هەیە وبەردەوام لە رێگای هێزی سەربازی ودژبەخواستەکانی گەلەوە ئەم هەولأنە دراون ونائارامی وبەردەوامی شەروناکۆکیەکان ئەوهۆکارە گرنگانە بوون لە بەردەوام نەبوونی هەولّەکان وشکست خواردنیان

وبەپێی دەقە مێژوویەکان تەنها هەوڵێککە لە ڕێگای بۆچونێکی ئاشتیانەوگیانی هاوکاری وداپەروەری وپێکەوە ژیان وئەندام بوون لەوپرۆژەی یەکخستنە لەلایەن ڕۆشنیروچالاکوان لەبواری ئاشتی فیگتۆر هیگۆ ساڵی 1851 بەبێ ئەوەی ئەم هەوڵە بچێتە بواری جێ بەجێ کردنەوە شەرەکانی جیهانی یەکەم ودووەم وکارەساتەکانیان ودەرەنجامەکانی وکاریگەریەکانی لەسەر ژیانی هاوڵاتیان وپێویستیەکانیان لە ئازادی ودەستەبەرکردنی ئەوژیانەی کە شایستەی دانیشتوانی ئەم وڵاتانەیە لە هەنگاوەکان لە ئاوەدانکردنەوە وبنیادنانەوەی سەرلەنوێ بەشیوازێکی شارستانی ومۆدێرن لەسەر بنەما مرۆییەکان تا ڕێگا لە دوبارەبوونەوەی جەنگێکی دی جیهانی بگیرێ .

دروست بوونی کۆمەڵەی خەڵوزوپۆلای ئەوروپی لە 1951 دەرەنجامی ئەوهەستەوە دامەزرا کە پێیان وابوودەبێ ئەوروپا ڕۆژگارێکلە چوارچێوەی سیستەمێکدا پێکەوە کۆببێتەوە ، ئەم کۆمەڵەیەش لە نێوان ئەڵمانیای ڕۆژئاوا وفەرەنسا وئیتالیا وبەلجیکاوهۆڵەندا ولوکسمبۆرگ دا بووبە یەکەم یەکیەتیەکی گومرگی هاوبەش ناسراوە لەژێر ناوی دامەزراوەی ئابوری ئەوروپیەکان (European Economic Community) ، یان ناوی بازاری هاوبەشی لێدەنرێت وئەمە وەکسەرچاوەیەکی کارکردن وتەشەنەکردنی بۆ کارگەوکۆمپانیاکان ودواتر لە بوارەسیاسیەکاندا وهاوبەشیە ئابوریەکان وشەریکایەتی تێیدا وئاڵوگۆرە بازرگانیەکان وتەشەنەکردنی پەیوەندیەکان وگۆرانکاری بەردەوام لەم لایەنەوە وهەنگاوی باشتر بۆ بەرەوپێشبردنی کاریگەری تەواویان هەبوولە دروست بوونی یەکیەتی ئەوروپا . ئالای ئەم یەکیەتیە مێژیەکەی دەگەڕێتەوە بۆ 1955 ودواتر لەلایەن ئەنجومەنی ئەوروپییەوە ئەم

شێوە ئالأیەی ئەمرۆ پەسەند کرا کە 12 ئەستێرەی ئالتونی لەسەر تەختی شین بەخۆوە دەگرێ ...

سەرچاوەی ئەم بیرۆکەیە لەوە دێت کە یەکیەتی ویەکگرتن لەنێوان ئەوروپییەکاندا ودواتر هەوڵەکان خرانە گەر بۆ رەزامەندی ولأتانی بۆ قبولْ کردنی ئەوئالأیە ولە سالّی 1983 لەلایەن پەرلەمانی ئەوروپا پەسەند کرا ولە سالّی 1985 دا لەلایەن هەمووسەرکردە کانی ولاتانی ئەوروپییەوە ئەوئالأیە پەسەند کرا .

❖ Deutscher Bund یەکیەتی ئەڵمانیا

یەکیەتی ئەڵمانیا لە کۆنگرەی ڤینا سالّی 1815 هەموودەوڵەتە ئەڵمانیاکانی کۆکردەوە کە بریتی بوون لە 34 ئیمارەت و4 شاری سەربەخۆ کە خۆیی لە شێوە کۆنفدرالیەتێکدەدا ، ئەم یەکیەتیە تا سالّی 1866 درێژەی هەبوو. یەکیەتی ئەڵمانیا سنورەکانی بەدرێژای دەسەلأتی ئیمپراتۆریەتی رۆمانی پیرۆز بوو.. ئەندامانی ئەویەکیەتیە لە دەوڵەت وئیمارەت سەربەخۆیی تەواوی خۆیان هەبوو.. ئەڵمانیا ئەووڵأتەی تا ئەمرۆ لەسەر هەمان شێوازوسیستەم مامەڵەدەکات وسیستەمی سیاسی رەنگە خۆیی لە کۆنفیدرالیەت نەدات بەلأم فیدرالیەت بەشێوازێکی سەردەمیانە ودیموکرات خوازانە پەیرەوی دەکرێت وهێشتا زۆر لەوهەرێمانە خۆیان بەسەربەخۆ دەزانن ودەخواز جارێکی دی بەرەوکۆنفدرالیەت بچنەوە لەوانە هەرێمی بایەر کە بەردەوام خۆیان بەجیاواز وبە بەهێزووخاوەن سەربەخۆیی تەواودەزانن .

❖ کۆنفردالیەتی ولأتانی کەنداوی عەرەبی

بەپێی ئەوسەرچاوە نزیکانەی دەسەلآتی سەرکردایەتی ولآتانی کەنداوی عەرەبی لە زۆربەی ئەوولآتانە پرۆژە یاسایەکئامادەکرێت بە گۆرینی شیوازی ئەنجومەنی هاریکاری کەنداوی عەرەبی بۆ کۆنفیدرالیەتی کەنداوکە ئەرکە سیاسیە دەرەکیەکان وسەربازی وئاسایشیەکان لەئەستۆدەگرێت وتەواوی ولآتانی کەنداویش سەربەخۆیی وسەروەری خۆیان لەدەست نادەن .... وەکئەوەی ئاشکرایەتی ولآتانی کەنداوروبەرووی پلانەکانی ئێران دەبنەوە وبەردەوام ناکۆکیەکان بوونی هەیە وئەم پرسە وەکهەنگاوێکی پێویست ولەباری بۆ ئایندەی ئەم ولاتانە لەناوچەی کەنداوی عەرەبی لە لایەن زۆربەی سیاسیانی ئەم ولآتانەوە دەبینرێت وبەپێویست دەزانرێت بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئێران . بێگومان پێچەوانەی ئەوبۆچونانەی کە گوایە فیدرالیەت وکۆنفیدرالیەت هەنگاوێکبۆ بەش بوون لێکترازان بەڵکوهەنگاوێکە بۆ پێکەوە ژیان وپێکەوەبوون لە چوارچێوەی ئەوشێوە سیستەمەی کە بەخواستی ئەوولآتانە دەبێت ... بەپێی سەرچاوەکان لەگەڵ یەکگرتنەوەی سیاسەتی دەرەوە ولآتانی کەنداوکە نوێنەری ولآتان دەکات ولایەنی سەربازی یەکگرتوودەبێت وهەروڵآتێکبالّوێزخانەیەکی دەبێ ونوێنەرایەتی دەکات وپاسپۆرتێکی یەکگرتووبۆ سەفەری هاولآتیانی کەنداوی عەرەبی بەشیوەیەکی یەکگرتوانە لەگەڵ یەکخستنەوەی سیاسەتی نەوت وبەکێتی گومرگی هاوبەش ... بێ گومان دروست بوونی ئەم بیرۆکەیە لە دوای ئەوبارە نائارامەی کە ولآتی بەحرەینی گرتەوە لەولێشاوە نارەزاییەی کە زۆربەی ولآتانی عەرەبی گرتەوە وبە بەهاری عەرەبی دەناسرێت بەحرەینیش وەکئەندامێکلە ئەنجومەنی ولاتانی کەنداوی عەرەبی رووبەرووی نارەزایی وخۆپیشاندانی عەرەبە شێعەکان بووە وئێران بەوە تاوانبارکرا کە دەستی لە پشێویانەدا هەیە وئەوپلانەی کە گوایا لەبەرنامەدا هەیە تا ساڵی 2017 دەست بەسەر ناوچەی کەنداوی

عەرەبی دابگرێت .. کەواتە ئەم سیستەمە وەکهەنگاوێکبۆ یەکریزی وهاوکاری وکاری هاوبەش وبەهێزبوون وباشتر بەرەنگاربونەوەی پلانی دژمنان سەیردەکرێت وئاشکرا بیری لێدەکریتەوە .

❖ **کۆنفدرالیەتی تارگۆویکا** Konfederacja targowicka

لە 27 ی ئەپریلی 1792 لە Sankt Petersburg سانکت پێتەرسبۆرگ بەهاوکاری ئیمپراتۆریەتی روسیا (کاترینی دووەم) Katharina II کە هاوکاری وپشتگیری لەدروست بوونی ئەم کۆنفدرالیەتە لەدەرەنجامی نارازی بوون بوولەسەر دەستوری پۆڵەندی لە مای 1791 ولەشەری روسیا وپۆڵەندا ساڵی 1792 پادشای ئەوکۆنفدرالیەتە بەشداری کردوئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە پۆڵەنیا بەش بکرێت ... دواتر ئەوانەی کە پەیامی دروست بوونی کۆنفدرالیەتیان بەدەستەوە بووبە خەڵکانی خۆفروش وتاوانبار سەیردەکران وتائەمرۆش ئەوکەسانە بەهەمان شێوە سەیردەکرێن .

❖ **جیاوازیەکانی نێوان فیدرالیەت وکۆنفدرالیەت ..**

- تێکرای ئەوولاتانەی کە ئەندامی ئەویەکیەتیە کۆنفدرالیەن کە مافە سیاسیەکانیان لە بواری کاروبارەکانی دەرەوەونوێنەرایەتیە دبلۆماتیەکان بەشیوەیەکی ئاسایی وئازاد کاری لەسەر بکرێت ، بەلاّم ئەندامانی ئەوولاّتانەی لەسەر سیستەمی فیدرالیەت کاردەکەن ئەومافەیان نیە ونوێنەرایەتی دبلۆماتی وسیاسەتی دەرەوە لە تایبەتمەندی دەسەلاّتی ناوەند دەبێت .

- ئەندامانی دەوڵەتی کۆنفدراڵی مافی ئەوەیان هەیە شەر دژ بە ولاتانی دی رابگەیەنن وهەریمەکان لە ولاتی فیدراڵی دا ئەومافەی نیە وناوەند خاوەن بریاردەبێت .
- ئەوشەرەی لە نێوان ولاتانی ئەندام لە کۆنفدراڵیەت دا دەبێتە شەرێکی نێودەوڵەتی وهەمان ئەوشەرەی نێوان هەرێمەکان لە ولاتێکی فیدرالدا دبێتە شەری ناوخۆ وناوچەیی .
- هەموسەرپێچی ولادان لە یاسا نێودەوڵەتیەکان لە لایەن یەکێکلە ولاتانی کۆنفیدرالیەوە تەنها ئەوولاتە بەرپرسیاردەبێت وئەنجامەکانی رووبەرووی خۆیی دەبێتەوە ، بەڵام لە ولاتانی فیدرالدا بەپێچەوانەوە .
- دەستەولیژنەی تایبەت وهاوبەش لە نێوان ولاتانی ئەندام لە کۆنفدرالیەت دا سەرپەرشتی کاروبارەکانی ئەویەکیەتیەدەکەن ولە ولاتانی فیدرالدا ناوەند سەرپەرشتی هەرێمەکان دەکات وسەرۆکایەتی هەرێمەکان دەکات .
- بۆ هەموولاتێکەهیە بەویستی خۆیی ولەوکاتەی خۆیی دەیەوێ لەویەکیەتیە کۆنفدرالیە بکشێتەوە ، بەڵام هەرێمەکان ئەومافەیان نیە چونکە بەشێکن لەوولاتەی کە نابێ لێی جیابنەوە .
- ناسنامە وپاسپۆرتی هاوبەش بە هەموولاتانی ئەندام لە وکۆنفدرالیەت دا نیە وهەرولاتە ناسنامەی تایبەتی خۆیی هەیە ولە ولاتانی فیدرالی دا ناسنامە تەنها هی دەوڵەتی یەکیەتی فیدراڵە ویەکناسنامە هەیە بۆ هەرێمەکان بەبێ جیاوازی پێچەوانەی کۆنفدرالیەت کە زۆری ناسنامە ورەگەزایەتی بەپێی ئەندامیەتی ولاتەکانە لەوکۆنفدراڵەیەتەدا .
- زۆری سەرکردە لە کۆنفدرالیەت دا هێندەی ئەندامیەتی ولاتەکان دەبێت ، بەلام لە هەرێمەکاندا سەرۆکایەتی ولات دەگەرێتەوە بۆ

یەکسەرۆککە ئەویش سەرۆکی ناوەندە وسەرۆکی هەرێمەکان تەنها لە چوارچێوەی هەرێمەکەیاندا خاوەن دەسەلآت دەبن .

کۆنفیدرالّیەت ئەوشێوە سیستەمەیە لە بەریوەبردنی دەسەلآت لە نێوئەوولآتانەی کە پێکەوە رێکدەکەون وئەم شێوە سیستەمە لێرەولەوێ باسی لێوەدەکرێت .. لەگەلّ ئەوەی کە سیستەمی فیدرالّی لەم هەرێمەدا لە دوای هەلّبژاردنەکانی کورد لە ساڵی 1992 وە دەست بەکارەولە دوای پرۆسەی ئازادی عێراقیشەوە ولە چوارچێوەی یاسا ودەستوردا ئەم هەرێمە دەناسرێت ومامەلّەی لەگەلّ دەکرێت ولە هەمان ئاراستەوە کورد لە زۆربەی ناوچەدابراوەکاندا کێشەی هەیە وتەواوی ئەم پرسە بە هەلّواسراوەیی ماوەتەوە وتابێ کێشەکان قولّتردەبنەوە و ئاکامەکان پەیوەست دەبن بە ئاکامی عێراق دوای کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە عێراق وئەوبارودۆخ وپێشهاتانەی کە دێنە پێش دیاری دەکات کە کورد روبەروی چی دەبێتەوە ..

کورد بۆ گەیشتنە ئەودەرەنجامەی کە دەبێ ئەوخواستە جەماوەریە بخاتە بەردەست ولەریگای راپرسیەوە نیشانی بدات کە کۆمەلّگاوجەماوەر بەتێکرا خواستی ئەوەیان هەیە کە کورد لە روانگەی بەدەولّەت بوونیەوە ولە سیستەمی کۆنفیدرالیدا پەیوەندیەکانی بە عێراقەوە ببەستێتەوە ...

بەتایبەت دوای داواکانی هەندێکلە پارێزگاکان بۆ بوون بە هەرێمێك، کە ئەمە کاتێکی لەبارە بۆ کورد دوای بەجێ گەیاندنی ئەوداوایانە کوردیش خواستە نەتەوەییەکانی بخاتە رووەسەر ئاستی سیاسی ودەسەلآت وجەماوەری دا داکۆکیان لەسەربکات وعێراق لە سیستەمی فیدرالیەوە بەرەوسیستەمێکی کۆنفیدرالی هەنگاوبنێ .

تەوافقی سیاسی لە عێراقدا چەند لە بەرژەوەندی کوردایە

تاکەی کورد باوەری بە بنەمای تەوافقی سیاسی هەیە .. ؟

تاکەی کورد لە عێراقی نوێدا لەسەر ئەم بنەمایە مامەڵە دەکات.. ؟ دەکرێ لێرەوە بەخواستە نەتەوەییەکان بگات ؟

بنیاد نانەوەی عێراقێکی نوێ وراگرتنی هاوسەنگیە سیاسیەکان لە عێراقی دوایی رژێمی بەعس ولە سەرەتایی دارمانی دەسەلاتی دیکتاتۆریەت وهەرەس هێنانی سەرجەم بنەماکانی دەوڵەت ، بە پێی ئەوپێکهاتەی کە ئۆپۆزسیۆنی عێراقی لەخۆیگرتبووزیاتر ئاشکرابووکورد وشیعەوسونە ودواتر تورکمان ومەسیحی وکەمایەتیەکانی دی ، ئەمەش لەروانگەی جۆری مامەڵەکردنی رژێمی بەعس لەگەڵ نەتەوەوکەمەنەتەوایەتی ومەزهەبەکانی دیدا بەدیاردەکەوت ، واتە وەك هۆکارێکی سەرەکی بوولەدروست بوون وبەدیارکەوتنی ئەوشێوازە بەرهەڵستکاریە ، کورد وەك نەتەوەیەکی جیاواز لەهەموبنەماکاندا وبە هەموپێوەرەکان مافی خۆیەتی ئەوجیاوازیەیی خۆیی نیشان بدات وکاری لەسەربکات ، کار بۆ ئەوە کرا

که ڕێگایی تەوافق وڕێککەوتنی پێکەوە لەسەر کارەکان ودەسەلآت گرتنە دەست وفەرمانڕەوایەتی وچارەسەر کردنی کێشەکان لەم ڕێگایەوە بێت ، کەواتە تەوافق وڕێککەوتن لەسیاسەت ودابەشکردنی دەسەلآت ویەکگرتنەوە لە بەرژەوەندیە نیشتمانیەکان خۆیی دەگرێتەوە .. سەرەتا بەهۆیی لاوازی عەرەب ونەگەیشتن لە راستیەکان وقبوڵ نەکردنی بارودۆخەکان وەک خۆیی ، کورد توانی ڕۆڵی بەرچاوبگێڕێ لە دروست کردنەوەی عێراقێکی دارماووبێ بنەمایی ئیداری وئابووری وسەربازی وسەرجەم لایەنەکانی دی ژیان لەگەڵ بوونی بەردەوامی توندوتیژی ونەبوونی هێمنی وئارامی سیاسی وبەردەوامی ناکۆکیەکان وئاستەنگی زۆر ، هێندەی کورد لەسەرەتایی روخانی ڕژێمی بەعسدا کاری بۆ دروست کردنەوەی عێراق دەکرد هێندە لە ئامانجە نەتەوەیە ئایندەیەکانیانی نەدەروانی هێندەی سەرقاڵی زۆر کارە لاوەکیەکان بوون هێندە بەرژەوەندیە نەتەوەییەکان بەرەهەند وەرنەدەگیران وتاقیکردنەوەکانی رابردووومامەڵەی لایەنی عەرەبی بەدرێژایی مێژوولەگەڵ کورد لەپێش چاوی کورد هەمیشە وون بوون ، کورد بە چاوێکی دی لە ئایندەی عێراقی دەروانی ولە روانگەیی خۆیەوە کاری بۆدەکرد ... بەتایبەت لایەنی سونەوعەرەبە ڕەگەزپەرستەکان کە تەنها لە خۆیان زیاتر کەسی دییان پێ قبوڵ نەبوو، ڕێک کەوتن ودابەشکردن وبەریوەبردنی کاروبارەکان بەشێوەیەکی کاتی ویاری کردن لەگەڵی دەکرێ بڵێن لێرەدا کات لە بەرژەوەندی لایەنی عەرەبی بوو.. بێ بەرنامەیی کورد ولاوازی لەیەک هەڵوێستی وتۆکمەیی لە کاروسیاسەتی (توافق ومحاصصە) ، ئەگەر لە روانگەی تایفەگەری ، ئایینی ، ناوچەگەری ، نەتەوەیی وسیاسی وبەرژەوەندیەکانەوە بێت ،

دەرگایەکە بۆ رێککەوتن ودابەشکردن وپاراستنی بەرژەوەندیەکان وکپکردن وپەك خستنی دەقە دەستوریەکان وزەوت کردنی مافەکان ... لوبنان ئەوولاتەی کە لەسەر شێوازی فرە پێك هاتەیی کە خۆیی لە 17 پێك هاتەی جیاواز دەگرێتەوە ولە رۆژهەلاتی ناوەراست دا دوای ئەولە رووی فرە لایەنی وفرە رەگەزییەوە عێراق دێت ..

گرفتی سیاسی لە لوبنان ونەگەیشتنە دەرەنجامە سیاسیەکان وئەوئاستەنگانەی لەبەردەم دامەزراندنی دامودەزگا سیاسیەکاندا لەم ولاتە پێش هاتوون وبەتایبەت ئەوەی لە دوای هەڵبژاردنەکانی ئەم دوایەی کە بووە مایەی گرفت لە دروست کردنی حکومەتدا کە زیاتر لە چەند مانگی خایاند بۆ دروست کردنی حکومەتێکی یەکگرتووبە خواستی هەموولایەك ئەمەش ئاستەنگێکەوزۆر گرانە بتوانرێت دەسەلاتێك پێك بهێنرێت ورەزامەندی هەموولایەکی لەسەربێت ...

عێراق ئەوولاتەی بەدرێژایی مێژووله گێژاوی نائارامی وزۆرداری وشەروگۆرانکاریە خێراکان لە دەسەلات وفەرمان رەوایەتی وتاك رەوی دەسەلاتی زۆردار وفەرمان رەوایەتی بە زەبری ئاگروئاسن وکوشتن وسەرکەوتنەکان لەسەر حسابی خەڵکانی دی بووە لەم ولاتەدا ، کوردیش وەك نەتەوەیەك لە بەشێکی ئەم ولاتەدا بەزۆرودوور لەخواستی خۆیی ژیانی بەسەردا سەپێنراوە ، کە تائێستاش ئەم راستیە لە لایەن سیاسەتمەدارانی کوردەوە دەشاردرێتەوە وبەئاشکرا دانی پێدا نانێن کە ئەم شێوە ژیانەی کورد ولەم چوار چێوانەدا بەخواستی کەسایەتی کورد نیە ودەبێ کاتی ئەوە هاتبێت بێ ترس وشەرمکردن ئەوراستیە بە

دەسەلآت وکەسایەتی ئەونەتەوانە بگەیّنین کە کوردیان بەسەردا دابەش بووە ، سەرەرایی ئەوەی لە ئاستە ناوەندەکان وسیاسەتی نیّونەتەوەیی ودونیادا کورد ویستی خوّیی لەوراستیەدا رابگەیەنیّت وکاری بوّ بکات تا زەمینەیەکی لەباروگونجاوبوّ بەدیهیّنانی خواستەکان بیّتە دی .

ئاین ونیشتمان پەروەری ونەتەوەپەرستی ولیبرالیەت وکەمەنەتەوایەتی وجیاوازی مەزهەبی ئەمانەوئەوپیّکهاتانەی کە عیّراق وەک ولآتیّك پیّك دیّنن ... بەلآم دەسەلآت وفەرمان رەوایی دوور لە راستی ئەوپیّکهاتانەوە فەرمانرەوایەتی کردووە ، ئەمەش هوّکاریّك بووتا ئەوزەمینە لەبارەی ئەمروّ بوّ هەموویّك هاتەکان دروست بیّت بوّ ئەوەی لەسەر ئەوبنەمایە ئەم ولآتە دروست بکەنەوە .. بەلآم ئەوەی گرنگە بپرسین ئایا دوای دارمانی دەسەلآتیّك دەکریّ چەند پیّکهاتەیەکی جیاوازوودور لەیەك بتوانن لە سەربنەمایی تەوافق وپیّکەوە ژیان بنیادی ولآتیّکی ئارام وخوّشگوزەران وپر لە ئایندە دروست بکەنەوە ..؟ دەکریّ بەرژەوەندیە نەتەوەیی یەکان وەلانریّن وبەرژەوەندی گشتی یەکیان گریّتەوە... ؟ .

ئالّوّزیەکانی دەسەلآت وکیّشەکان لە عیّراق دا لە کویّوە سەرچاوە دەگرن ودەرەنجام کیّ لەم ولآتەدا دەسەلآت دەگریّتە دەست .. ؟

ئەم چەند پرسیارانە بەردەوام لە میّشکی تاکی عیّراقی وبەتایبەت کوردی دا مەنگیان خواردووە وبیّ وەلآم ماونەتەوە .. پیّ داگرتنی سەرکردایەتی سیاسی کوردی لەسەر دەسەلآتی تەوافق وپیّکەوە ژیان لەم ولآتەدا چەندە لە بەرژەوەندی نەتەوەیی کوردە ... ؟ مافەکانی کورد دەبیّ لە روانگەی تەوافقی سیاسیەوە بەدەست بیّن .. ؟ تەوافق لە عیّراق دا تاکەی دریّژەیی

دەبێت وکاریگەری کورد لە سەرمانەی ئەم دیاردەی دەسەلآتە چەند دەبێت ؟ ..

وەلآمی ئەم چەند پرسیارانە خۆیان لە ئەمرۆیی عێراق دا دەدۆزنەوە وگەر بەوردی لە شێوازە سیاسیەکانی پێك هاتەی ئەم ولآتە ودەستە دەرەکیەکان لە دروست بوونی بنەمایی سیاسی لەم وولآتەدا ئەوە نیشان دەدەن کە سەدەیەك پێش ئێستا پێش هاتە سیاسیەکان وبەرژەوەندیە نێودەولّەتیەکان لە پیشەوە بوون ودەکرێ رۆلّی بەرچاوی ئینگلتەرا لەوسەردەمەدا لە دروست کردنی بنەمایەکی ئالّۆز ونایەکان گیر بۆ داهاتووی عێراق بنیاد بنێ ، رەنگە ئێمەی کورد بەپێچەوانەی رای عەرەبی کەمتر دەرك بەوەبکەین چونکە لە روانگەی زولّم زۆری بەرامبەرەوە زۆر جار دەرك بە راستیەکان ناکرێت ودۆست دوژمن لەیەك جیاناکرێتەوە ، ئەمەش یەکێکە لەوگرفتانەی کورد کە هەمیشە دەیخاتە گێژاوی سیاسی وبارودۆخی چاوەروان نەکراوەوە ...

سەرەتایی دەسەلآت وگرفتە ناخۆییەکان وشکستی ئەودەسەلآتە لە چارەسەر کردنی کێشەکان وهەولّدان بۆ مانەوە لەدەسەلآت وخۆ نەگونجاندن لەگەل خواست وداواکانی جەماوەردا ومامەلّە لەگەلّ پێك هاتە جیاوازەکانی عێراق دا ، دەرەنجام کۆتایی هاتنی بەوشێوە خۆێناویە شێوازی سیاسی لەوولآتەدا گۆری ، لەگەلّ زیادبوونی ناکۆکیەکان ودووركەوتنەوە لە رێگا چارەسەر وقبولّ بوونەوەی لە ناخی گرفتەکان ، خواستی ئەوە دەخەنە رووکە چارەسەر وگەیشتنە ئەنجامێك کە کورد لەوئاستەنگیە تەماویە وەدەربێنێت ورەوتی ئاسایی وخواستراولە رووی

بەرژەوەندیە نەتەوەییەکانیەوە بگرێتە بەر . لەگەڵ ئەوەی دەسەلآتی سەربازی وهێزودەستگرتن بەسەر هەموولایەکدا وچاودێری سەرجەم دامودەزگاکان وفەرمانرەوایەتی سەربازی لە وولآت کۆتایی بەدەسەلآتی پاشایەتی هێناوئەم دەسەلآتە ئەوسەردەمەی ناصریەکان لە میسر ودەسەلآتی سەربازی لەتورکیا بینرا .. بەلآم ئەوەی راستی بووئەوانیش شکستیان خوارد وحالّیان لە حالّی دەسەلآتی پاشایەتی باشتر نەبوو... ئەوەی پێوەرەکانی لە دەسەلآتی سەربازی گۆڕی لە بۆ چوونە نیشتمانیەکانە بەرەوبۆچونی نەتەوەیی ..

سەرکردە سیاسی وئاینیە شیعەکان باس لەوە دەکەن کە مافی خۆیەتی شیعە وەك زۆرینە لە عێراق دا سەرکردایەتی ودەسەلآت بگرێتە بەر ، لەم روانگەشەوە هەولّەکانی مالکی بەردەوامن بۆ خۆ دورخستنەوە لە تەوفق وکارکردن لەسەر دەسەلآتی زۆرینە .. ململانێی پێش هەلّبژاردنەکان وکارکردن بۆ گەیشتنە دەسەلآت وحوکمرانی لە رێگایی ئامانجە شاراوەکان وکارکردن بۆیان وجیاوازی لەگەلّ شێوازی مامەلّەکردن لەگەلّ روداوەکان ودروست بوونی تەوافق بەبێ ئەوەی گۆران بەسەر ئامانجەکاندا بێت یاخود کێشەکان وئاستەنگیە بنەرەتیکانی نێوانیان چارەسەربکرێن ، وەك ئەوشەرەی کە تەنها کاغەزەکانیان پێکەوە تێکەلّ دەکرێن بەبێ ئەوەی ناوەرۆکەکانیان بخوێنرێنەوە وبۆ تەنها ساتێکیش کاریان لەسەر بکرێت .

کەواتە چاکسازی سیاسی لە دامودەزگاکاندا ئەگەر عێراقی بن یان کوردی گاریگەری راستەوخۆیی لەسەر ئەوپەیوەندیانەی کورد وعەرەب یا کوردودەسەلآتی ناوەندی لە بەغدا دەبێت ...

دەست تێوەردانە دەرەکیەکان .....

رۆڵی دەرەکی وسیاسەتی جیاواز لە دراوسێکانی عێراقەوە بەردەوام کاریگەر دەبێت لە دروست کردنی وێنەی سیاسی لە ولاّت دا .. بەپێی جیاوازیە نەتەوەیی وئاینی وئاڵۆزیە سیاسیەکان لە عێراق دا بەچەند شێوازێك ..

- **سەبارەت بەکورد ، ناکۆکیەکان وکاریگەری دوژمنانی کورد لە بەردەم پرۆسەوهەنگاوەکانی کورد لە سیاسەتی نوێی عێراقداوئەوئاستەنگانەی کە پرۆسەکە پەك دەخەن ، بە پێچەوانەی بەرژەوەندیەکانی کوردی دەکەنەوە .. ئەم شێوە سیاسەتەش لە سەرەتایی پرۆسەی ئازادی عێراقەوە بەردیارکەوت لە هەڵوێستی ئەمریکادا بەرامبەر بەکورد وئایندەی ناوچە دابراوەکاندا وپەك خستنی ئەوپرۆسەیە تا بەئەمرۆمان .. ئەمە سەرەرایی هەڵواسینی زۆر پرسی دی نەتەوەیی کە کورد لە سەرەتایی شۆرشەکانیەوە لەسەر ئەوپرسانە لەگەڵ دەسەلاّتەکانی عێراقدا بەئەنجام نەگەیشتووە وخەبات وتێکۆشانی بەردەوام بووە ولەوپێناوەدا قوربانی داوە..**

- **هەڵوێستی لایەنی عەرەبی بە هەردوولایەنی سوننە وشیعەوە کە سیاسەتە نەتەوەیە عەرەبیەکان وهەمان رەوتی پێشوویی بەعس ودیکتاتۆریەتی وشۆڤێنیەت بەرامبەر بەکورد بەردەوامە وکاریگەری ولاّتانی عەرەبی چ بەرامبەر بەسیاسەتی کورد لە ناوچەکە یان سیاسەتی شیعە کە بە درێژەدەری سیاسەتی ئێرانی دەزانن لە ناوچەکەدا ، هەمان شیواز لە لوبنان کاری لەسەر کراوتا ئەمرۆش بەردەوامە ، دەست**

تێوەردانی سوریا لە لایەك وئێران وسعودیەووڵاتانی دی لە ناوچەكە لە لایەكی دی ..

كەواتە لە كەشوهەوایەكی سیاسی وا ئاڵۆزدا ئاستەنگە لە رێگایی تەوافقەوە مەبەستەكان بەوئاستە بپێكرێن كە لەبەرژەوەندی كوردا بن ، یا روەوئایندەیەكی گەشمان بەرێت .. كاری سیاسی وڕەوتی ئەوپڕۆسەیە لە دوایی 2003 وە لە پێش چاوە وسەركەوتنەكان ودەستكەوتەكان وئاڵۆزیەكان بەپێش چاوەوەن ودەكرێ بەوپێوەرە هەڵبسەنگێنرێن .

ترسی كورد و دور كەوتنەوەی لە تەوافق ....

بەپێی ئەومامەڵەی كە كورد لەگەڵ باروودۆخەكاندا لەسەرەتاوە ئەوە بەدیاری دەخات كە دەسەلاّتی كوردی بەترسەوە لە گۆرانكاریەكان دەروانێت ولەلایەكی دی هەڵەكانی سیاسەتی كوردی لە بەرێوەبردنی دەسەلاّت وشێوازی حكومرانی لە هەرێمی كوردستان دا وئەوئاستەنگ وگرفتانەی كە تا ئێستاش هۆكاری لاوازی كوردن كاریگەریان لە سەر بەرەوپێشەوەچونی هەنگاوەكانی هەیە .. كەواتە لاوزی لە ناوخۆدا وناتۆكمەیی وقەتیسكردنی دەسەلاتەكان لە چوارچێوەیەكی داخراودا ودوور لە رای گشتی جەماوەر وبەردەوامی دەسەلاّتی تاك لایەنی پارتە سیاسیەكان بەسەروهەموولایەكەوە بێت وتێكرایی ئەوگرفتە ناوخۆییانەی كە بەرژەوەندیە حزبیەكان بەسەروهەموبەرژەوەندیە گشتیەكانەوەن ... بۆچونی كورد لێرەدا لەوە خۆیی دەگرێتەوە كە نەمانی تەوافق ورێككەوتن كێشەی كورد ئاڵۆزتر دەكات .

تەوافقی سیاسی کودەتایە بەسەر دەستوردا

ئەودەستورەی کە خەڵك بەهەموجیاوازیەکانیەوە دەنگی پێداوە لەگەڵ هەمووکەموکوریەکانی کە بەبروایی تاکی کورد هێشتا ئەومافە خواستراوەیی بە کورد ودۆزەرەواکەی نەداوە ، مەسەلەی تەوافق وڕێککەوتن لە دەستوردا باسی لێوە ناکرێت ، ئەگەر ئەم شێوە ڕێککەوتنانە لە بارودۆخی ئەمڕۆدا وبەپێی ویستی سیاسی ئەمڕۆ ئەوە بسەپێنن کە ڕێککەوتنەکان لەبەرژەوەندی کورد دابن ئەمە ئەوە ناگەێنێت کە بۆ هەتاهەتایە بەردەوامی دەبێت ، چونکە کاتی ئەوە دێت کە ڕێککەوتن وتەوافق کاری لەسەر نەکرێت ودەنگ وکورسی وقورسایی لە پەرلەماندا کاریگەر بێت ، ئەوەی پێش چاوە کورد ڕێژەی کورسیەکانی زۆر لە جاران کەمترە وپەرلەمانی عێراقیش ژمارەیی کورسیەکانی زیاتر بووە ، گەر عەرەب بۆ بەرژەوەندیە نەتەوەیی وناوچەیی ودرێژە پێدەری سیاسەتی پێشینە بەردەوام بێت ئەوە کورد ئەوئاستەی پێشوەختی بۆ بەدەست نایەتەوە وئەمەش کاریگەری لەسەر پرسە هەڵواسراوەکان دەبێت وباری کورد بەرەوگرانتروئاستەنگ تر دەبات وئەرکەکان بەوئاسانیە نابن کە سەرکردایەتی سیاسی کورد باسی لێوە دەکات . لەهەمان کات دا ئەم ڕێککەوتنە هاوبەشانەی کە لەچوارچێوەی چەند بەرژەوەندیەکدا یەك دەگرنەوە بەخۆیی هۆکارێکە لە دروست کردنی چەند ئاستەنگێك لەم خالآنەی خوارەوەدا خویان دەبینەوە .....

له رووی دامەزراوەکانی یاسادانانەوە وەك بنەمایەکی یاسایی لە بەهێزی وتۆکمەیی ودەستەبەری ژیانێکی ڕێکخراوی ئارام وئاسودە وخۆشگوزەران بۆ هاوڵاتیان وڕێکخستنی ڕەوتی ژیان ودەسەڵات ودابەشکردنی ئەرکەکان وپاراستنی مافەکان لەم ڕوانگەیەوە دەبێت .... ئەوەی کە ئەمرۆ لە عێراقدا دەبینرێت لە پەرلەماندا زۆر لەوکێشانەی کە بەهۆی نەگەیشتنە ڕێککەوتن ورازی نەبوونی تەواوی لایەنەکان لەسەر ئەوپرۆژە یاسایانەی کە دەبڕێنە پەرلەمان بۆ تاوتوێ کردن وبڕیار لەسەردانیان ، ئەویاسایانەی کە پەیوەندیان بەلایەنی کوردەوە هەیە وراستەوخۆ دۆزی کورد لە چوار چێوەی عێراق بەوشێوەی کە کورد پێی ڕازیە ڕێکی بخات بەدەیان کۆسپ وتەگەرەی دێتەپێش ولەڕوانگەی ناتەوافقی ورێك نەکەوتن لەسەریان پەکیان کەوتوون وبەهەڵواسراوی تا ئەمرۆ ماونەتەوە وکاریان لەسەر ناکرێت ، بەمەش ئەوتەوافقەی کە کورد دەیەوێ لە عێراق دا لەسەریان کاربکات وخواستەکانی بێنە دی بە پێچەوانە تووشی شکست بوون وبەهەڵواسراوەیی ماونەتەوە وبەم ئاراستەی ئێستە بروات ئاستەمە ڕێککەوتنیان لەسەر بکرێت . لەرووی لایەنە گشتیەکانەوە کە پەیوەندیان بە بەرژەوەندی گشتی تاکەوە هەیە لەوواڵتەدا پێویستی بەیاسا هەیە ودەکرێ لەم چوار چێوەیەدا ژیان بەشێوازێکی سەردەمیانە ڕێك بخرێت .... بەپێی ئەوزانیارانەی کە زیاتر لە 50 پرۆژە یاسا پێشکەش بە پەرلەمانی عێراق کراوە ، لەوانە 13 پرۆژە یاسایی بریاریان لەسەر دراوە وئەوانی دی ڕێککەوتنیان لەسەر نەکراوە بەهۆیی ڕازی نەبوونی زۆر لایەنەکان لەسەریان .

لەرووی دادوەریەوە رێککەوتن وتەوافق لەسەر شێوازی بریاردان وسزادادوەریەکان بە شێکی گەورەی ئەونائومێدی وبێ متمانەییەی هاوڵاتی بەوبریارانە ، چونکە ئەوبریارانەی کە وەردەگیرێن جیاوازن لە ئاستی جێ بەجێ کردن دا وەک ئەوەی لەگەڵ سەدامی دیکتاتۆردا کرا لەسەر بچوکترین تاوان لەسێدارە درا چونکە ئەوبریارە پەیوەندی بەلایەنی شیعەوە هەبوو وئەوەشی لەگەڵ تاوانبارەکانی دیدا دەکرێ ودرێژەی هەیە .. لە یاری کردن بە بریارەکانەوە وەک ئەوەی لەگەڵ عەلی کیمیاوی دا کرا بریاری لەسێدارەدانی وشێوازی بریارەکە لە ئاست خواستەکانی تاکی کوردا نەبوون ودوای دادگایی کردنی لەچەند تاوانێك دا ، ئەمانەودەیان لایەنی پەیوەندیدار لەم روەوە گرنتی لە تەوافق ورێککەوتن پێش بریاردان بوونی هەیە .

سەبارەت بەدامەزراوە جێ بەجێ کارەکان لە دەسەڵاتی حکومەت ولایەنە ئیداریەکان لەخۆیی دەگرێت .. بەشێکی دی لەوگرفتانەیە کە ئەمرۆیی ژیانی سیاسی وئاسایی خەڵکی ئەم وڵاتە پێوەی دەناڵێت .. لە دامەزراندنی دامەزراوەکان ودیاری کردنی بەرپرس وبەرێوەبەرەکان وئەرکەکانیان وکارکردن لەبەر رۆشنایی بەرژەوەندی حزبی و مەزهەبی وئاینی ونەتەوەیی ولایەنی وتایبەتی وناوچەگەری .. رەنگە کورد لێرەدا بەوە دڵخۆش بێت کە بەم شێوە دەسەڵات گرتنە دەست وبەردەوامی خواستە نەتەوەییەکان دێنە دی ودەکرێ بەم شێوازەش بەردەوام بێت ، مانەوەی کورد لە پۆستە سەرەکیەکاندا ئەگەر لەم هەڵبژاردنەدا بەوشێوەیە بەردەوامی هەبێت کە کورد دەیەوێ بێ گومان بۆ چەند هەڵبژاردنی دی بوونی نامێنێ وبەبروای من لەم هەڵبژاردنەشدا ئاستەنگە کورد ئەوپێگەیە

بۆ خۆیی دروست کاتەوە ئەگەر ئەوپێگەیە بەردەوامی هەبووئەوە بۆ ماوەی هەڵبژادنێکوبۆ هەڵبژاردنەکانی دی گۆرانی بەسەردا دێت .

لە ئاکامدا دەکرێ بڵێن کە تەوافق ورێککەوتن بۆ چەند کاتێکی دیاری کراووتایبەت دا کاری لەگەڵ بکرێت ، بەڵام خواستە ئایندەییەکان وسیاسەتی ستراتیجی نەتەوەیی ئاستەمە بەوشێوە سیاسەتەوە پەیوەست بکرێت وبەبرواوە مامەڵەی لەگەڵ بکرێت .. بۆیە گرنگە بروا بە رەوابوونی مافەکان هەبێت وسیاسەتی نوێ وموساوەمەنەکردن وسوربوون لەسەر خواستەکان وێەك رێزی وهاودەنگی وکۆك بوون لە بنەما سیاسیە نەتەوەییەکان ولانەدان لە هێڵی سور کاروبەرنامەی ئەندامانی کورد بن لە پەرلەمانی داهاتووی عێراق دا ..

قۆرخ کردنی دەسەلأت ودیاردەیی گەندەڵی

دەسەلأت وەکیەکێکلە بنەما بنەرەتیەکانی کۆمەڵگا وبەشێکلە تواناکانی تاکلە بەرێوەبردن ، لەدونیادا دووشێواز فەرمان رەوایەتی هەیە وبەپێی یاساوریسا تابیەتیەکانی فەرمانرەوایەتی دەکات ، دەسەلأتە دیکتاتۆرەکان تەنها کەسێکە لەسەروی ئەودەسەلأتەوە فەرمانرەوایەتی دەکات وبۆ بەرژەوەندیەکانی خۆیی ئەودەسەلأتە قۆرخ دەکات ، دیموکراتیەت وبنەما نوێخوازیەکان لە شێوەی بەرێوەبردنی دەسەلأت وفەرمان رەوایەتی کە بنەمایی دەستاودەستی دەسەلأت وچەمکی جیاکردنەوەی دەسەلأتەکان لەم شێوە سیستەمەدا وەلادەنرێت .

کاتێکئەودەسەلأتە لە بچوکترین پلەوە تادەگاتە بەرزترین پلەی فەرمانرەوایەتی بۆ بەرژەوەندی تایبەتی وحزبی وگروپ وکۆمەڵی تایبەت بەکەرهێنراولەوبنەمایەوە فەرمانرەوایەتی کرا وبەرژەوەندیە گشتیەکان ودادپەروەری ودەستەبەری ژیانێکی ئارام وخۆشگوزەران بۆ هاوڵاتیان وبەتەنگەوە هاتنی داواکاری وکارکردن لە کەمکردنەوەی کەم کورتیەکان ودەستەبەری پێداویستیەکان بوونیان نەبوو، ئەوە شێوازێکلە دیکتاتۆریەتی دەسەلأت دێتەئاراوە ئەگەر هەندێکلەم دەسەلأتانە هەڵبژاردنەکان وسندوقەکانی دەکەنە مەحەکبۆ هاتنەوە سەر کورسی فەرمانرەوایەتی وریگایەکبۆ مانەوەی درێژخایەن وگواستنەوەی ئەودەسلأتە بۆ نەوەکانی خۆیی ، بەوشێوەی کە بەرژەوەندیەکانی خۆیی

پارێزراوبن ... ئەم شێوە دیکتاتۆریەتیە لە دیکتاتۆریەتی حزبیەوە سەرچاوەدەگرێ ...

حزب وپارت ولایەنە سیاسیەکان :

حزب وەکریکخراوگروب وکۆمەڵەیەکی سیاسی کە کۆی گشتی هەوڵەکانی لەوخاڵەدا کۆدەبنەوە کە دەرەنجامی گەیشتنە بەدەسەلآت وفەرمانرەوایەتی کە دەکاتە حکومەت وبەریوەبردنی ولآت بەشیوازێکی ئیداری وسیاسی وئابوری وکۆمەلآیەتی بەپێی ئەوکاروبەرنامەی کە بنەماکانی خۆیی لەسەر بنیاد دەنێ .. لێرەدا گرنگی رۆڵی پارتەسیاسیەکان لەوشێوە ئاراستە سیاسیەی دەسەلآت گەر دیکتاتۆریەت وفەرمانرەوایەتی تاکرەووی لە پارتەکاندا بوونی هەبووئەوە ئەوحکومەتە هەمان چوارچێوەی کاری دەبێ ولەوئاکارە سیاسیەی خۆیی لانادات ، بەداخەوە ئەوم شیوازەی کارکردن لە دونیایی عەرەبی وولآتانی دراوسێی ئێمەدا بەدرێژایی مێژووتا بەئەمرۆش دەگا بوونی هەیە ، دەتوانم بڵێم لەدوایی بەهاری عەرەبیشەوە هێشتا ئەوبەرچاورونیە لە شێوەیی بەرێوەبردنی دەسەلآت دیارنیە وهێشتا بنەما دیموکراتیەکان لە ئاستی پێویست دانین بە عێراق وکوردستانیشەوە .

دەکرێ پارتە سیاسیە کوردیەکان بە چەند هەنگاوێکی سەرەتایی پێ لەسەر یەکەم هەنگاوی بەرەودیموکراتیەت بوونی خۆیان بدەن ... لەوانە :

لەریگای هەڵبژاردنی ئازادە لە دەرگا سەرەتایەکانەوە دادەگاتە سەرکردایەتیەکان هەڵبژێردرێن بێگومان ئەم هەنگاوە بوونی هەیە وپارتە سیاسیەکان بەپێی پەیرەوی ناخۆیانەوە ئەم پرۆسەیە بە ئەنجام

دەگەیەنێنن ، بەلام هێندەی لیستی تایبەت وکوتلەوکوتلە بوون هەوڵە ناشەرعیەکان بۆ بردنەوەی هەڵبژاردن کە هەندێ جار بەرپرسەکانی سەرەوە لەپشت ئەم شێوەکارانەوەن بۆ بە سەرکەوتنی خەڵکانی خۆیان تا دواتر دەنگی زیاتر بۆ خۆیان کۆبکەنەوە .

دورکەوتنەوەی حزب لە کاروباری ئیداری ودەست وەرنەدان لە تایبەت مەندیەکانی ژیانی خەڵکوخۆهەڵنەقورتان لە گەورەوبچوکی ژیانی کۆمەڵایەتی بە بیانووی ئەوبارودۆخە نائاسایانەی سالأنی رابردووکە حزب وکەسە حزبیەکان ودامودەزگا کانیان ئەرکی حکومەت ودەسەلأتە ئەمنیەکانیان لە ئەستۆدابوو.. کەواتە بە حزبی نەکردنی حکومەت یەکێکە لە ئەرکەنی حزب خۆیی .

نوێ بوونەوە تازەگەری لە حزبەکاندا بەردەوام پێویستە ، تا ئەمرۆش لە سەرکردایەتی حزبیە کوردیەکاندا کەسانێکەەن لە سەرەتایی دامەزراندنی ئەوپارتەوە تا ئەمرۆ لە سەرکردایەتی دان وهەندێکلەوانە بەهۆیی دەیان نەخۆشی یەوە دەنالن بەلأم ئامادەنین لەوپلە سیاسیە دەست بەرداربن .. دەکرێ لە پەیرەوی ناوخۆیی پارتە سیاسیەکاندا بۆ ئایندە ئەوخالّە ئامازەیی پێ بدرێت کە ئەوانەی بۆ سەرکردایەتی سیاسی خۆیان دەپالێون تەنها دووخولی هەڵبژاردن بۆیان هەیە خۆیان بپالێون کەواتە لە ماوەی هەشت سالّی پلەی سەرکردایەتی دا رێژەیەکی بەرچاولەوکەسانەوە بەردەوام لە نوێ بوونەوەدان وئەم هەنگاوە دوور لە بەژەوەندی تایبەتی پێچەوانە دەبێتەوە بۆ بەرژەوەندی خودی پارتەکان .

لەکاتی هەڵبژاردنەکان بۆ گەیشتنە دەسەڵاتی ئیداری دا دەبێ کەسانی پالێوراوی شیاوبەتواناوشارەزا لەبواری کارکردن وخاوەن بروانامە ، تابتوانرێ لەوڕێگایەوە براوی خەڵکبەدەست بێنن ، بەپێچەوانەی شێوە هەڵبژاردنەکانی لای خۆمانەوە لە ولاتانی دونیایی دیموکراتی دا تەنها کار لەسەر کۆکردنەوەی دەنگ لە ئەندامانی حزبەکان ناکرێت . بەڵکولەڕیگایی هەڵوێست وبەرنامەوبروابوون بەخۆ پالێوراوەکان پروپاگەندەیی خۆیان دەکەن وستراتیژیەتی گشتی پارتەکان لەسەر ئەومەسەلانەی کە دەوروژێنرێن بۆ پروپاگەندە کاردەکرێت ، بەڵام لای ئێمە پەیوەندی حزبی ئەوبریارە دەدات ، ئەگەر بەرناوکاری پارتەکەش لەوئاستەدا نەبێ وئەوپالێوراوەش لە جێی خۆیی دا نەبێ بەلام دەنگی پێ دەدرێ ، ئەمەش هەنگاوێکی هەڵەیەوبۆ خۆمان پارتەکانمان بەرەودیکتاتۆریەت دەبەین .

هێشتنەوەی ئەوبەرپرسانەی کە لەدۆسیەی گەندەڵی و رووبەروی نارەزایی خەڵکدەبنەوە بەپێچەوانەوە لای دەسەڵاتدارانی حزبی وحکومی وبەردەوام بوونی ئەوکەسایەتیانە لە پلەوپایەکانیاندا هۆکارەکانیشی دەگەڕێنەوە بۆ:

بوونی ترس لە گواستنەوەی سەنگەریان وچونە لای پارتێکی تر ئەم دیاردەیەش لە دوای راپەڕینی 1991 وە بەشیوەیەکی دیاروبەرچاوکاریگەری لەسەر پارتەسیاسیەکان بووە ، تەنانەت کۆکردنەوەی خەڵکانی خراپ لە دەوریان کە دەرەنجام بەخراپ بەسەر پارتەکاندا شکاوەتەوە لە زیان بەولاوە سوودی نەبووە . بەشێکلە گەندەڵی وپارێزەرانی بەرپرسانی دی وکارکردن بۆ ئەوان وتێوەگلانیان لە هەرشێوە گەندەڵیەککە لەشێوەیی زنجیرێکپێکەوە دەبەسترێنەوە .

گەر بەبروایی هەندێکئەمرۆ ناتوانین دەست لە لوتکەی سەرکردایەتی پارتەسیاسیەکانمان بدەین ، بەهۆیی بارەدۆخە نائاسیەکانی ئەمرۆیی کوردستانەوە لەوپێشهاتە سیاسیانەی کە کورد ئەمرۆ لەگەڵ حکومەتی ناوەندی لە عێراق وئەوئاسەنگیە سیاسیەی دەوروبەروناوچەکە رووبەروی کورد بوونەتەوە ولە ئایندەش دا چاوەروانی پرسی بەدەوڵەت بوونی کورد دەکەین وئازادیەکانی کورد لە پارچەکانی تری کوردستان بەواتا دەکرێ بڵێن هێشتا کورد لە شۆرش بەردەوامە بەڵام لە قۆناغێکی جیاواز لە قۆناغی شاخ ، ئەمە رێگا لەوەناگرێ کە ئەندامانی سەرکردایەتی بەوشێوە قۆرخ کردنەی دەسەڵات بەدەیان ساڵ لەوپلە سیاسیانەدا بمێنەوە ، دەکرێ بە پلان وبەرنامە ئەونوێ بوونەوە رێکبخرێت وحزبەکان لە روانگەیەکی دیموکراتیانەوە رووبە ژیانێکی سیاسی نوێ بکەن وئەومتمانەیە بگەڕێنەوە وئاشتبوونەوەی گشتی نێوان خۆیان وجەماوەر رابگەیەنن . بەم شێوەیە توانیمان رێکخستنی حزبی بە دیموکراتی بکەین ئەوکات لە دیموکراتیەتی حکومیش سەرکەوتوودەبین ..

تا ئەوکاتەی حزبەکان لە شێوەیەکلەشیوازەکان لەوسیستەمە دیکتاتۆریەتە شمولیەی کە لەپارتەکان دا کەسێکیان کۆمەڵێکدەسەڵاتی بەردەوام لەدەست دایە رزگاردەبێت .

دیکتاتۆریەت

شێوەیەکلە شێوەکانی فەرمانرەوایەتی کە دەسەڵات لە دەست تەنها کەسێکدایە کە دیکتاتۆریەتی دەسەڵات وتاکرەوی لە فەرمان وبریارەکاندا وقۆرخ کردنی ئەودەسەڵاتە بۆ خۆیی ونەوەکانی ودەوروبەری تایبەتی

خۆیی . تەنها سەرچاوەیەکی بریار وخاوەن دەسەلآت لە دووشێوەدا بەکاردەهێنرێت ومامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت ، کە ئەم شێوە دەسەلآت لەسەردەمەکانی پێشوودا ولە سەردەمی دیکتاتۆریەتی رۆمانی دا وبەتایبەت لەسەردەمی نائارامی و پلەی سەرکردایەتی دەسەلآتێکی سیاسی بوولەکاتی کۆماری رۆمانیە کۆنەکاندا ، پێشتر دەبوولەلایەن ئەنجومەنی پیرانەوە بۆ ئەم دەسەلآتە بەیاسا رێکبخرێتەوە ودواتر لەلایەن ئەم ئەنجومەنەوە دەسەلآتی پێببەخشرێتەوە .

لەسەردەمی نوێدا دیکتاتۆر وشەیەکە بەوواتایەی کە دەسەلآت بە پێچەوانەی دەستورویاسا وبنەما مرۆییەکان وبێ گوێنەدانە بنەما سیاسی وکۆمەلآیەتیەکان ، تەنها دەسەلآت وبریاروکەسی یەکەم وکۆتایی دەگەرێتەوە بۆ دیکتاتۆر وخاوەن دەسەلآت .

چەند نمونەیەکلەودەسەلآتە دیکتاتۆریانەی کە لەمێژوودا هەمیشە لەیادی خەڵکناچنەوە لە درندەیی وزیان گەیاندن بەمرۆڤایەتی وئەوتاوانانەی ئەنجامیان داوە . ئەوانیش ئەمانەن :

ئەودیکتاتۆرانەی کە لەسەردەمی دەسەلآتیاندا هەریەکزیاتر لە 20 ملیۆن مرۆڤیان کوشتووە ....

- یوسف ستالین لە سەردەمی دەسەلآتی لە یەکیەتی سۆڤیەت دا لە سالآنی 1924 بۆ 1953 لە سیستەمێکی کۆمەنیستی شۆرشگێری دا ولە ماوەی بەردەوام بوونی لە دەسەلآتی گیان لەدەست دەدات .

- **ئادۆلف هیتلەر دیکتاتۆر لە ئەڵمانیا ماوەی دەسەلآتی لە سالآنی 1933 بۆ 1945 لە سیستەمێکی فاشستی نازیەکاندا فەرمان ڕەوایەتی دەکرد وبەشداربووله شەری جیهانی دووەم دا بەپێی دەقە مێژوویەکان هیتلەر کوژرا کە گومانی ئەوە هەیە خۆیی کوشتبێ وتەرمەکەشی نادیارە .**

- **ماوتسی تونگ دیکتاتۆر لە چین سەردەمی دەسەلآتی دەگەڕێتەوە بۆ سالآنی 1945 بۆ 1976 لە سیتەمێکی کۆمەنیستی شورشگێری دا فەرمان ڕەوایەتی دەکرد ولەدەسەلآت دابووتا گیانی لەدەست دا .**

ئەودیکتاتۆرانەی کە لەسەردەمی دەسەلآتیاندا بوونەتە هۆکاری گیان لەدەست دانی زیاتر لە یەکملیۆن کەس ئەمانە بەشێکبوون لەوانە :

- **پادشا لیۆپۆلدی دووەمی بەلجیکی سەردەمی دەسەلآتی 1865بۆ 1909 لەدەسەلآت دا دەبێ تادەمرێ سیستەمێکی شاهنشاهی ... قەیسەر ویلیەمی دووەم لە ئەڵمانیا سەردەمی دەسەلآتی 1888 بۆ 1918 سیستەمی شاهنشایی ..... زار نیکۆلاوسی دووەم لە ڕوسیا سەردەمی دەسەلآتی 1894 بۆ 1917 سیستەمێکی شاهنشایی بووە .**

- **ئەنوەر پاشایی ئەندام لە دیکتاتۆریەتی سیانی کە سەرکردەیەکی سەربازی بووە لە دەوڵەتی عوسمانی بەیەکێکلەوسەرکردەسەربازیانەی تورکدەژمێردرێت لە**

کۆمەڵکوژیەکانی ئەرمەن وئاشوریەکان ، دەسەڵاتی سەربازی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی 1913 بۆ 1918 دەسەلات وفەرمانرەوایەتی سەربازی ولە 1922 لەشەردا کۆتایی بەژیانی دێ .

- ڤلادیمێر لینین یەکیەتی سۆڤیەتی جاران لە نێوان ساڵانی 1917 بۆ 1924 ولەوسەردەمەدا شەری ناوخۆیی روسیا ودەسەڵاتی دیکتاتۆری لینین لە سیستەمێکی کۆمەنیستی دا ، لەدەسەڵات دا دەبێ کۆتایی بەژیانی دێ .

- هیرۆهیتۆ قەیسەری یابان لە ساڵانی 1926 بۆ 1989 لەسەردەمی ئەودا شەری دوەمی جیهانی بووودەسەڵاتی پاشایەتی دا فەرمان رەوایەتی دەکرد ، لەهەمان دەسەڵات دا لەوسەردەمەی هیروتا دا دووەسەلاتی سەربازی لە پلەی سەرەکوەزیران وەکدوودیکتاتۆر فەرمان رەوایەتیان کردووە ئەوانیش : هیروتا کۆکی ماوەی دەسەڵاتی 1936 بۆ 1937 لەوماوەی کورتەی دەسەڵاتی دا ولەلایەن هاوپەیمانەکانەوە بە تاوانباری شەردەناسرێ ودەست گیردەکرێ ولە 23.12.1948 سزای لەسێدارەکانی بەسەردا جێ بەجێ دەکرێ . تۆژۆ هیدێکی سەرکردەیەکی سەربازی لە ساڵانی 1941 بۆ 1944 وەکسەرەکوەزیرانی یابان دەست بەکاردەبێت ، یەکێکە لەوسەرکردانەیی کە بەتاوانباری شەر دەست نیشان کراوەوتۆژۆ یەکێکبووولەوسەرکردە سەربازیانەی دەژ بە پرۆسەی دیموکراتی

یابان وەستانەوە ودوای کۆتایی شەری جیهانی دووەم لەلایەن هاوپەیمانەکانەوە گیراووەکتاوان باری شەر سزایی لەسێدارەدانی بەسەردا سەپێنرا .

- چیانگ کای شێکسەرۆکی چین وتایوان سالأنی دەسەلأتی 1928 بۆ 1949 کە سەردەمی فەرمان رەوایەتی شەری ناوخۆ لەوولأتەدا ،لە سیستەمێکی سەربازی دا ولأتی بەرێوەدەبرد ولەدەسەلأت دا کۆتایی بە ژیانی هات .

- هوچی مین سەرۆکی باکوری ڤێتنام ماوەی دەسەلأتی سالأنی 1945 بۆ 1969 لە سیستەمی کۆمەنیستی وشەری ڤێتنام دا فەرمانرەوایەتی دەکرد ولە دەسەلأتی دا کۆتایی بەژیانی هات .

- کیم سۆنگی سەرۆکی کۆریای باکور سالأنی دەسەلأتی 1948 بۆ 1994 لەسەردەمی دەسەلأتی دا شەری کۆریا ولە سیستەمێکی کۆمۆنیستی دا سەرکردایەتی ئەوولأتەی کردووە ، لەدەسەلأت دا کۆتایی بەژیانی دێت .

- یەحیا کان سەرۆکی پاکستان سالأنی دەسەلأتی 1969 بۆ 1971 لەسەردەمی دەسەلأتی دا شەری پاکستان وهندستان ولە سیستەمێکی سەربازی دا فەرمان رەوایەتی ئەوولأتەی کردووە ، داویی دورکەوتنەوەی لەدەسەلأت کۆچی دوای دەکات .

- سەدام حوسێن سەرۆککۆماری عێراق سالأنی فەرمان رەوایەتی 1969 بۆ 2003 ، لەماوەی دەسەلأتی دا شەری هەشت ساڵەی

ئێران عێراق وشەری کۆمەڵ کورژی دژ بە نەتەوەیی کورد وشەری کەنداودواتر لە لایەن ئەمریکاوهاوپەیمانەکانیەوە کۆتایی بەم دەسەلآتە هات ودواتر دەست گیرکراولەسەر تاوانە کۆمەڵ کوژیەکانی سزایی لە سێدارەدانی درا .

- پۆل پۆت سەرەکوەزیرانی کەمبۆدیا ماوەی دەسەلآتی بۆ 1975 بۆ 1979 ودەستی لە کۆمەڵ کوژیەکانی کەمبۆدیا ولە سیستەمێکی کۆمەنیستی دا ، دوای لادانی لە دەسەلآت لە زیندان گیان لەدەست دەدات .

- کیم یۆنگ سەرۆکی کۆریای باکور لەسیستەمێکی کۆمەنیستی دا سالآنی 1994 بۆ 2011 ، لەسەردەمی دەسەلآتی دا برسیەتی وعەسکەرتاریەت وبەرنامەی نەوەوی فەرمان رەوایەتی کردوە . لەماوەی دەسەلآتی گیان لەدەست دەدات وکورەکەی کیم یۆنگ ئۆن دەسەلاتی گرتە دەست

ئەودیکتاتۆرانەی کە لە 10.000 زیاتر کەسیان کوشتووە ئەمانەی خوارە هەندێکلەوانەن :

- کەمال ئەتاتورکسەرۆکی تورکیا لە سالّی 1920 بۆ 1938 لە سیستەمی ولآتی تاکە حزب دا فەرمان رەوایەتی کرد ولەدەسەلآت بووکۆچی دوایی کرد .

- بێنیتۆ مۆسۆلۆنی سەرەکوەزیرانی ئیتالیا سالاّنی 1922 بۆ 1943 لە سیستەمێکی فاشستی دا فەرمان رەوایەتی ئیتالیای کرد لەدەسەلاّت خراوکوژرا .

- سەرەکوەزیرانی پورتوگال ئەنتۆنیۆ دی سالازار سالاّنی دەسەلاّتی 1932 بۆ 1968 لە سیستەمێکی فاشستی فەرمان رەوایەتی پورتوگالی دەکرد ودوای دووركەوتنەوەی لەدەسەلات کۆچی دوایی دەکات .

- فرانسیسکۆ فرانکۆ لەسالاّنی 1939 بۆ 1979 لە سیستەمێکی فاشستی دا فەرمارەوایەتی ئیسپانیایی دەکرد ولەماوەی دەسەلاّتی دا کۆچی دوای دەکات .

- سەرەکوەزیرانی رۆمانیا لۆن ئەنتۆنیسکۆ لەسالاّنی 1940 بۆ 1944 لەسیستەمێکی فاشستی دا فەرمانرەوایەتی دەکرد ودوای خستنی لەدەسەلاّت لەسێدارەدرا .

- گیۆرگی گیۆرگۆ فەرمانرەوایەتی لە رۆمانیا سالاّنی 1945 بۆ 1965 لە سیستەمێکی کۆمەنیستی دا ولەماوەی دەسەلاّتی دا کۆچی دوایی کرد .

- سەرۆکی یوگوسلافیایی پێشووتیتۆ لە سیستەمێکی کۆمەنیستی وشۆرشگێری دا سالاّنی دەسەلاّتی 1945 بۆ 1980 ولەماوەی دەسەلاّتی گیان لەدەست دەدات .

- سەرۆکی نەیجیریا یاکوبۆ گوۆن لەماوەی دەسەلاٚتێکی سەربازی دا لە سالاٚنی 1966 بۆ 1976 ، لەدەسەلاٚت دوور خرایەوە وهێشتا لەژیان ماوە .

- سەرۆکی ئەندەنوسیا سوهارتۆ لەدەسەلاٚتی سەربازی سالاٚنی 1967 بۆ 1998 لەدەسەلاٚت لابراوخانەنشین کراوەولە 27.01.2008 کۆچی دوایی کرد .

- سەرۆکی ئۆگاندا ئیدی ئەمین لە دەسەلاٚتێکی سەربازی دا سالاٚنی 1971 بۆ 1980 فەرمانرەوایەتی کردوەودوایی خستنی لەدەسەلاٚت ومردنی لە ئاوارەیی دا .

- سەرۆکی ئەسیوپیا مەنگیستوهایلە لە دەسەلاٚتێکی کۆمەنیستی دا سالاٚنی 1974 بۆ 1991 فەرمانرەوایەتی کردوە دوایی دوورخستنەوەی لەدەسەلاٚت لە ئاوارەیی دەژی .

- سەرۆکی ڤێتنام (لە دوان) لە دەسەلاٚتێکی کۆمەنیستی دا سالاٚنی 1976 بۆ 1986 فەرمانرەواتی کردووە لەماوەیی دەسەلاتی دا گیان لەدەست دەدات .

- سەرۆکی ئەڤغانستان (بابراککارمال) لە دەسەلاٚتێکی کۆمەنیستی دا سالاٚنی فەرمانرەوایەتی 1979 بۆ 1987 ، دووورکەوتنەوەی لەدەسەلاٚت لە ئاوارەیی گیان لەدەست دەدات .

- **ئەنتی پاڤیلیس لە کرواتیا ولە سیستەمێکی فاشستی دا سالأنی 1941 بۆ 1945 فەرمانرەوایی کردووە ودوای دوورکەتنەوەی لەدەسەلأت لە ئاوارەیی گیان لەدەست دەدات.**

- **سلۆبۆدان میلۆسەڤیچ سەرۆکی یوگسلافیای پێشووسالأنی 1997 بۆ 2000 لە سیستەمێکی فاشستیانەدا فەرمانرەوایەتی ئەوولأتەی کرد ، دوای روخانی ودەست گیرکردنی لە زیندان گیان لەدەست دەدات .**

- **عومەر ئەلبەشیر سەرۆکی سودان لە سالّی 1989 وە لەدەسەلأتە وتائێستا بەردەوامی هەیە لە سیستەمێکی سەربازی دا فەرمانرەوایەتی ئەوولأتەدەکات .**

سەرەرایی ئەوسەرکردانەی ولأتانی عەرەبی کە ماوەی دەسەلأتیان لە 30 سالّ و40 سالّ زیاتر لە فەرمانرەوایەتی دا بوون وبەهێزی سەربازی ودەیان یاسای تایبەت بەخۆیان ولەبەرژەوەندی دەسەلأتەکەیان ومانەوەیاندا دژ بە دانیشتوانی ولأتەکانیان بەکاریان هێناوە لەوانە (بن عەلی لە ولأتی تونس ، حوسنی موبارەکلە میسر ، عەلی عەبدولأ لە یەمەن . قەزافی لە لیبیا کە هەموویان بە ئیرادەی گەل ونارەزایی وراپەرین وشۆرش لەدەسەلأت لابران وهەندێکیان بەسزایی گەل گەیشتن ولەوانە بەشار ئەسەد لە سوریا تا نوسینی ئەم بابەتە بەردەوامی هەیە زیاتر لەسالّێکە شۆرش وراپەرین دژ بەم دەسەلأتە بەردەوامە بەدەیان کەس دەبنە قوربانی .

گەر مرۆڤ بەدرێژی وتایبەت مەندی لە ژیان وشێوە دەسەلآتی زۆر لەوسەرکردانە بکۆلینەوە دەبینرێ کە چۆن بەهێزی گەلێ ولەشئورشەوە گەیشتونەتە دەسەلآت بەهەمان شێوە بەهێزی گەل وشۆرش وراپەرینەوە لەدەسەلآت لابران بەومانایەی لە شۆرشگێرەوە بۆ دیکتاتۆر . کەواتە کۆمەڵگاش بەشێکبووە لە دروست کردنی ئەودیکتاتۆریەتانەدا کە قودسیەت وپیرۆزی وپەرستن یەکێکن لەوبنەمایانەی کە جەماوەر دەکەنە دامەزرێنەری دیکتاتۆر .

دیکتاتۆرەکان بەردەوام نیشتمان وشۆرش وگەڵ وفەرمانرەوایەتی بەمافێکی رەوا بەخۆیی دەبینێ ولەوروانگەیەوە ئەوهەست وتایبەت مەندیە بەخۆیی دەدات کە کەسی یەکەم وخاوەن بریاروسەردەستەی دەسەلآت بێت وپیرۆزی تایبەتی هەبێت وەکنوێنەرێکی خوایی لەسەر رووی زەوی . خاوەنداریەتی لەدەسەلآت داوپیرۆزی خاوەن دەسەلآتەکان هەمیشە بەشێکبوون لەوبەرنامە داریژراوەی کە ئەوشێوە دەسەلآتانە بەرامبەر بە کۆمەڵگاکانی خۆیان ئەنجامیان داوە ، بێ گومان شێوازەکان لە ولآتێکەوە بۆ ولآتێکی دی جیاوازی هەبووە چ پەیوەندی بە دیکتاتۆرەکان وئاستی کۆمەڵگا لەوولآتانەدا هەبووە .

بۆ دورکەوتنەوە لە بنەمای دیکتاتۆریەت گرنگە سیستەمە سیاسەکان لە بوونی دەستورێککە تەواوی مافەکانی تاکتێیدا پارێزراوبێت ، هەڵبژاردن وبنەمایی ئازادیە تاکەکان بۆ دەست نیشان کردنی نوێنەرەکان وهەڵبژاردنی دەسەلآتەکان بۆ فەرمانرەوایەتی ، دەزگاکانی دەوڵەت سەربەخۆیی تەواوئازادی رەها ودوور لە دەست تێوەردانی حزبی ،

ئازادیەکانی تاکودادپەروەری کۆمەڵایەتی وتۆکمەیی سیستەمەکانی پەروەردە ولایەنە تایبەتیەکانی کە خزمەت بە گۆمەڵگا وتاکدەکەن .

دیکتاتۆریەتی نوێ وسەردەمیانەی کە لەم رۆژگارانەی ئەمرۆماندا بوونیان هەیە ، هەمیشە لە کۆمەڵگا داخراوەکاندا ئەوسیستەمە سیاسیانە لە ژێر رکێفی حزبی تاکرەووتەنها دا کە تەواوی دەسەلآت دەگرێتە دەست ئەوولآتانە بەرێوە دەبەن ، ئۆپۆزسیۆن وبیرورای جیاواز رێگا پێ نەدراوە وبەپێی یاسا تایبەتیەکانی خۆیان ئەوکەس ولایەنانە رووبەرووی سزادەبنەوە وبەردەوام بەلادەروتاوانباروتێکدەر ناودەبرێن . لەم شێوە دەسەلآتانەدا کەسی یەکەم وئەودەوروبەرەی کە لەدەسەلآت کۆبۆتەوە لە بنەماڵەکەیی وکەسانی شوێنکەوتووی تەواوی ماف بەخۆیان دەدەن کە دەسەلآتی خۆیان بەسەر ئەوکۆمەڵگایەدا دسەپینن بەبێ ئەوەی هیچ سنورێکبۆ ئەودەسەلآتە دابنرێ .

شێوەی کاری دەوڵەت لە بەرێوەبردنی ژیانی سیاسیەوە بۆ بەریوەبردنی ژیانی تایبەتی ، بنەما سەرکوت کاریەکان دەگەرێتەوە بۆ سەدەی بیستەم ولە فاشیەتەوە سەرچاوە دەگرت ونیشتمان ونەتەوە بوونە رێگایەکبۆ بەسەربازی کردنی ولآتەکانیان بەبیانووی ئەمن وئاسایش تا دەست بەسەر تەواوی ئازادیەکانی تاکدا بگرن ، ئازاروئەشکەنجەدان وکپ کردنەوەی بیرورا جیاوازوپێچەوانەکان کە هەرگیز لەخۆیی زیاتر وئەوئایدۆلۆژیایەی کە بروایی پێیەتی کەسی دی قبولْ نیە کاتێکلە ئایدیۆلۆژیەتی نازیەکان وبۆچون وئایدیۆلۆژیای فاشستیانە وسیستەمی شوعیەتی سەردەمی سۆڤیەت کەدەکرێ مرۆڤ گەران بەدوایی ئەوپەیوەندیانە دەست پێ بکات ،

تادەگاتە ئایدۆلۆژیای هەندێکلەوشۆرشانەی کە داوتر بوونە سیستەمێکلە دیکتاتۆریەت وسەردەمێکنەتەوەکانی خویان چەوساندەوە .

دەسەلآتی تاکرەوی یەکحزبی ... خۆ پرچەککردنی بەوئایدۆژیایەی کە تەواوی چالاکیەکان لەخۆدەگرێ وتەواوی ئازادی ودەسەلآتی رەها بۆخۆیی دەدات کە داوتر دەبێتە واقع وپێویستە لەسەر هەمووقبولّی کەن ، بۆ بەدەست هێنانی ئەم ئامانجانە پێویستی بە چەندین کەنالّ هەیە کە پارێزگاری لەدەسەلآتەکەی بکات ئەویش لەرێگای دەزگاکانی هێزوسەرکوت کەرەوە کەبۆ هاوکاری ئەم هێزانە لایەنەکانی پەیوەندی وراگەیاندن لە کەنالّەکانی تەلەفزیۆن وگۆڤارورۆژنامەکان ، تەواوی چالاکیە ئابوریەکان دەخرێنە ژێر رکێفی حزب وحکومەت وکەسە پلە یەکەکانی ئەوسیستەمەوە .

لەگەلّ ئەوەی کە ئەمرۆ وسیاسەتی سەردەمیانەی دونیا وڕیانی ئاسایی وویستی کەسایەتیەکان دیموکراتیەت دەخوازێ وکاتی ئەوە هاتووە ئەوسەرکردانە بیر لەوشێوە گۆرانکاریانە بکەنەوە تا کۆتایی ژیانیان وەکئەودیکتاتۆرانەی مێژوونەبێت .

ئەوولآتانەی بەپێی لیستی سالّی 2009 کە تەنها یەکپارت فەرمانرەوایەتی دەکات ئەوانیش ولآتی چین وکوبا وئەریتیریا وکۆریای باکور وسوریا وڤێتنام وکۆماری لاو، وەکنمونە بوونیان هەیە .

گەندەڵی سیاسی

بەکارهێنانی دەسەلاّت ودەزگاکانی حکومەت لەروانگە گشتیەکەیەوە بەشێوەیەکی نایاسایی وبۆ بەرژەوەندی تایبەتی وئامانجە حزبییەکان ولەبەرچاونەگرتنی بەرژەوەندیە گشتیەکان ، بێ گومان هەموودامودەزگایەکی لە گەندەڵی بەدوور نیە .

گەندەڵی دیاردەیەکی جیهانی بەرچاوە کە بەشێوەیەکی خێرا تەشەنە دەکات وئەم دیاردەیە رەگ وبنجینەی مێژوویی خۆیی هەیە ولە کۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکی دی شێوازوکاریگەری وماهەڵە لەگەڵ کردنی جیاوازی خۆیی هەیە .. هیچ کۆمەڵگا ودەسەلاّتێکی سیاسی دونیا لەم شێوە دیاردەیە بێ بەش نیە ولەدونیا دا بوونی هەیە , بەپێ ی ڕێژەیی گەندەڵی ئەوکۆمەڵگایە لەچەندیەتی وکاریگەری لەسەری وئەوهێزە دژەی کە دژ بەگەندڵی دەجەنگێ وئەوهەوڵانەی بۆ بن برکردنی دەدرێت بەوپێیەی کەبەشێکی ئەوکۆمەڵگایە گەندەڵ نەبێت .. بەڵام کاتێکئەم دیاردەیە دەبێتە بەشێکی زیندووی ژیانی کۆمەڵگا وبێ لێپرسینەوە دژایەتی کردن وگرنگی دان بەبوونی ئەوە ژیان وگوزەران وبەڕێوەبردنی دەکەوێتە ئاستێکی خراپ ووەستا وهەندێ جار دەگاتە ڕادەی مردنی بەبێ ئەوەی تەشەنەبکات .. جیاوازی گەندەڵی نێوان وولاّتانی پێشکەوتووووولاّتانی جیهانی سێهەم

لەوەدایە کە وولاّتە پێشکەتووەکان بەهۆی شێوازی کارکردن وجۆری ئەویاسایانەی کاروباری وولاّتی پێ بەرێوەدەبرێت وبونی تەکنەلۆژیاوزانست وتێگەیشتن وبیرکردنەوە لەگوزەرانی هاوولاّتیان وبەرزی ئاستی رۆشنبیری کۆمەڵگا وبەرزراگرتنی ئەورێژەیە جیاوازی هەیە لەگەڵ وولاّتانی جیهانی سێهەم کە ناوچەکانی ئێمەش دەگرێتەوە . نەبوونی یاسا وئەگەر بوونیشی هەبێت کاریگەری نیە وناکاملّەوهەموبەشەکانی ژیانی نەگرتۆتەوە ونەبوونی کاروبێ کاری لاوان وبلاّوبونەوەی گەندەڵی دەگاتە ئاستە بەرزەکانی لە ژێرخانی ئابووری ودەسەلاّت وکۆمەڵگا وبەم شێوەیە ئەم دیاردەیە لە دەزگا فەرمانبەریەکانی دەوڵەت بلاّودەبێتەوە ودەکەوێتە نێوووردەکاریەکانی ژیانی خەڵکیەوە وکە پەیوەندیە کۆمەلاّیەتیەکانیش دەگرێتەوە ودەبێتە رێگر لە پێشکەوتنی زانستی وئابووری وپەروەردەییەکان وئەگەر هەوڵی لەناوبردن ودژایەتی جدی لەئاستە بەرزەکانەوە بۆ نەکرێت وبە بەرنامەوپلان کاری بۆنەکرێت ئەوە گەورەترین مەترسیە بۆ سەر رەوتی بەرێوە چوونی کۆمەڵگا ..

لێرەدا دەمەوێ شێوە وجۆرەکانی گەندڵی دەست نیشان بکەم کە بەم شێوەیەوجۆرانە دەست پێدەکات :

پارەدان بۆ جێ بەجێ کردنی کارێکی یاسایی کە بێگومان پێویستی بەوە نیە ودەکرێ لەرێگای یاسایی وبەبێ پارەدان کارەکە جێ بەجێ بکرێت وگرفت وکێشە نەهێنرێتە رێگایان , کە زۆر لەوگرفت وکێشانەی کە دەخرێنە رێگای کاروباری ئاسایی هاوولاّتیانەوە تەنها مەبەست بۆ بێزارکردنی ئەوکەسانەیە وپاشان هانابردن بۆ رێگای دی کە پارەدانە بۆ جێ بەجێ کردنی کارەکانیان بەخێرایی وبێ کۆسپ وتەگەرەوزۆر بەباشی , ئەمەش دیاردەیەکە ئەمرۆ لەکوردستاندا دەتوانم بڵێم لەهەموودەزگا حکومی وحزبیکاندا بوونی .

وەرگرتنی پارە لەکاتێککە گرێبەستی پرۆژەیەکوبەئەنجام گەیاندنی کارەحکومیەکان , ئەمەش ئەمرۆ لەولێشاوە پرۆژەوکارە خزمەتگوزاریانەی کە بەخشینیان بەوانەی پارەدەدەن ولەبەرپرس وکەسە پەیوەندی دارەکانەوە نزیکن وزیاتر لەرێگایانەوە بەدەست دێت وبەرژەوەندیە تایبەتیەکانی هەردوولا دەپارێزرێت .

دەوڵەمەندبوون لەرێگای وەرگرتنی دەسەلآت لەحکومەت .. ئەمەش دیسان یەکێکە لەودیاردە بەرچاوانەی کە زۆر لەوکەسانەی کە دەسەلآتیان پێ دەبەخشرێت بەمەبەستی خزمەتکردن وپێشکەش کردنی ئەوتواناوشارەزایی وزانستەی کە پێیەتی . بەلآم ئەوەی بەپێچەوانەوەیە دەکرێت وهێندەی ئەوکەسە بووە بەرپرسێکئەوە لەماوەی چەند مانگێگدا حساب وکتابی نازانرێت وئەودەوڵەمەندیە بەوخێراییە لەکوێوە هات وچۆن ..؟ بێ دەسەلآت وبەرپرسیاریەتی زیاتر بۆ بەرژەوەندیەکانی خۆیی وکەسانی دەوروبەری بەکاردەهێنێت .

بازرگانی کردن بەمادە بێ هۆشکەرەکانەوە کەبازرگانی کردنە بەگیانی هاووڵآتیان وشێواندنی ژیان گوزەرانی ئەوکۆمەڵگایەوە لەپێناوی دەوڵەمەند بوون وکۆکردنەوەی پارە .

راسپێر (واستە) لەگەڵ خەڵکناسین وبنەماڵە وحزبایەتی وراپەراندنی کاروبار لەم رێگایەوە وبازدان بەسەر رۆتینیەتی کار وپێشت گوێ خستنی رێگا یاساییەکان .

هۆلە بەکارهێنانی دەسەلآت لە حکومەت بۆ بەرژەوەندی تایبەتی وسودمەندی تاکە کەسی وگۆێنەدانە بەرژەوەندیە گشتیەکان وپێش خستنی بەرژەوەندیە تایبەتیەکان .

پەیوەندیە هاوبەشیەکان وبوون بەشەریکلەنێوان چەند بەرپرسێکلەکارێکی بازرگانی هاوبەش کە بەرپرسەکانی حکومەت وشەریکێکی تری تایبەتی چ لەناوە بن یا لەدەرەوە .

دەوڵەمەندبوون لەسەر حسابی جەماوەر وخەڵکانی تری هەژار ونەدار وچاوبرینە سەروەت وسامانی گشتی وبەکارهێنانی بۆ مەبەستە تاکە کەسیەکان .

پێشێل کردنی هەموویاساکان وپەیرەوی نەکردنیان وزۆر جار لەلایەن ئەوانەشەوە کە بەخۆیان لەودەسەلاتەدا کاردەکەن وپێویستە ئەوان لەپێش هەمووکەسێکەوە پەیرەوی بکەن .

کۆنترۆڵ کردنی فەرمانبەرە بچوکەکان بۆ حسابی گەورە بەرپرسان وبەکارهێنانیان بۆ خۆیان .

بەکارهێنانی سەیارەوکەل وپەل وئامێری دەوڵەت بۆ کاروباری تایبەتی خۆیان ولەدەرەوەی کاروباری فەرمی وسودلێ وەرگرتنی بۆ تاکە کەس .

بلاوبوونەوەی دیاردەی ئەوبەرپرسە سیاسیانەی کە ئەمرۆ وەکپیاوانی بازرگانی گەورەودەوڵەمەندبوونیان بەوخێراییە وچوونە ریزی بارزگانانی گەورەوە وسودوەرگەتن لەکاری سیاسی بۆ سەرکەتنی بارزگانی وکۆکردنەوەی سەروەت وسامان .

تەزویرکردن وگۆرانکاری لەسجل وفایلاتی ئیداری دەوڵەت ومەبەستە تایبەتیەکان .

دزین وبردنی سەروەت وسامانی هاوڵاتیان بەهەمووشێوەکانیەوە وبیرنەکردنەوە لەئایندەوژیان وگوزەرانی هاووڵاتیان .

کردنەوەی کەلێن وشلکردنی پەتی گەندەڵچیان لەلایەن پارت ولایەنە سیاسیەکانەوە وهەندێ جاریش هاوکاری کردنیان ولێنەپرسینەوە وسزانەدانیان کە زۆربەی وەخت ئەوگەندەڵیە ئاشکرا دەبێت وبەپێچەوانەوە ئەوانە پاداشت دەکرێن لەبری ئەوەی سزابدرێن وپلەی بەرپرسیاریەتیان بەرزدەکرێتەوە وشوێنی گرنگ تروکاریگەرتریان پێ دەدرێت وپارەی زیاتریشیان دەدرێتێ .

دیار نەبوون وشاردنەوەی سەروەت وسامانی گشتی وولاّت وئاشکرانەکردنی ونەبوونی رووتی ئاشکرایی .

هۆکارەکانی گەندەڵی

نەبوونی ئایندەیەکی روون وبەرچاوی باش بۆ ئەوانەی کەزۆربەی تەمەنیان لەپێناوەدەسەلاّت وپارتە سیاسیەکاندا بەسەر بردووە .. ولەکاتێکدا کە کاریان بەوکەسانە مابێ وشێوەیەکی دی مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێ وکاتێککاریان پێیان نەمێنێ ئەوە پشت گۆێ دەخرێن بەشێوەیەکەکە هەرگیز لەوپارتەدا رۆژێکلەرۆژان کاریان نەکردووە وبەتایبەت ئەوانەی کە بەپاکی کاریان کردووە دەبینن کەسانێکی تر بەشێوازێکی دی کاردەکەن وبەرژەوەندیەکانی خۆیان دەپارێزن وئەمەش هۆکارێکە بۆ گۆرینی بیروبۆچونەکانی ئەوانە لەدوورەوە یا لەنزیکە ئاشنان بەم شێوە مامەلاّنە .

پارت ولایەنە سیاسیەکان کەسانی دلسۆزوبەتوانایی کە دژ بەم شێوە دیاردانەن هەمیشە لێ دەدرێن ودژایەتی دەکرێن وهەوڵی لادانیان ئەدرێت وهەمیشە دووردەخرێنەوە .

چاوپۆشین ولێنەپرسینەوە وبەدواداچوون لەوهەموگەندەڵی وسەرپێچی ولادانانە وپشت گوێخستنیان .

هۆکارە کۆمەڵایەتی وداب ونەریت کە پەیوەندیان بەکۆمەڵگا ودەسەلاّتەوە هەیە وریگا خۆشکەری تەواون بۆ دروست بوونی گەندەڵی .

نەبوونی نیەتی رون وئاشکرا وباش بۆ دژایەتی کردنی گەندەڵی ئیداری .

هۆکارە سیاسیەکان وگرنگ تریینیان لاسایی کردنەوەی دەزگاکانی کۆمەڵگای مەدەنی ونەبوونی کاریگەری ئەودەزگایانە .

دەسەلآت وئیدارەی بیرۆکراتی ومەرکەزی وبەشداری نەرکردنی لەئیدارە وبەرێوەبردنی کاروباردا .

کاریگەرنەبوونی دەسەلآتی یاسادانەروکاریگەرنەبوونی دەسەلآتی راگەیاندن ونەبینینی رۆڵی دیاروبەرچاوی خۆیی دژ بەگەندەڵی .

ئەوکەسە نەخۆش وتووشبوانەی وەبایی گەندەڵی وچونیان وگۆاستنەوەیان بۆ هەر دەزگایەکوگەندەڵ کردنی ئەوشوێنەش .

لاوازی وکارانەبوونی راگەیاندن بەوشێوە پێویستەی کە ئەوگەندەڵیانە ئاشکرا بکات , ئەویش دەگەرێتەوە بۆ هەندێ جار کە ئەوراگەیاندنە سارد دەبێتەوە لەوشێوە هەنگاوکارانە چونکە بەرامبەر بەوماندووبوون وهێلاکبون وئاشکرا کردنی ئەوگەندەڵیە کەسێکسزانادرێت ولێ پرسینەوەی لەگەڵ دا ناکرێت , تاراگەیاندن ورۆژنامەکان چالاکانەوبەردەوام لە ئاشکراکردنی گەندەڵی دابن , ئەمەورۆژنامە کوردیەکان زۆر لەوشێوە هەنگاوانە دەنێن بەلآم تا ئێستا بەوشێوە ئاشکرایە کەسێکسزانەدرا .

هەندی لە رۆشنبیریەت وە هەندێ لە دابونەریتی ئێستا هاندەرە بۆ زیاد بوونی گەندەڵی .

بەردەوام بوونی بەرپرسە ئیداریەکان لەشوێنی خۆیاندا لەورۆژەوەی کە ئەوبەرپرسیاریەتە وەردەگرێت , بەبێ ئەوەی لابربێت وهەندێکلەوانەش کە بەرپرسیاریەتێکی وەرگت دابەزین لەوپلەیە نیە واتە یا دەبێ لەوپلەیەدا بمێنێتەوە یا بەرزبکرێتەوەویا بەمردنی ئەوجێگایە چۆڵ دەکات , وەکهەندێ لەوانەی زۆر بەی بەرپرسیاریەتەکانیان لە دەسەلآتی دەوڵەت

تاقی کردۆتەوە بەبێ لادانیان . ئەگەر ئەوکەسە شیاوی ئەوبەرپرسیەتیەش نەبێت .

بوونی هەندێ لێ پرسینەوە وبەدواچوون لەگەڵ فەرمانبەرە بچوکەکان ولێ نەپرسینەوەی گەورە گەندەڵچیان وبەرپرسەکانیان .

نەبوونی هەلی کارونەبوونی دادپەروەری ویەکسانی وجیاوازی کردن لەنێوان کەسایەتی هۆزاروبێ دەسەلأت وئەوانەی دەولەمەند وخاوەن دەسەلأتن .

بەرفراوان بوون ولەبەردەستا بوونی ئەوشتانەی کە بەشێوەیەکی کراوە وبێ سنور لەبەردەم بەرپرسەکاندا بوونی هەیە وەکسەیارەی تازە مۆدێل وخانووقۆیلاوگەران وسەفەر بەویستی خۆیان بەوولأتاندا ولەسەر حسابی دەولەت ولەبەر دەست بوونی پارەیەکی زۆر وزۆرشتی دی کە هاوولأتی بێ دەسەلأت بەخەویش نایان بێنێ ودەستی ناکەون .

جێ بەجێ نەکردن وپەیرەوی نەکردنی ئەویاسایانەی کە بوونیان هەیە وریێککەوتنیان لەسەر کراوە .. واتە ئەوەی کە خۆیان دیدەرێژن ودەیانەوێ هاوولأتی ئاسایی پەیرەوی بکات بەخۆیان پەیرەوی لەسەر ناکەن ویاساکان پێشێل دەکەن .

کەم بونەوەی ئاستی ژیان وداهاتی کەسایەتی ودابین نەکردنی پێداویستیەکانی ژیانی وخۆش نەبوونی گوزران ونەبوونی ئارامی .. کەواتە ئەوداهاتەی کە هاوولأتیەکبەدەستی دێنێ لەگەڵ بازارونرخ دا یەکناگرێتەوە وبەرێوەچوونی ژیان قورس دەبێت .

گرفتە پەروەردەییەکان ولایەنی فێرکاری کە بنەمایەکە بۆ خراپ کردن وباش کردنی ئایندەی کۆمەڵگا .

نەچوون بەدەم خواست وداواکاریەکانی لاوان ودانەرشتنی بەرنامەی ئایندەیی درێژخایەن بۆ مسوگەر کردنی ژیان گوزەرانی لاوان بۆ ئایندەیەکی گەش وژیانێکی بەختەوەر .

نەزانی وتێنەگەیشتن ودواکەوتوویی دەزگاکان وکۆمەڵگا ونەخوێندەواری هۆکارێکی تره بۆ باش نەبینینی هەموولایەنە باش وخراپەکان ولەیەکجیاکردنەوەیان .

دانانی کەسایەتی شیاولەجێگای شیاوی خۆیی وتەنها یەکتر ناسین وتەزکیەی حزبی وکوری بەرپرسان وکەسانی دیارودەوڵەمەند لەشوێنە دیاروبەرچاوگرنگەکان دادەنرێن وئەوانەی کە شارەزاولێهاتوون ولەرووی پسپۆری وزانستیەوە شیاوی ئەوشوێنانەن پشت گوێ دەخرێن .

لاوازی لەکاریگەری ورۆڵێ بەرچاوی فرەلایەنی وکارانەبوونی لایەنە بچوکەکان ومانەوەیان لەوئاستەی خۆیاندا ..

لەگەڵ کەم داهاتی کەسایەتی بۆ ژیان .. بەرزبوونەوەی نرخی شت ومەکوگرفتی نیشتەجێ بوون بەرزی نرخی کرێ خانووو هەڵئاوسانی ئابووری ..

دەرەنجام وکاریگەری گەندەڵی

گەندەڵی کۆسپ دەخاتە ریگای پێشکەوتن وبرەودان وگەشەسەندنی کۆمەڵگا وبەمەندیەت بوونی

گرفت وکێشە بۆ باری ئابوری دروست دەکات وکاریگەری سلبی دەکاتە سەر سەرخان وژێرخانی ئابوری وولاّت وتووشی شەلەلی دەکات .

زیادبوون وتەشەنەکردنی دیاردەی ماده بێ هۆشکەرەکان وزیادبوونی بەکارهێنان وزۆربوونی دیاردەی لەش فرۆشی ومامەڵەپێوەکردنی وەکبارزگانی .

کۆمەڵگا باجی ئەوکاریگەیانە دەدات وبەرگران لەسەر کۆمەڵگا دەوەستێت

گرفتە کۆمەڵایەتیەکان زیاد دەکات وریگردەبێت لەچارەسەرکردنیان وکۆمەڵگا دەبێتە کۆمەڵگایەکی گەندەڵ .

زیادبوونی جیاوازیەکانی چینایەتی ونەمانی چینی ناوەندی واتە دروست بوونی دووچین لەکۆمەڵگا .. چینی دەوڵەمەند وچینی هەژار ..

دروست بوونی گەندەڵی ئەخلاقی ولەدەست دانی هەموداب ونەریتی کۆمەڵایەتی وئینسانی کە بەشێوەیە ئینسانیەتی ئەوکەسایەتیە بسەلمێنێ .. لێرەدا مەبەست لەداب ونەریت ئەویاسا کۆن ودواکەوتوانەیە کە پێچەوانەی خواست وبۆچوونە پێشکەوتوونوێکانن .

نەمانی بروامتمانە بەدەسەلآت وپچرانی پەیوەندی نێوان جەماوەرودەسەلآت .. بروانەکردن بەوبەڵێن ودڵخۆشنەبوون بەوپلان وبەرنامانەی کە باسیان لێوەدەکرێت .. چونکە زۆری بەڵێن وجێ بەجێ نەکردنیان . ئەوبێ بروایە دروست دەکات وپەیوەندیەکانیش لەنێوان دەسەلآت وجەماوەر دەپچرێت .

زیادبوونی هەژاری وزیادبوونی تاوان وکێشەوگرفتی نێوکۆمەڵگا .

لاوازی بوونی کاریگەری کۆمەڵگا لەسەر دەسەلآت وچاودێری کردنی .

شێواندنی کەش وهەوای بارزگانی ودروست کردنی کۆسپ لەکاروبارە بازگانیەکاندا وهەل وەرگرتن وبەکارهێنانیان لەلایەن دەسەلآت وبەرپرسانەوە .

دامرکاندنەوەوخیانەت بەهەمووشێوەکانیەوە , بەخەفەکردنی رۆحیەتی مرۆڤایەتی وزوڵم زۆر وچەوساندنەوەی مرۆڤ لەلایەن مرۆڤەوە , گیرۆدەبوونی میلینە بەدەست نێرینەوە , کە ئەمە ئەمرۆ یەکێکە لەودیاردە بەرچاوانەی کە کۆمەڵگای کوردی بەدەستیەوە دەنالێنی وکوشتنی ئافرەتان وچەوساندنەوەیان بەشێوەیەکی دیاروبەرچاوبوونی هەیە بەبێ ئەوەی دەسەلآت وکۆمەڵگا هەلوێستێکی دیاروبەرچاوکاریگەریان هەبێت کە هیچ نەبێت هەنگاوێکبێت بۆ بن برەکردنی ئەم دیارە ناشیرنەی کە درندەیی وگەندەڵی ئەوکۆمەڵگایە بەدیار دەخات .

لاوازکردنی شەرعیەتی دەوڵەت وبروانەبوون بە یاسا ودەسەلآت .

دروست بوونی نائومێدی وڕێگا خۆشکردن بۆ دروست بوونەوەی دیاردەی کۆچ وروکردنەوە لەهاندەران .. رەنگە تەنها بەربەست ئەمرۆ لەدووبارە نەبوونەوەی ئەم دیاردەیە دڵخۆش بوون وئومێدی ئارامی نیە کە هاوڵاتی بەرامبەر بە وڵات هەیبێت .. بەڵکونەبوونی هیواودڕگایە کە ئەمرۆ وڵاتانی ئەوروپی دەرگای پەنابەریان بە ڕووی ئەوانەدا داخستوە کە داوای پەنابەری دەکەن وتەنها ئەم هۆیەش بوەتە دڵ ساردکردنەوە ونائومێدی بەباری پەنابەری .

ڕێگا خۆش کردن بۆ ئەنجام دانی کاری تیرۆری وشێواندنی ئاسایش وهێمنی هاوڵاتیان ودروست کردنی نائارامی وژیانێکی پر ترس وناخۆش وبێ ئایندە ..

چۆنیەتی ڕێگا گرتن لەگەندەڵی وچارەسەرکردنی

دروست کردنی ڕێگاوئالیەتی چۆنیەتی دژایەتی کردنی گەندەڵی بەشێوەیەکی بەردەوام وکاریگەر وبێ پچران .

بوونی دادپەروەری وبەکسانی بەرامبەر بەیاسا ودادگا وسزادانی گەورەبەرپرسان وچاوپۆشی نەرکردن لێیان ولێپرسینەوە وسزاکانیش ئاشکراوشاراوەنەبن .

جیاکردنەوەی دەسەلاتەکان ... یاسا دانان وبەڕێوەبردن ودادگایی وحزبی وئەمنی .. ئەمەش لەئەمرۆیی وولاتی ئێمەدا تەنها بەشێوە ورۆتین جیاکراونەتەوە وئەودەسەلاتانە تەنها لەڕێگای حزبەکانەوە کاری پێدەکرێت وبەبێ حزبەکان توانایی کارکردنیان نیەوخاوەن بریاری ستراتیجی نین وبۆشیان نیە کاربکەن وپێویستە ئەم سیستەمە گۆڕانی بەسەردابێت .

لەڕێگای ڕۆشنبیریەتەوە بوونی ڕوون وئاشکرایی لە کاروباری حکومەت ودورست کردنی دەوڵەتی ئەلکترۆنی لەبەڕێوەبردنی کاروبارە ئیداریەکاندا وبەجۆرێکڕێگا لەهەندێ گەندەڵچی بگرێت وژیان گوزەرانی هاوولاتیان بەوشێوەیە ڕێکبخرێت وئەمەش ببێتە هەنگاوێکبۆ دروست بوونی سیستەمێکی ئەلکترۆنی بۆ سەرجەم کاروبارەکانی ژیانی هاوولاتیان وڕێکخستنیان بەشێوەیەکی دروست وزانستی وپێشکەوتووکە ئەمرۆ

لەسەرجەم وولاتانی پێشکەوتووی دونیادا کاری پێدەکرێت وگرفتەکان کەم دەکاتەوە .

دابەش بوونی دەسەلات ووەرگرتنی بەرپرسیاریەت وکارەباری ئیداری بەپێی زانستە رۆشنبیریەکان وئاستی خوێندن وشێوازی ئەوکەسە لەوکارەدا وشارەزایی ونەهێلانەوەی بۆ هەتا هەتایە بەوشێوەی کە ئەمرۆ دیبینین ئەوکەسەی دەبێت بەرپرس لەدەزگایەکی ئیداری وحکومی وحزبی دا تا رۆژی مردنی کەس جێگای پێ چۆڵ ناکات وکەس ناتوانێ جێگای بگرێتەوە وئەوپلەی کە وەری گرت دابەزینی بۆنیە ودەبێ بەزتربکرێتەوە ئەگەر ئەوکەسە گەندەڵیش بێت .

جێ بەجێ کردنی یاسایی سزادان لەسەر دەرەنجامەکان وکارکردن نەکسەرنج راکێشان وزانیاری بەخشین وئاگادارکردنەوە ودواتر پێشت گوێخستن ولەبیرکردنی .. کە هاندەرێکی گرنگە بۆ زیاتر بوونی گەندەڵی .

بەرێ کردنی کاروباری هاوولاتیان لەرێگای پۆست وبەریدەوە بێت بەرنامەی داڕێژراوکارا بۆ سەرگرتنی ئەم هەنگاوە بنرێت وهاوولاتیان لەسەر ئەوە رابهێنرێن .. تا فەرمانبەرەکان هاوولاتیان ناچاری پارەدان وبەرتیل کاری نەکەن وهەوڵی راسپێری وکەس کەسێن نەدەن ..

کاریگەربوونی لایەنی ئاینی ورۆحی بۆ هاوکاری کردن لە نەهێلانی گەندەڵی وئاموژگاری کردنی هاوولاتیان لەوبارەیەوە .

ئاشکراکردنی بەرنامە وکاری دەسەلات بەوشێوەیە کە هاوولاتی بتوانێ چاودێری بکات ولەگەندەڵی ولادان ودزینی سەروەت وسامانی گشتی هەڵوێست وەربگرێت .

ئازادی رۆژنامەگەری وڕێگادان بەهەمووتوێژینەوە وووروژاندنێککە راگەیاندن رای گشتی پێ بوروژێنێ وئەوگەندەڵیانە ئاشکرابکات وچارەسەریان بۆ بدۆزێتەوە .

بوونی هەڵبژاردنی پاکوخاوێن بۆ هەندێ لەودەسەڵاتانەی دەوڵەت بەپێ ی ئەومەرجانەی کە دیاری دەکرێن بۆ ئەوکەسەی کە خۆیی دەپاڵێوێ ودەتوانێ بە وەرگرتنی ئەوبەرپرسیاریەتە خزمەت بکات وکاریگەربێت وگۆڕانکاری بکات .

جێ بەجێ کردنی ئەوسیستەمەی کە بپرسێت ئەمەت لەکوێ بوو.. ؟ کاتێککەسێکبەوخێرایەوە بەبێ ئەوەی سەرچاوەی دەوڵەمەند بوونی دیار بێت ولەماوەیەکی کورت دا دەوڵەمەندبێت وببێتە خاوەن سەرمایە وکەس پرسیاری ئەوەی لێنەکان ئەمەت لەکوێ بوو..؟ چۆن دەستت کەوت ..؟ بەوخێرایە چەند سەیارەیەکوچەند ئەزەوخانووقێلاووپارە بەملیۆن .. بێ گومان لەم وولاتە پێشکەوتوانەدا هەمیشە ئەم پرسیارە هەیە وکەس لەخۆیەوە ناتوانێت دەوڵەمەند بێت وهەمیشە لێپرسینەوە هەیە .. بۆ دەبێ لەوواڵتی ئێمەش دا دەسەڵات ولایەنی پەیوەندی دار ئاگاداری خۆیووهاووڵاتیانی نەبێت ئەوانەی لەرێگای گەندەڵیەوە دەبنە خاوەن پارە وسەروەت وسامانی هاووڵاتیان دەدزن بۆ سزانەدرێن ولێپرسینەوەیان لەگەڵدا نەکرێت ..

دانانی کەسی شیاولەشوێنی شیاو.

ئاشکراکردن وبەدیار خستنی گەندەڵ چیان لەکۆمەڵگاداودابەزینی پێگەی کۆمەڵایەتیان ولەرێگای راگەیاندنەکانەوە باسیان لێوەبکرێت ورسوابکرێن دروست کردنی مەلەڤ تایبەت بە فەرمانبەران وبەرپرسەکان وەکهەنگاوی یەکەم ودواتر بۆ هاووڵاتیان وەکئەووولاتە پێشکەوتوانەی کە هەموواووڵاتێکمەلەڤ تایبەتی خۆیی هەیە بۆ کۆکردنەوەی زانیاری تەواولەسەری وتەنانەت بەگۆڕینی شوێنی نیشتەجێ بوونی دەبێ دەزگا پەیوەندی دارەکان ئاگاداربکاتەوە وزانیاری بدات .

زیادکردنی داهات وموچە وخۆشکردنی کوزەرانی هاووڵاتیان بەجۆرێکلەگەڵ بارودۆخی ئابووری دا بگونجێت وئەمەش هۆکارێکنەبێت بۆ

ئەوەی ئەوکەسایەتیە لەرێگای گەندەڵیەوە گوزەرانی خۆیی خۆش بکات ودەوڵەمەند بێت وپێداویستیەکانی خۆیی وخێزانی دابین بکات .

زیادبوونی رۆڵی کۆمەڵگای مەدەنی وکردنەوەی دەرگای کاری زیاتر وسەلماندنی بوونیان بەشێویەکی کاریگەریانە بۆ دژایەتی کردنی گەندەڵی دەرکردنی یاسا وبریاروزانیاری وراسپاردەوئامۆژگاری کاریگەر بۆ دژایەتی کردنی گەندەڵی وسزادانی گەندەڵچیان .

بەرهەمەکانی دیکەی نوسەر

- **هەڵەبجە .. کارەساتی کیمیابارانی ساڵی** 1988 .

بەرهەمی ساڵی 2001

- **سەفەرێك بۆ هەندەران** .

بەرهەمی ساڵی 2009